

и 7320.

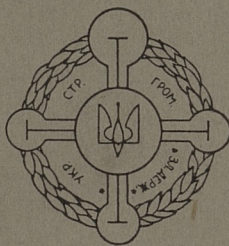
P. L.

Др. КАРЛО КОБЕРСЬКИЙ

УКРАЇНА

В

СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ

ПРАГА 1933.

УКРАЇНСЬКА СТІЛЕЦЬКА ГРОМАДА В USA

УКРАЇНА

В

СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ

НАПИСАВ

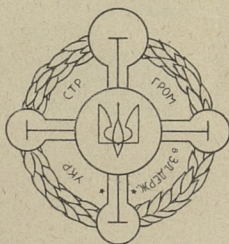
Др. КАРЛО КОБЕРСЬКИЙ

Б. ДОЦЕНТ УКР. ГОСП. АКАДЕМІЇ В ПОДЕБРАДАХ

РЕДАКТОР „КООПЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛИКИ“

193255.

У ЛЬВОВІ

ПРАГА 1933.
УКРАЇНСЬКА СТРІЛЕЦЬКА ГРОМАДА В США

U. 7320.

На друк цієї книжки взято з Американсько-Українського
Національного Фонду 150 доларів, які зібрав покійник
О. Л. Левицький.

SLOVANSKÁ KNIHOVNA
3186252583

**Copyright by the Ukrainian Legion in the United States
of America.**

Printed in Czechoslovakia.

Vytiskla Slovanská tiskárna Aloise Fišera, Praha - Strašnice 289.

Вступне слово

МОЇЙ ДРУЖИНІ

ПРИСВЯЧУЮ

З М І С Т.

	Стор.
1. Що буде головним предметом нашого досліджу?	5
2. Природні багатства України та стан її виробничих сил.	6
3. Торговельний білянс українських земель.	12
4. Торговельний білянс В. України по війни.	14
а) Аналіза довоєнного експорту	16
б) Аналіза довоєнного імпорту	25
в) Білянс довоєнних торг. зносин В. України з іншим провінціями б. Росії.	26
5. Госп. значіння В. У. за сучасного большевицького режиму.	27
а) Процес відбудови по війні й революції.	27
б) Зовнішня торгівля УСРР. Основні тенденції.	31
в) Місце УСРР в зовнішній торгівлі СРСР.	36
г) Подрібний розгляд торгов. білянсу УСРР.	37
д) «Пятирічка» на Вел. Україні	40
6. Зовнішній товарообмін Кубані.	45
7. Зовнішній товарообмін Галичини.	47
8. Закарпаття, Буковина, Бесарабія.	62
9. Місце України, як етнографічної цілості у світовій продукції й товарообміні.	64
10. Закінчення.	77
I. Джерела.	78
II. Діаграми, як образове пояснення тексту.	
III. Предметний покажчик.	

Вступне слово.

Інтелігенція
а народне
Господарство

Згадуючи про визвольну боротьбу нашого народу, вельми прихильний нам чужинецький обсерватор завважує, що наша інтелігенція дуже мало займається господарськими справами народу. Ця нехить до міркувань над господарськими справами вводить цього обсерватора в сумнів, чи така інтелігенція — без належного розуміння матеріяльного положення народу — зможе повести його до нової успішної боротьби.

Кожному з нас, хто брав і бере участь у визвольних змаганнях народу відомо, що ці завваги чужинця правдиві; що мимо страшних досвідів недавньої війни наш національний провід і наша школа виховують в більшості клясичних інтелігентних «неуків», непридатних до щоденної тяжкої праці.

Наукові установи
а нар.
господарство

І тепер — як трийцять чи сорок літ тому назад — наші наукові установи звертають всю увагу на переписування старих шпаргалів, видають великі суми на друк цілих тонн літературного хабазя в той час, коли — поминувши кооперативні видавництва — немає одного господарського журналу, немає навіть господарського відділу при однім часописі на Західних Українських Землях.

Господарський
мотив в між-
народніх зно-
синах

Чи ж дивно, що при таких умовах наше громадянство а в першу чергу молодь не може як слід оцінити міжнародніх подій, які саме є вислідом гри економічних чинників?

Чи ж дивно, що ми не можемо як слід оцінити значення нашого народу в міжнародніх подіях, не перевівши основної студії про нашу дійсну господарську силу і її значення для всього світа?

А це відома річ, що нарід має значення для світа тільки тоді, коли він представляє собою певну господарську цінність.

Правда, в міжнародніх зносинах мало говориться про господарські справи мабуть тому, що загал радше слухає про геройські діла чи гуманітарні нахили...

Як раз тому читали ми в час світової війни шумні заяви Росії, Англії, Франції, Німеччини, Америки та других про оборону демократії, права, людськості і друге але ні один уряд не згадав про дійсну причину війни а саме господарські користи.

**Пейдж про
воєнні довги
Англії**

Говорючи про сплату воєнних довгів відомий англійський економіст Пейдж заявив отверто, що всі війни на європейському континенті почавши від 17. століття були фінансовані Англією. Англія однак ніколи не жадала звороту воєнних довгів — лише певних господарських уступок. Так вона була в очах має даної країни її добродієм —, а вже господарські привілеї самі сплатили в двоє всі воєнні довги, хоч маси про це і не знали.

**Проф. Вілліамс
про розору-
ження наро-
дів**

Американський професор Б. В. Вілліамс у своїй книзі: Господарська загранична політика Злучених Держав каже, що війна між Америкою а злученою Європою коштувала б кожду сторону поверх сто міліардів доларів. І коли тепер говориться про розоруження то не з пасифістичних мотивів — бо ці ніколи не відіграють рішачої ролі в міжнародних зносинах — але чисто господарських, з переконання, що така війна не принесе матеріяльних користей ніодній стороні, а навпаки — матеріяльні втрати.

**Погляди У.С.Г.
про державне
життя народу**

Члени Української Стрілецької Громади в З. Д. на своїх організаційних зборах в Нью Йорку в 1926. р. здавали собі ясно справу, що про державне життя народу не рішає симпатія других народів, але власне господарське, військове та політичне підготування. В слід за цим, рядом резолюцій вложено на головну Управу Громади завдання вести працю в цих напрямках.

**Завдання
книжки:**

Виконуючи ухвали Зїзду та вважаючи господарську справу за найбільше у нас занедбану, Управа Громади рішила видати як першу частину Військового Альманаху книжку доцента Др. Карла Коберського, в переконання, що вона зверне увагу нашого загалу, а в першу чергу нашої молоді, на значення господарських справ і заставить їх до дальших студій в цьому напрямі та обєднає всі наші наукові господарські сили та їх прихильників до створення одного Українського Економічного Товариства, для спільної праці над господарським відродженням нашого народу.

**студії
нар. господ.**

**Злука нау-
кових сил.**

З цими надіями Українська Стрілецька Громада передає отсю книжку нашому громадянству а зокрема нашій МОЛОДІ.
Филаделфія, ПА

В лютті, 1934.

ДР. ВОЛОДИМИР ГАЛАН
Голова У. С. Громади.

1. Що буде головним предметом нашого дослідю.

Роль якоїсь країни як чинника міжнародних господарських взаємин визначає кілька моментів. Перший і головний, це значіння цієї країни як експортера згл. імпортера матеріяльних дібр, це б то торговельний білянс. В другу чергу іде взагалі платничий білянс країни, цебто вся сума її грошевого обороту як приходового так розходового. Далі йдуть інші фактори господарського значіння, ось такі, як роль країни як доставника живої людської сили (еміграція), як виконувача певних господарських послуг (пр. значіння Англії як морського спедитора), як транзитного терену, врешті роль країни як доставника грошевого капіталу або його приймача (прим. роль Франції, а по війні Спол. Держав Америки).

Господарське значіння України (розуміємо Україну як етнографічну цілість) як фактора міжнародних господарських взаємин виявляється найбільше в ділянці продукції і звязаного з тим експорту та імпорту товарів. Таким чином, коли ходить о роль України в світовому господарстві, то в першій мірі належить звернути увагу на продукцію і торговельний білянс українських земель; платничий білянс України не повинен в значній мірі відбігати від торговельного.¹⁾ Поважну роль поза експортом та імпортом товарів грала Україна до війни лише як терен льокацій заграничного капіталу.

Звернемо отже наші очі передовсім до товарового білянсу українських земель себто поглянемо, що українська земля мала і має на вивіз для других народів, а що мусить від них купувати і тим їх собою зацікавлювати.

Треба відразу підчеркнути всі труднощі такого завдання. Вони є двоякого рода. Перше вьсього основна трудність у поділі України між кілька ріжних держав; друга походить звідси, що головний пень України — Надніпрянщина з Кубаню находиться зараз у спеціальному («ненормальному») господарському положенні, так, що судити про продукційні здібности і можливости

¹⁾ Чит. на цю тему ширше у статті Е. Гловінського, Проблема разрахункового білянсу України Укр. Економіст, неперіод. збірник кн. I. Подєбради 1928). ст. 42—57.

на основі лише того, що зараз там продукується чи не продукується — абсолютно не має основ. Продукційні сили, головно село там приголомшені (вказати хоч би на зменшену видайність збіжжя з десятини площі), а спеціально важний для України діл — скотарство, замість йти вперед, упадає під ударами всяких «ударних» кампаній в роді примусової колективізації. Коли би ми хотіли судити про продукційні можливості Наддніпрянщини й Кубані на основі цифр про сучасну продукцію на тих територіях, то висновки наші про «значіння України для світового господарства» мусіли би бути дуже песимістичні. Отже ми мусимо наш огляд оперти головно на довоєнних даних про народне господарство України; бо хоч і тоді свідомою політикою царського російського уряду гальмовано розвиток продукційних сил України, то все таки не в такій мірі, як це діється зараз. Очевидно, що це ускладнює наше завдання, але на це нема ради. Відтак візьмено на увагу і ті зміни на гірше, чи евент. на краще, що заістнували вже за большевицького панування. Крім Вел. України звернемо увагу і на західні землі, та попробуємо вивести загальний торговельний білянс усіх українських земель.

Передтим, заки перейти до розгляду самого вивозу та довозу України, кинемо оком в дуже скороченій формі на природні богацтва України та стан її виробничих сил. Без того не булоб можливим зрозуміти вповні й характер українського торговельного білянсу.

2. Природні богацтва України та стан її виробничих сил.²⁾

В цьому досліді маємо на увазі лише суцільну територію українського народу, без кольонії і без еміграції за океаном. Кольонія України, це т. зв. Зелений Клин, територія на далекому Сході, заселена суцільно українським населенням (Амурська Область, Приморська і Сахалінська).

1. Територія і населення. Найбільш авторитетний географ України, проф. С. Рудницький подає величину суцільної території України мінімально 904.645 км², максімально 1.056.264 км² (це розрізнення він робить з огляду на те, що національний характер деяких окраїн спірний при односторонности статистики, робленої чужими Україні чинниками). З огляду на те, що обчислення проф. Рудницького роблені на основі довоєнного стану територіяльних розмежувань, які тепер підлягли зміні, ми приймаємо в основу нашого підрахунку як дані проф. Рудницького так і коректури до них на основі новіших праць. Таким чином суцільна українська територія в Європі складається з таких частин:

²⁾ Див. мапа зем богацтв України в прилові ч. 1.

Укр. Соц. Рад. Республіка (1926 р.)	451.584 км ²
Укр. Націон. територія в Рад. Росії (Курщина, Вороніжчина, Північний Кавказ з Кубаню, Крим і пр.)	381.986 км ²
В межах Польщі (Галичина, і Північно-Західні Землі) (В тім Галичина 54.577 км ²)	137.135 км ²
В межах Румунії (Буковина і Бесарабія) (в тім Буковина 5.276 км ²)	17.264 км ²
Закарпатська Україна (з Пряшевом)	14.673 км ²
Разом укр. територія	1,002.642 км²

(Дані про територію укр. земель в Росії, неприлучених до Укр. Соц. Рад. Республіки, подано за розвідкою А. Жука (Кооперат. Республіка ч. 5/6 1930 р. Входять сюди крім сумежних Україні повітів Курщини і Вороніжчини ще ціла територія теперішньої т. зв. «Північно-Кавказької Области», а саме укр. часть Донщини, Терщина, Чорноморя, Кубань, Ставропільщина. Окремо стоять Астраханські українські землі, відділені від матернього пня смугою неукраїнської території).

На тій суцільній українській території жило в 1914 р. всього 51.136.000 населення, в тім 37.240.290 Українців (72,8%).

Кольонія України, т. зв. Зелений Клин на далекому Сході обіймає величезну територію на північ від Маньчурії, на яку складаються такі області:

Амурський край (над рікою Амур)	400.895 км ²
Приморський край	543.121 км ²
Сахалінський край (сумнівний щодо національного складу)	147.037 км ²
разом	1.091.054 км²

«Зелений Клин» сколонізували українські зарібкові емігранти і селяне-переселенці протягом 19. століття, оселяючись тут великими групами і надаючи тій напів пустій країні переважно українській національний вигляд.

Щодо площі то етнографічна територія України в Європі друга країна. Перше місце припадає Росіянам (європейським); Франція, що займає в Європі 551.000 км², Іспанія, Німеччина зі ще меншими територіями стоять далеко позаду України. Числом населення Україну в Європі перевищує тільки Росія і Німеччина; за Україною йдуть: Вел. Британія, Франція, Італія і т. д. (див. рисунок ч. 2).

2. Управна площа. Жадна з європейських держав, крім Росії, не має такої абсолютної скількості орної землі, що Україна, де орної землі є 47 міль. гектарів. Але важніше те, що процентово Україна є між тими країнами, що мають найбільший

відсоток орної площі Франція має 56%, Німеччина 48.6%, за нею зараз іде Україна з 47%. Коли розходиться взагалі про придатні до ужитку землі, то Укр. Соц. Рад. Респ. має їх 75%, тоді як СРСР (з Україною) всього 45%. (див. діягр. ч. 2.).

3. Ліси. На 1914. р. Рудницький числить до 13 міль. гект. лісів на укр. етногр. території, себто кругло 13% максимальної території. Мінімально має Україна 9 міль. га. ліса (УССР 3,5, окраїни з Кубаню 1,3, Галичина 1,5, Волинь-Полісся 1,7, Закарпаття 0,6, Буковина 0,3). Україна належить до країн бідніших на ліс. Перед нею стоїть чимало країн з далеко більшим процентом лісової площі. (Спол. Держави 36%, СРСР 40%, Фінляндія 60%, Швеція 58% і т. д.). Річний приріст дерева на В. У. 2,9 м³ на гектар, в Галичині 3.4 м³.

4. Джерела механічної енергії. а) Запаси кам'яного вугілля України (донецького Кряжу) подає проф. Рудницький на 3,5 мільярдів тонн.³⁾ При середній довоєнній продукції вугля цього повинно стати на 175 років, при річній продукції рівній сучасній німецькій — вичерпано-б донецький вугіль за не цілих 15 років.

Однак за обчисленнями російських чинників, які увійшли теж в зіставлення міжнародного геолог. конгресу 1913 р., Україна має 56 (новіші радянські джерела подають 60) мільярдів тон запасу. Без порівняння більші запаси має Росія в Сибірі, де в самім Кузнецькім басейні начислюють 250 мільярдів тонн (таку цифру прийнято, як подає проф. Тимошенко, на Геологічному Конгресі 1920 р.). Це важний дуже момент і про нього прийде-ся нам говорити далі при огляді продукції вугля, бо Росія свідомо занедає добування свого вугля, вичерпуючи запаси Українни.

Після обчислень геологічних Конгресів в р. 1913 і 1920, з поправками за даними польського Геол. Інституту (перші дані за проф. Тимошенко, другі за «Річник-ом Статист.») світові запаси вугілля (певні і правдоподібні) є такі (в мільярдах тонн):

	камінне	буре
Спол. Держави Ам.	3225	1863
Канада	1217	563
Китай	996	—
СРСР	474	—
в тім: Сибір 410 ⁴⁾		
УСРР 56		
Росія евр. 8		
Англія	182	—
Австралія	170	—
Німеччина	115	4

³⁾ 1 тонна = 1000 кг. = 10 метр. сотнарів (q).

⁴⁾ Сам Кузницький басейн в Зах. Сибірі 250 млрд. т.

	камінне	буре
Брит. Індія	79	2
Польща	62	—
Франція	24	1
Чехословаччина	24	2
Бельгія	11	—
Інші	29	6

б) Запаси нафти. Запаси ще не добутої нафтової ропи на галицькому Підкарпатті оцінюють на 120 міл. тонн) (за ост. 50 літ добуто 30 міл. тонн). Даних про запаси Кубані і Закарпаття не маємо. При світових запасах нафти, які числять (Сухов) на 8—12 мільярдів тонн це не є дуже багато, але в країни, і то чимало, які і того не мають. — На центральній Україні нафти покищо не знайдено, але великі виходи палих газів коло Мелітополя кажуть припускати, що там десь глибоко є зложища нафти.

в) Запаси білого вугля (водної енергії). Це ще ніні мало використовуване джерело енергії звертає на себе щораз більшу увагу господарських чинників, в міру того, як вичерпуються запаси вугля і нафти. Україна посідає у хвилях Дніпра і деяких других рік велике джерело цієї енергії, яку можна перетворити в енергію електричну. Запаси водної енергії України по підрахункам проф. Опокова є біля 1,3 міл. механічних кіньських сил, при загальній цифрі європейської частини СРСР 6 мільйонів. Правда, такі великани в тій ділянці, як Спол. Держави — йдуть далєдо попереду нас, але і те, що маємо, то велике багатство.

Запаси білого вугілля (мільйонів кіньських сил):

СРСР	45	Франція	6,0
(в тім європ. частина	6)	Еспанія	6,0
Спол. Держави	28	Японія	6,0
Брит. Індія	27	Мексик	6,0
Канада	20	Італія	5,4
Китай	20	Австрія	3,7
Швеція	11,7	Польща	3,7
Норвегія	11	ЧСР	1,7
Швайцарія	8,0	УСРР	1,3

г) Торфовища. Енергетичною резервою України є величезні зложища торфу, grubости у два й більше метрів (часто 4—5 метрів), які залягають по обчисленням проф. Опокова на просторі біля 550 тис. гектарів. Кількість обчислюють у півгора мільярда тонн (найменше). Місця находження торфу — головню Поліська країна і Подніпровя в низ. Щорічний приріст торфу

⁵⁾ J. Cezak, Geografija gospodarca, Warszawa 1929.

виявляється 5,6 мільйонами тонн, що рівняється 2,5 мільйонів тонн камяного вугілля. Експлоатацію торффу зачне найшвидше Правобережна Україна.

5. Запаси живої енергії. Для України, як для країни, покищо, переважно хліборобської, величезне значіння має запас перш усього живої людської енергії; як відомо, в хліборобстві процес механізації праці тільки в початках. Запас мязневої людської енергії на Україні відсотково менше корисний, як в багатших і культурніших країнах. Возмім як прим. Францію. Там на 100 душ населення припадає 22% на дітей до (скінчених) 14 років, на Україні (УСРР) аж 40% (до 10 літ на Україні 26,1%, у Франції всього 17,6%). Але зате людей понад 70 літ має Франція 5%, Україна всього 1%! (цифри комбінуємо з даних Воблого, Гікмана і «України»). У віці понад 59 літ (від 60 в гору) є на Україні всього 6,1% населення, у Франції, у тій ніби «нешчасній, вимираючій» Франції є їх аж 14%. — Правда, Україна під цим оглядом стоїть дещо краще, як сама Росія, але все таки, як бачимо, стан фізичного здоров'я і робочої спроможности населення тут значно нищий, як на Заході. Що-ж казати про духові, умові сили та їх трудову вартість! Але і для цієї кількості (відносно так малої) робочих рук Україна не має в себе досить праці, а це дякуючи недорозвитковій промислу та страшно низькому рівневі агрокультури. Вона викидала до війни (а якби умовини на це дозволяли, то викидала б і нині) щорічно по пару сот тисяч люду, в найкращім для праці віці, за границі, помагаючи тим творити цивілізацію других країн. Сама В. У. до війни вислала річно 150.000 душ на постійне поселення на Далекому Сході і в Сибірі. Західні землі висилали річно по кілька десятків тисяч за океан. Під цим оглядом відносини на Україні вимагають швидкої і поважної направи, головно через піднесення матеріального добробуту населення, зменшення народин і поліпшення гігієнічних умов життя.

Друге джерело живої енергії, нині важне майже виключно тільки для сільського господарства (не промислу), це стан робочих звірят, коней і волів.

Коней начислив проф. Рудницький у передвоєнний час 9.388.000 на суц. укр. території (17,4 шт. на 100 душ населення). З тою цифрою Україна стояла на третьому місці в світі: Росія (ціла) 27,4 мільйонів шт., Спол. Держави 20,6 мільйонів шт., По ній йшли: Аргентина 7,5 мільйонів шт., Німеччина 4,5 мільйонів шт., Франція 3,2 мільйонів шт. По війні маємо дані про УСРР (5.461.000) і галицько-волинські землі (Гал. 827.729, Півн.-зах. землі 616.628). Вже це разом дає близько 7 мільйонів штук. Кубань мала 1916. р. кругло 1 мільйон коней. — На 100 душ населення припадало 1928. р.: в Аргентині 88 шт., Австралії 33, СРСР 21, Данії 15, Польщі 13. (див. діягр. ч. 2.).

Робочих волів має Україна значну кількість: УСРР 925.000, Гал.-вол. з. 77.623, інші землі (коли за прикладом УСРР

взяти 19% від заг. стану рог. худоби) приблизно 510.000, разом отже кругло 1.512.000 шт. Порівняння з іншими країнами не можемо дати.

6. Запаси сировин. Україна має всі дані для того, щоби стати могутю індустріальною країною. На це вказують головно її великі засоби заліза, тої основи промислового виробництва, відтак деяких других копалин.

а) Залізо і манган. Основне зложище залізних руд це Кривий Ріг (на правому березі Дніпра, на захід від Запоріжжя). В тім-же куті, троха на південь, біля Нікополя над Дніпром є находища найкращої залізної руди, мангану. На Криму є третє богате зложжя зал. руди — Керченський басейн. Запаси України подає «Госплан» (Сухов) на біля 21 мільярдів тонн. Запаси руд України тоді булиб більші в 4—5 разів як Франції; Україна по цим обчисленням стояла б на першій місці в Європі:

Запаси руд врахованих і ймовірних після «Госплана»
(мільярдів тонн):

Західна Європа	25,8	Україна	21,0	} (2)
в тім числі:		Решта европ. СРСР	4,0	
Франція	9,4	Півн. Америка	127,0	
Англія	5,7	Інші частини світа	3,4	
Німеччина	3,7			
Швеція	2,0			

Цифри, що їх подає Сухов такі великі, що аж викликають сумнів, чи нема тут якоїсь фантазії і то з певною метою. Проф. Воблій зате подає куди скромніші цифри: 500 міль. тонн для Кривого Рогу, 76 міль. тонн для Нікополя, 700—800 мільонів для Керча. Проф. Тимошенко приводить обчислення нім. ученого Бегаделя (1922. р.), котрий приймає для цілої европ. Росії з Україною 361 міль. тонн певних запасів і 1808 м. т. імовірних, разом всього 2,1 мільярдів тонн; на Україну з того припадає 200 міль. певних і 1.000 міль. імовірних запасів, разом всього 1,2 мільярдів тонн (60% запасів СРСР). Цифра отже майже та сама, що у проф. Воблого, отже здається, найблища правди.

б) Сіль, потасова сіль, фосфорити. Україна має три головні сільні області: карпатську, донецьку і чорноморсько-каспійську. Богаті запаси соли укр. землі необчислені цифрово. Дані про продукцію соли та місце України серед інших країн найде читач далі. Те саме відноситься до іншого великого багатства — калієвих солей (потасових). — Українські запаси фосфоритів, дуже важного сирівця для фабрикації мінеральних — (річ першорядної ваги для сільського господарства України), досі ще мало експлоатовані. Вони залягають у вели-

ких масах в Подністровю, на Поділі, Херсонщині та Чернігівщині та ще в Ізюмському повіті на Харківщині. Одно тільки родовище по річці Верхній Ушиці (біля Кам'янця) нараховує $\frac{1}{2}$ мільярда тонн.

в) Дерево. Про лісові простори України та запаси дерева говоримо подрібно при продукції дерева.

г) Глина. Україна богата на запаси першої якості глини пригожих для керамічного виробництва; на жаль керамічний промисел і досі мало розвинений.

3. Торговельний білянс українських земель.

Хто коли небудь науково інтересувався зовнішною торгівлею, той знає, які труднощі приходить переборювати, хочаби встановити сьак-так точніше рух різних родів товарів через кордони держав, порівнюючи зі собою різні періоди часу. Передовсім в протязі часу міняється митна і транспортна номенклятура товарів; коли розходить ся про встановлення вартости транспортів в грошових одиницях, виникає основна трудність в тім, що вартість грошової одиниці даної держави зміняється в залежности від курсу валют.

Але ці всі перепони є нічим у порівнанні з основною трудністю, на яку натикаємося по відношенні до всіх країн, які входять або входили в склад більших митно-кордонних комплексів. Українські землі в межах бувшої Росії і Австро-Угорщини не мали ніколи власних митних кордонів (хйба остілько, оскільки їх межі припадали якраз на державні кордони) і ніколи не велася окрема статистика ввозу і вивозу спеціально для цих територій. Правда, цю прогалину по части заповнюють статистичні підрахунки, що велися залізничною адміністрацією бувшої Росії. Дякуючи цим сирым матеріялам вдалося кільком статистикам, з приватної ініціятиви, накреслити приблизний образ експорту України. Але не мали такого щастя ті українські землі, що перебували під владою Австро-Угорщини (взагалі економічна наука у Галичан ніколи не була трактована серіозно).

Усі дотичні матеріяли львівської та станиславівської залізничної дирекції загинули підчас воєнного лихоліття. (див. у Бігеляйзена, вступ). Всі дані про імпорт української Галичини й Буковини опираються не на офіційних статистиках, а на приблизних підрахунках, зроблених (оскільки зроблені) ріжними людьми, що сьак чи так стояли ближче до ріжних галузей нар. господарства цих земель (Рутовскі, Бігеляйзен). Рутовскі склав торгов. білянс Галичини на основі даних з 90-х років мин. століття; його дані обіймають цілу тодішню Галичину, отже і Краків. Його білянс подає Бігеляйзен.

На жаль не краще стоїть справа з українським торговельним білянсом і в післявоєнний період. Західні Землі включено в окупаційні держави без якої небудь уваги для їхніх окремішностей, не дивлячись навіть на обов'язки накладені на них міжнародними актами; статистика зовнішніх торговельних зносин ведеться тут тільки для цілодержавних комплексів. Як не дивно, але і в т. зв. Радянському Союзі справа не стоїть ні трохи краще: і тут державні статистичні органи подають дані тільки що до екста імпорту через кордони Союзу, а не через межі окремих держав Союзу.⁶⁾ І знову лише дякуючи приватній ініціативі знаємо дещо про зовнішню торгівлю Рад. України і то знова на підставі даних залізно-дорожного управління.

Залізнодорожна статистика подає тільки дані про вагу вантажів, не торкаючись їхньої грошевої вартости. А тимчасом введення загального торговельного білянсу вимагає необхідно проведення всіх вантажів на якусь спільну базу, розуміється грошову. Приходиться отже робити перерахунки квот, показаних в тоннах, цудах і под. на рублі, корони і т. д., беручи за підставу пересічні ціни даного товару в даному часі; звичайно, на підставі можливо найпевніших цінових бюлетенів, чи то урядових, чи ріжних торговельних корпорацій та установ.

Все, що вище сказано, впливає на те, що всі цифри, які приводяться відносно імпорту чи експорту таких крїн, що не мали власних митних кордонів, треба брати „cum grano salis“, зі застереженням, памятаючи про те, як ті цифри прийшли на світ.

Слід згадати ще про одну кардинальну хибу, від якої терплять майже всі торговельні білянси всіх крїн світу без винятку, а саме: більша точність є завжди в статистиці імпорту як експорту. Причина цього зрозуміла: мито платиться звичайно при імпорті і тому на точність тих цифр урядові митні органи налягають більше. З експортованих товарів багато взагалі проходить мимо митних урядів а вартість тих, що проходять, часто подається висилачами нижче дійсної вартости (з огляду на фрахт, асекурацію і т. д.). Тим можна пояснити нелогічний факт, що загальний підсумок імпортів та експортів усіх крїн земної кулі майже постійно, а в кождім разі дуже часто дає перевагу імпорту над експортом (v. d. Borgh, *Handel und Handelspolitik*, Leipzig 1907).

Та все таки, основну лінію розвитку міжнародних торговельних зносин, навіть при наведених недостахах натуре методологічної і на підставі існуючих даних, встановити можна.

⁶⁾ В сучасній радянській літературі клопотливо оминається питання про експорт з України в Росію і не робиться нічого для його статистичного досліду.

4. Торговельний білянс Великої України до війни.⁷⁾

Дослідники українського торговельного білянсу (дововного) беруть одні за базу рік 1913, як останній мирний рік, другі ж взяли триліття 1909—1911, а це тому, що вже пізніші роки були ненормальними (балканська війна, воєнні підготовки). Беремо на увагу найбільш авторитетного дослідника, статистика проф. Кривченка («Внешняя торговля Украины» в проспекті до Київського Контрактового Ярмарку 1923, вид. б. Укр. Зовніш. Торгу).

Торговельний білянс України за рр. 1909—1911. пересічно за рік після проф. Кривченка.⁸⁾

Вивіз нетто.

Групи товарів	Весь вивіз		Вивіз через корд. б. Росії		Вивіз в Росію	
	%	тис. карб.	тис. карб.	%	тис. карб.	%
1. Продукти землеробства (в т. числі хліби:	50,1	398.560	311.102	84,4	87.458	20,5
	—	(367.705)	(286.330)	—	(81.375)	—
2. Худоба та прод. скотарства ¹¹⁾	7,1	56.389	26.909	7,3	29.480	6,9
3. Деревні матеріали	0,6	4.827	4.827	1,3	—	—
4. С. г. індустрія (цукор і тд) ⁹⁾	27,8	221.720	22.331	6,0	199.389	46,8
5. Копалини (руди) ¹⁰⁾	1,6	12.462	3.423	1,0	9.039	2,1
6. Металі та вироби з них	11,3	90.092	—	—	90.092	21,1
7. Інші	1,5	10.761	—	—	10.761	2,6
Разом	100	794.811	368.592	100	426.219	100

Довіз нетто.

Групи товарів	Весь довіз		Довіз через корд. б. Росії		Довіз з Росії	
	%	тис. карб.	тис. карб.	%	тис. карб.	%
1. Дерево і дер. матеріали	3,6	16.883	16	0,01	16.867	4,6
2. Мануфактура	39,0	188.639	780	0,7	187.859	51,4
3. Нафт. прод. та прод. копалень	7,2	33.519	2.835	2,4	30.684	8,3
4. Машини та металеві вироби	7,5	34.573	29.260	28,0	5.313	1,5
5. Риба	6,0	29.264	5.570	5,3	23.694	6,5
6. Шкіра та шкіряні вироби	6,7	31.330	3.408	3,2	27.922	7,4
7. Спиртні напитки	5,5	26.010	2.900	2,7	23.110	6,3
8. Галянтерія	5,9	28.080	4.160	4,0	23.920	6,6
9. Хемічні продукти	1,6	7.478	7.476	7,1	2	—
10. Кольоніальні товари	7,2	32.703	26.961	25,6	5.742	1,6
11. Інші	9,7	43.223	22.866	21,0	20.357	5,8
Разом	100	471.702	106.232	100	365.470	100

⁷⁾ 9 губерній (Волинська, Катеринославська, Київська, Подільська, Полтавська, Таврійська, Харківська, Херсонська, Чернігівська) без Холмщини, Підляшя, Курщини, Вороніжчини та других окраїн.

⁸⁾ Обчислення відсотків наш — автор.

⁹⁾ Роля цукру в 1913. р. зросла (гл. далі). ¹⁰⁾ Теж саме. ¹¹⁾ Головно яйця.

Крім Кривченка, довоєнний торг. білянс України підраховували ще: М. І. Галицький і А. Копорський. Нище подаємо для повноти образу оба ці білянси (за Баранским). Статистик М. І. Галицький (в Збірнику Комісії електрифікації) подає дуже високоактивне сальдо білянсу (528 міл. карб.); сальдо Копорського (в «Сборнику Статтей по вопросам внешней торговли и экономики») виносить 413 міл. карб. Підрахунки проф. Кривченка, на яких ми далі спираємося, дають сальдо нище як у Копорського, значно нище як у Галицького (319 міл. карб. взагалі, 262 міл. карб. коли виключити товарообмін з б. Росією). Ось оба білянси:¹²⁾

1. М. І. Галицького:

Назви товарів	Вивіз		Довіз		Надвишка	
	міл. руб.	%	міл. руб.	%	вивозу	довозу
Харчеві припаси	663,2	84,1	37,1	14,2	626,1	—
Звіринні продукти	24,7	3,1	0,1	0,0	24,6	—
Сирівці і півфабрикати	91,5	11,6	64,8	24,9	26,7	—
Вироби	9,5	1,2	158,8	60,9	—	149,3
	788,9	100	260,8	100	677,4	149,3

Сальдо 528,1

А саме:	Вивіз:	Довіз:	Надвишка вивозу
Оборот з Росією	375,8	237,3	138,5
„ з іншими країнами	434,9	45,4	389,5
	—	—	528,0

2. А. Копорського: 1913. р. (включно з оборотом з самою Росією):

Вивіз (нетто) в міл. карб.		Довіз (нетто) в міл. карб.	
Збіжжя і борошно	235,3	Лісові товари	35,9
Насіння	6,5	Продукти лісового госп-ва	1,1
Висівки і вижимки	11,7	Лен, коноплі, прядиво	5,5
Худоба й тварини	27,9	Мануфактура	197,4
Продукти скотарства	25,0	Нафта та її продукти	13,2
Садовина, городовина	3,0	Мінерал. оброб. та необ.	1,6
Хемічні, товари	4,7	Металі оброб.	10,1
Кам. вугілля й кокс	49,8	Інші	66,5
Цукор	264,7	Разом	331,3
Руди й металі необробл.	115,9	Вивіз	744,5
Разом	744,5	Надвишка вивозу	413,2

¹²⁾ Див. рисунок ч. 3.

Перевага вивозу над привозом у 1913. р. 413,2 міл. карб., тоді як в роках 1909—11 (білянс Кривченка) вона виносила менше 319,1 міл. карб.

Вже перший погляд на повищі цифри і графічні зображення повчає, що у своїх зносинах безпосередно через кордони Росії Україна виступала як доставець продуктів с. господарства і промислових сировин; у зносинах з іншими частинами б. Росії Україна виступала як *par excellence* індустриальна країна. В експорті України через кордони б. Росії припадало 98% на харчеві продукти (прод. землеробства 84,4%, скотарства 7,3%, с. г. індустрії (цукор) 6%). На самі зернові продукти припадало 80%. Коли ж поглянути на те, що вивожено в глиб Росії, то бачимо, що продуктів с. господарства Україна вивозила всього на са 117 м. карб. (кругло четвертина), решта вивозу припадала на цукор, продукти гірництва та деякі інші промислові вироби. Цукор вивозилося поза межі б. Росії всього 10% цілого експорту.

а) Аналіза доовенного експорту.

Приглянемося окремих позиціям доовенного вивозу Вел. України.

Зернові продукти.

На увагу приходять в першій мірі т. зв. головні збіжжя (пшениця, жито, ячмінь, овес, кукурудза). Цифри подаємо за збірником Кривченка, переводячи пуди на тонни (в реляції 16,4 кг = 1 пуд).

вивезено в рр. 1909—1911. пересічно за рік:

Рід збіжжя	Через кордон б. Росії	до Росії	Разом
	тисяч тонн		
пшениці	2.265	58	2.323
пшен. муки (в переводі на пшеницю по 60%)	(муки 45) 75	(муки 694) 1.160	(муки 739) 1.235
жита	366	51	417
вівса	205	—	205
ячменю	2.225	—	2.225
висівків (грису)	254	44	298
Разом	5.390	1.313	6.703

(Про кукурудзу Кривченко не подає даних).

У вічі впадає передовсім різниця торговельних відношень України до зовнішно-російських ринків і до самої Росії. Ця різниця впливає із хліборобського характеру нашого експорту. Цифра 1,3 міл. тонн вивозу збіжжя до Росії є нічим у порівнанні

до близько 5,4 міл. тонн експорту через кордони бувшої Росії. До Росії, як видно, вивозилося майже виключно борошно (мука) і висівки (розвиток укр. млинарства!).

Хто був головним споживачем нашої муки?

По всім даним видно, що крім самої Московщини (столичні міста), значну участь в цьому брали: Леванта (Мала Азія), Польща, прибалтійські краї, зокрема-ж Фінляндія. Українська мука йшла туди почасти сухопутнім, почасти водним шляхом, т. зв. далеким каботажем, з Одеси, Миколаїва і т. д. в Ригу, Лібаву, Петроград. — За кордони б. Росії укр. мука вивозилася в незначній кількості (2,7 міл. пуд. в порівнанні до 42 міл. пудів). Причина цього лежала в дорожніх фрахтів в головній країні імпорту і крім того, у високих цінах самої муки. Українські млини працювали дорого. Говорилося, що пшенична мука 4-го сорту коштує в Одесі більше, як мука першого сорту в Нью-Йорку.

Американець платив від борошна за перевіз з Нью-Йорку до Ліверпуль між 6,1 — 1,8 коп. за пуд, тоді як за укр. муку за шлях з Одеси до Лондона платилося 9,14 — 4,30. Не було з укр. торгів прямого і регулярного ходу пароходів. Врешті грало роль й це, що українська мука не була стандартизована (14 сортів, в Німеччині 8, в Америці всього 3 типи).

Характерно й те, що беручи справу в історичному розвитку, видно, як експорт укр. муки в краї близького Сходу (Туреччина, Єгипет, Персія, Греція) від початку ХХ. стол. невпинно падає, уступаючи перед конкуренцією румунського, болгарського (в Туреччині), французького і англійського (Єгипет) імпорту.

В р. 1909. фрахт з Одеси до Александрії виносив в четверо більше, як фрахт з Марсей у Єгипет! Отже виплачувалося привозити муку в Марсей, і відтіль в Орієнт. Крім цього французькі млини одержували ще $3\frac{1}{2}$ фр. вивізної премії за 100 кг.¹³⁾

На цьому прикладі видно, як свідомо тарифна політика тих держав, що були монополістами водного транспортного тонажу, стреміла до того, щоби з України вивозити не готовий фабрикат, а сировину, щоби за те дати працю млинам в своїх країнах. В майбутньому для України буде справою першорядної ваги — бути паном на своїм морі і мати свою торговельну фльоту.

Ми зокрема зупинилися на експорті муки довше тому, що з точки погляду майбутнього розвитку укр. млинарства необхідно мати на увазі ті головні перепони, що стоять на цьому шляхові. Придивляючись до прикладу Америки, можна спостерегти ясну тенденцію до вивозу муки вмiсто зерна: по даним Міжнар. с. г. Інституту в Римі,¹⁴⁾ коли порівнати зі собою роки 1909—1913 і 1914—1918, видно, що на протязі такого невеличкого часу експорт пшениці (зерна) зріс всього на 3,6 міл. квінта-

¹³⁾ O. Friebe. Der Handelshafen Odessa.

¹⁴⁾ Энциклопедия русского экспорта, т. I, ст. 113.

193255.

лів (q), а експорт готової муки зріс о 10,9 міл. кв. Правда — по світовій війні у всіх країнах стали обмежувати довіз готової муки.

Отже Україна вивозила головним чином неперемелене зерно.¹⁵⁾ При цьому треба відразу завважити, що українське зерно на світовому збіжевому ринку не тішилося доброю славою, через велике засмічення. Вину в цьому поносили не самі тільки хлібороби-продуценти, але й торговці, котрі окремо для підмішки скуповували всяку покидь. Царський уряд вів боротьбу з тим явищем. По даним контролі збіжжя виносило його засмічення в р. 1897 навіть більше як 6% ваги, при чому найбільше падало на 2—6%, а вінець слави у цьому напрямі, з усіх портів бувшої Росії, припадав Одесі. Взагалі-ж північні російські порти мали чистіше і солідніше зерно і тому транспорти з тих пристаней

цінилося в Лондоні на 8% вище ніж з чорноморських портів. Ця несолідність була результатом того, що в торгівлю попалазало чимало злочинних елементів. Число торг. фірм постійно росло, тоді як торг. оборот Одеси падав (за час 1900—1909 кількість торг. домів збіжжя зросла з 35 на 56).

Цей стан (якості зерна) мав по війні змінитися, коли правдиві відомости сучасних радянських чинників. По їхнім словам, СРСР вивозить товар першої якості, після належної очистки. Одначе в Європі ще якось не чути особливо доброї оцінки про радянське збіжжя; зі стандартизованим зерном і борошном за океанських країн сьогодні видержати порівняння річ дуже трудна.

Для оцінки виглядів українського експорту в майбутньому необхідно знати його минуле. Отже не завадить знати прим. як відбувався на б. Росії а в тім і на Великій Україні великий наступ американського збіжжя під кінець ХХ. століття?

Через те, що головними імпортерами зернових хлібів (головно пшениці), як нині, так і тоді були європейські промислові країни, кинемо оком на розвиток цього імпорту за останніх 30 літ до світової війни. користуємося тут таблицею Брошньовського, приведеною (з других рук) у капітальній роботі проф. Вол. Тимошенка: »Вчення про світове господарство« (Подебради 1923).

З тої таблиці видно:

а) що участь Росії в загальному світовому імпорті збіжжя була дуже висока, бо Росія сама давала більше $\frac{1}{3}$ загальноєвропейського імпорту. (Що правда, то вже тоді була помітна тенденція до знижування ролі Росії в користь країн ще новішої колонізації: Аргентини і Канади). Коли-ж зважимо, що сама В. Україна (у вузкому розуміні), як це ще далі буде показано, давала $\frac{2}{3}$ загально-російського експорту, а Кубань теж великі

¹⁵⁾ Висівки (грис) в Німеччину; це був мінус укр. господарства.

цифри, то, коли б не участь (значно менша) Донщини і Бесарабії, можна би сміло твердити, що весь експорт збіжжя б. Росії, отже $\frac{1}{3}$ європейського імпорту, походив з України.

б) Сполучені Держави півн. Америки з 70-х років і до початку 20-го віку виявляли величезне екстенсивне поширення продукції та експорту збіжжя. В рр. 1898—1902 вони витиснули навіть Росію з першого місця як експортера і самі давали 34,8% світового імпорту збіжж.¹⁶⁾ Однак вже в першому десятилітті ХХ. віку Спол. Держави почали різко зменшувати свою продукцію, очевидно не будучи в силі конкурувати з Аргентиною, Румунією, Болгарією і самою Росією-Україною. Повний підйом збіжевої продукції пережили Спол. Держави у 2-гім десятиліті ХХ. віку та в час світової війни, під впливом підвищених цін збіжжя, отже зв'язки кон'юнктури. Але згодом прийшов опять відплив продукції збіж в С. Д. А.

Для Росії і України були останні довоєнні роки одночасно роками найвищих цифр експорту зернових продуктів.

Куди-ж йшло українське збіжжя в рр. 1909—1911? В цьому огляді маємо доволі докладні дані, а саме тому, що головна маса цього експорту проходила через портові і сухопутні кордонні митниці б. Росії. Основним відбирачем укр. збіжжя була довгий час Англія. В рр. 1901—1907 з одеського порту вивозилося середньо між 300—600 тисяч тонн збіжжя до Англії але починаючи з 1908 цей вивіз падає чимраз нижче, доходячи в р. 1912 до низької цифри 123 тис. тонн; зростає зате значно вивіз до Німеччини:

р. 1901 — 167 тис. тонн.	р. 1910 — 349 тис. тонн.
„ 1902 — 306 „ „	„ 1911 — 536 „ „
„ 1904 — 143 „ „	„ 1912 — 220 „ „
„ 1906 — 234 „ „	

Живі завше зв'язки з Голяндією (транзитова дорога в Німеччину) остають доволі добрими:

р. 1901 — 395 тис. тонн.	р. 1909 — 291 тис. тонн.
„ 1903 — 663 „ „	„ 1911 — 418 „ „
„ 1907 — 350 „ „	„ 1912 — 251 „ „

(В р. 1912. слідно спад експорту взагалі, отже рік не характерний).

Подивімся, куди вивозилися окремі роди збіжжя?

Вел. Британія, головний споживач пшениці, звертається в ХХ. стол. за тим товаром до Америки. Сприяє тому також тарифна політика корабельних ліній. В р. 1903. виносив фрахт за 1 к пшениці з Одеси до Англії 109,5 фен., з Нью-Йорку до Англії 58,3 фен.

Не дивниця, що експорт з України і взагалі з Росії рапідно падає:

¹⁶⁾ То є: пшениці, жита, ячменю, вівса, кукурудзи.

Експорт пшениці з Росії в Англію виносив:

р. 1904 — 68,9 міл. пудів.	р. 1912 — 27,4 міл. пудів.
„ 1905 — 73,5 „ „	„ 1913 — 19,1 „ „
„ 1911 — 49,1 „ „	„ 1914 — 19,1 „ „

А між тим загальний імпорт Вел. Британії в цьому часі зріс і то значно. Росія випомогає лише тоді, коли в Америці трапляється неврожай. Цей стан закріпився в Англії ще більше в часі світової війни і після неї.

Взагалі-ж, як ми бачили, Україна вивозила в роках 1909—1911, кругло беручи, в 8 разів більше пшениці, ніж жита.¹⁷⁾

Невелика релятивно кількість жита (22,3 міл. пуд. через кордони) вивозилася головним чином в Німеччину.

Ячмінь становив між збіжжям другий по кількості предмет укр. експорту. В р. 1904. рахувалося, що зі загальної маси експорту цього збіжжя припадало $\frac{1}{3}$ на Англію, менше $\frac{1}{3}$ на Німеччину, решта на Бельгію і Голяндію.

Овес, взагалі в невеликій кількості, яко основний кормовий хліб, виходив 1904 р. в 28% до Німеччини, 60% в Англію.

Кукурудза, головоно з Бесарабії, Херсонщини і Поділля, експортувалася через Одесу в поважній кількості. З цього йшло в Англію в р. 1904. біля 45%, в Німеччину 35%. Загальна сума експортованої кукурудзи з Одеси (головний осередок кукурузної торгівлі) виносила в рр. 1902—1912 са 300 тис. тонн пересічно за рік, отже навіть більше, як цифра ячменю або жита, що переходили через Одесу.

З хлібних продуктів заслуговують на окрему увагу ще стручкові (бобові) рослини.

Одеса (знова головний експортний пункт) вивозила (в тис. пудів):

	фасолі	бобу	гороху	сочевиці
1911	289,5	1124,0	2640,7	219,6
1912	135,0	705,0	2443,5	254,7

отже приблизно в 10 разів менше як кукурудзи.

Участь України у загальноросійському довоєнному експорті збіжж представлялася у слідуючих цифрах:

Вивіз 1913—1914 (в міл. пудів):

	пшениця	жито	ячмінь	овес	Всього
Вивезено з Росії	273	43	270	35	625
„ „ України	180	30	121	9	340
<hr/>					
% України	66	64	45	26	54

Таким чином, на Україну припадали $\frac{2}{3}$ загально-російського вивозу пшениці й жита, майже по-

¹⁷⁾ Звергаємо увагу на те, що це взаїмоотношення обох хлібів підлягло наглій зміні в післявоєнній і революційний час. Див. низше.

ловина ячменю і чверть вівса. (Сухов, Екон. географія, стор. 98).

Яким районам України припадає головна заслуга в цьому експорті? Справа великого значіння і актуальна. Отже львина частина хліба, призначеного на експорт, походила із трьох приморських степових губерній: Херсонщини, Таврії та Катеринославщини (степова »трийка«). На степ припадала половина загально-російського експорту пшениці, 0,4 ячменю і половина жита (Сухов). Цей факт підчеркує величезне значіння для України тих районів і разом з тим він висвітлює справжній характер заходів сучасної сов. влади біля колонізації тих територій чужими Україні елементами.

Цукор.

Другим побіч збіжжя експортним товаром України був цукор. В р. 1913. експорт цукру вартістю перевищав експорт збіж! Цукру, а саме цукру піску (бо рафінада вивозилася лише в незначній кількості до Орієнту) вивозилося з України в трьохріччю 1909—11 пересічно 55 міл. пудів (887.000 тонн), з того до самої Росії 45,6 міл. пуд. або 731.000 тонн, решту, 9,6 міл. пуд. або 156.000 тонн на Захід (Англія).

Продукувалось цукру на Україні в пятиліттю 1910—1915 пересічно біля 75 міл. пуд. річно (1,17 міл. тонн), отже на місцеве споживання припадало біля 20 міл. пуд. Пересічне споживання цукру на голову населення в б. Росії виносило біля 17 фунт. (7 кг.) — що й зовсім відповідає даним цифрам. (Україна мала біля 21 міл. населення). Тільки дякуючи місцевій низькій нормі спожиття цукру, Україна досягала такого активного торг. білянсу в області цукру.¹⁸⁾ Навіть коли б конкуренція підрізала в дечім можливості експорту укр. цукру, то велике завтра для цукрової продукції ховається у збільшенні спожиття на самій Україні.

Великої конкурентійної небезпеки для укр. цукру і зараз ще немає, а це тому, що майже весь його вивіз був звернений в країні відносно недалеко: в центральну Росію, Сибір, Кавказ Персію, Близький Схід, почасти в Англію.

Конкурентами українського цукру можна в Англії рахувати Ч. С. Р., Німеччину, Францію і заокеанський тростиновий цукор. Найпевнішими покупцями укр. цукру за межами б. Росії були: Персія і Фінляндія.

З продуктів, що близько стоять до с. госп-ва, важну роль в експорті України грав спирт; розвинене горальництво України давало для того гарну базу. За пятиріччя 1905—1910 Україна вивозила лише з Правобережжя 67% всього експорту Росії, са-

¹⁸⁾ Норма спожиття цукру на душу населення виносила до війни: Бельгія 26 фунт., Франція 40 ф., Голандія 42 ф., Німеччина 93 ф., Швайцарія 60 ф., Данія 81 ф., Англія 97 ф. (1 фунт — 410 грамів).

меж Поділля давало 35%. За роки 1909—11 спирту вивозили річно 244 тис. пудів. Вивіз ішов головним чином у близький Схід та Німеччину, Голяндію і Англію. Центром вивозу була Одеса; від р. 1908. її монополію стала підкопувати Лібава (що до обслуговування західно-європейських покупців).

Певне значіння мав експорт олійних насіннь (коноплі, льон, соняшник) також насіння бурячане стало останніми часами предметом вивозу. Вивозила Німеччина, розвозячи відтак по тих країнах, що продукують цукор. (Америка, Франція, Італія, Румунія). Року 1916 вивезено 740 тис. пуд., з них 533 тис. пудів до Америки та 143 до Франції. (Стоїть у звязку з тенденцією, особливо Америки, до заснування власного виробництва бурякового цукру).

Певне значіння мав теж вивіз тютюну.

Після продуктів землеробства йдуть продукти скотарства. На Україні головну масу цього товару для експорту постачав цукровий район (Київщина, Поділля, Волинь), де годівля скоту найшла сильну опору в побічних продуктах цукроварського промислу, а також Харківщина і Полтавщина. Загальна сума вивозу продуктів скотарства в рр. 1909—1911 дійшла до 56,3 міл. карб.

Вивіз ішов в північні столичні городи і в Польщу; частина йшла до Німеччини. Останніми часами місце укр. худоби на московському ринкові стала заступати дешевша худоба східних та південно-східних екстензивних районів. Із цукрового району 60% вивозу йшло до Польщі (зараз Варшава й інші міста отримують своє м'ясо з Малопольщі, Познаньщини і Галичини).

Скотарі в цукровому районі купували використану на польових роботах худобу і відгодовували її на заводах побічними продуктами цукроварництва та горальництва після 3-4 місяців вони випускали її на ринок. На зовнішних ринках Україні доводилося би конкурувати з Північ. Америкою, Аргентиною та Австралією, де мають в достат. кількості холодільні, холод. кораблі і вагони.

Значних розмірів досяг експорт безрог (Полтавщина). Скрізь на Україні сильно розвинений вивіз яєць; в 1893-4 рр. вивезено з України 1,3 міл. пуд., а в р. 1912-13 вже 4,3 міл. пуд. За Кривченком в часі 1909—11 річно 3.820 тис. пуд., або 53.600 тонн. Як у скотарстві, так і в цій області більше інтенсивності виявила Правобережна Україна, як район більшого роздрібнення земельної власности. Також Полтавщина і взагалі Слобожанщина теж особливо Курщина і Вороніжчина підходять до цього типу. Вивозять теж чимало живої птиці. Україна (без окраїн) вивезла 1913. р. кругло 1 мільярд яєць, що дає 62,5 тис. тонн, отже $\frac{1}{7}$ всього світового експорту. В експорті України яйця стоять між першими позиціями.

Через українську територію вели шляхи експорту для де-

рева (лісу). Одначе вивізником не була Україна; Україна сама ще довозила дерево з півночі.

Це були б головні продукти с. господарства, як предмет експорту України, що разом з тим становлять „*gros*“ вивозного активу (96%).

Остаються сировини як шерсть, шкіри, прядиво, далі продукти гірництва та оброблюючої промисловости. Промисловість України була звернута своїм обличчям до внутрішнього українського і внутрішньо-російського ринку.

Не рахуючи згаданого вже цукру і спирту, Україна вивозила необроблений метал (руди) і дещо металевих виробів; за кордон вивозила руду залізну і манганову.

По Кривченку в рр. 1909—11 цього вивозу було:

руди в Росію за	9.039	тис. карб.
„ за кордон за	3.423	„ „
разом . . .	12.	тис. карб.

Металів та готових виробів в Росію за 90.092 тис. карб.

Продукція руд росла надзвичайно швидким темпом: у 1913. році руд вивезено нетто за 115.9 міл. карб., себто в 9 разів більше, як в середні 1909—11! Розвиток металю-оброблюючої промисловости не йшов так швидко, як добуваючої і надвишка ішла на експорт. У цьому році 1913 руди і необроблені метали висунулися на третє місце в укр. експорті:

цукор у вартости	267,4	міл. карб.
збіжжя і борошно	235,3	„ „
руди і метали необр.	115,9	„ „

В вивозі металевих виробів значне місце займали с.-господарські машини. Їх в 1913. р. вивезено за 22,7 міл. карб.

Вивозила Україна теж і камяне вугілля, хоч це не перечить тому, що райони блище чорноморських портів отримували вугілля кораблями з Англії; вугілля цей привозився як баласт при нагоді поїздок кораблів за хлібом в Одесу, Миколаїв і т. д. В 1913. р. Україна вивезла камяного вугілля за 37,6 міл. карб. (в рр. 1909—11 цифри значно низші).

Експорт ішов головно в Росію; заграничний був нічим у порівнанні з тими послугами, які віддавав укр. вуглевий центр, Донецький басейн, внутрішньому російському споживанню вугля. Досить згадати, що по відході від Росії з початком світової війни Домбровського Басейну (Польща) — майже весь тягар постачання опалу для всеросійських залізниць і промислу упав на Донбас. Цифри: добуття вугля в цілій Росії у 1913. р. дало 29 міл. тонн, з того на Донбас припадало 25,3 міл. тонн, отже 87%. Коли прийняти за правдиве твердження проф. Тимошенка, що річне спожиття вугля на Україні двічі більше, як у Росії, виносило 0,6 тонн на душу,¹⁹⁾ то виходилоби,

¹⁹⁾ „Вчення“ і т. д. стор. 310.

що з загальної добичі Донвугілля спотребовано на Україні $0,6 \times 25$ міл. = 15 міл. тонн, решта, отже поверх 10 міл. тонн, ішла на експорт в Росію.

З інших предметів експорту на увагу заслуговують:

Сіль, котра колись домінувала на ринках цілої Росії а також Польщі. До війни добували її пересічно 584 тис. тонн, по відчисленні на спожиття (по 14,5 кг. на душу, за Івасюком, в Польщі зараз подібна норма) оставало на вивіз поза межі України, числячи 3 міл. укр. населення, кругло 150 тис. тонн.

Крім того вивозилися: макухи — 4.700 тис. пуд., сім'я — 2.079 т. п. (зате олій довозили!), сода — 5.183 т. п., сірчана кислота — 220 т. п. і т. д.

Місце України в загальному експорті б. Росії.²⁰⁾

Участь України в заг. експорті бувшої Росії значно перевищувала не лише процент території, але і процент населення. Не забуваймо, що Вкраїна (Наддніпрянська) займала всього 2,5% території був. Росії, а населення України становило 20% населення Росії. Коли навіть брати за підставу господарської сили не саму територію, лише число населення, то треба би думати, що % експорту України повинен держатися приблизно десь біля 20%. Міжтим він перевищував цю міру, бо беручи на увагу тільки самий експорт через кордони, він (у 1909—11, зі своєю цифрою кругло 370 міл. карб., 25% експорту Росії (експорт Росії в тім же часі пересічно $1\frac{1}{2}$ мільярда карб.)). — Коли ж дочислимо ще експорт з України в саму Росію, то квота 794 міл. карб. (весь укр. експорт) становитиме 53% експорту Росії.

Зокрема давала Україна (1913. р.) понад $\frac{1}{2}$ експорту збіж, $\frac{7}{10}$ цукру, $\frac{9}{10}$ залізної руди, майже $\frac{3}{10}$ вивозу яєць. Тут узгляденно однак тільки безпосередній експорт через українські митниці, не числячи того, що йшло в Росію і евент. звідти далі за границю. Проф. Сухов, на цій основі твердить, що українська частка в експорті б. Росії була в р. 1913. — 27%, а в рр. 1909—11 навіть 32%, отже майже третину (450 міл. карбованців).

Відносне значіння укр. експорту набирає ще більшої яскравости, коли порівняти з імпортом.

Участь України у довоєнному загально-російському імпорті була значно менша, бо тільки 10% (106 міл. карб. на всіх са 1100 міл.). Можливо тому, як твердить проф. Сухов, що дещо товару не враховано статистикою довозу, а друге тому, що чимало товару, як галянтерія тощо, Україна одержувала із за-границі через Росію. Беручи на увагу весь імпорт кругло 472 міл. зл. і порівнявши його зі загально-російським, одержимо 42%, отже все таки значно меншу частину; як при експорті.

²⁰⁾ Див. рисунок ч. 4.

Україна була дуже активною країною під продукційним оглядом. Вона була перлиною в корні рос. царів; не диво, що вони її так «кохали» і за ніщо в світі не віддали б нікому; не диво, що й сьогоднішні володарі держать її в руках цупкіше, як будь яку іншу частину — от хочби Польщу, яку вони з легким серцем віддали.

Україна багатий край з природи, а його населення — трудяще і продуктивне, як на східноєвропейські відносини.

б) Аналіза довоєнного імпорту.

Перейдемо до довозу України в довоєнний час.

Україна, ставлячи тільки перші кроки на дорозі до своєї індустріалізації, розвинула в себе покищо таку промисловість, яка стоїть в прямому зв'язку зі земними скарбами і плодами української землі. Це є передовсім добування вугілля, виплавка сирого заліза, варка цукру. Вищого ступня оброблюючої промисловости Україна досягла лише в виробі с.-госп. машин. Відси й висновок про те, який повинен бути характер укр. імпорту. Це будить передовсім готові вироби оброблюючої промисловости, особливо-ж такої, для якої на Україні немає своєї сировини. Найбільша недостача України під тим оглядом — це була майже повна відсутність фабричної текстильної промисловости. Україна імпортувала до війни: матерії (мануфактуру), готову одіж, пром. машини, апарати, автомобілі, галянтерію, дещо виправленої шкіри і виборів із неї. Зі сировини: нафту, вовну і бавовну; з харчів: кольоніальні товари, рибу (селедці), ростинні олії.

Текстильні вироби: це основна стаття українського імпорту. Із загальної маси довозу в 471 міл. карб. на них припадало в р. 1909—11 аж 208 міл. Основним доставником цього артикулу для України, а саме бавовняних і льняних виробів, являвся центральний московський текстильний район, не дивлячись на невисоку, релятивно беручи, якість товару і доволі високі ціни. В області виробів з вовни перше місце займала Польща (Лодзь).

В році 1913. відношення було слідує:

	в и р о б і в		
Постачали	Бавовн.	Вовнян.	Льняних
Моск. район	72	25	93
Польс. „	28	75	3
	100°/о	100°/о	100°/о

Зпоза кордону б. Росії майже не ввозилося текстильних виробів (780 тис. карб. на всіх 208 міл. карб.!). Це не було навіть можливе при протекційній митній політиці бувшого російського уряду. В інтересі української держави, як самостійної одиниці, буде — визволитися від промислової залежності і вийти на вільний ринок текстильних товарів, шукаючи, де кращий і дешевший виріб. Приміром Чехословаччина зі своїм високо роз-

винутим текстильним промислом могла би мати гарні вигляди на Україні, особливо, коли би вдалося знайти прямиї доступ до України, не через Польщу, а напр., через Галичину, або вниз по Дунаю.

Другим по кількості артикулом довозу являється нафта; очевидно, вона довозилася із Кавказу, хоч не було доброї сполуки; Україна привозила всіх нафтових продуктів (по Кривченку) са 17 міл. пуд. = са 272 тис. тонн. Таку, а то й кілька разів більшу кількість нафтових продуктів Україна мала б у себе дома, коли б Польща не заняла української Галичини.²¹⁾

З інших продуктів доставляли:

Росія: дерево, чай, каву, рибу, масло, олії.

Англія: кам. вуголь, вальц. залізо, бляху, дрібні заг. прибори, (ножі і т. д.), с.-г. машини, мотори (молотілки, льокомобілі), бавовну, чай, кольон. товари; чай згодом більше прямо з Цейлону.

Німеччина: машини, с.-г. прибори, ножі, плуги, мотори і авта, машини до шиття, конторські машини, фарби анілінові й циноброві, дроги (аптичні матеріяли), колоніяльні товари, бавовну, цемент.

Американ. Спол. Держави: с.-г. машини (9% сноповязок і косярок), маш. конторські, авта, залізні пристрої.

Австро-Угорщина: коси і серпи, с.-г. машини, дрібні зал. вироби.

Франція: струментальні машини, авта, овочі, вина і лікери.

Італія: півд. овочі, горіхи.

Туреччина і Греція: півд. овочі, горіхи.

Загально: 74% всього довозу складали готові вироби. (Подрібні дані про імпорт гл. в 7. розділі).

в) Біля нас довоєнних торг. зносин України з іншими провінціями б. Росії.²²⁾

Він виглядав в слідуєчий спосіб:

(За М. Шрагом, Зовн. Торгівля України, 1924): (в міл. карб.):

	Вивіз	Довіз	Лишок з гл. недобір.
Продукти с. г.	76,4	40,5	+35,9
„ лісного госп.	2,6	42,8	—40,2
„ промисловости	437,9	217,8	+220,1
Інші	2,2	43,6	—51,4
	<u>519,1</u>	<u>344,7</u>	<u>+164,4</u>

(Шраг бере дані із праць А. Копорського, сам зазначаючи, що ці дані значно відмінні від цифр Кривченка).

²¹⁾ Продукція ропи в Гал. виносила в р. 1913.: 1.063.200 тонн.

²²⁾ Див. рисунок ч. 4.

Щож торкається товарообмінних зносин України з Польщею (б. королівством П.), то тут Україна мала пасивний білянс: вивіз 65,4 міл. карб., довіз 105,2 міл. карб.

З усіх же частин б. Росії, Україна мала найживіші торг. зносини: з моск. пром. районом, з Кавказом і Подонням та Центр. Землеробським районом (Шраг 14).

5. Господарське значіння Наддніпрянщини (УССР) за сучасного большевицького режіму.²³⁾

а) Процес відбудови по війні і революції.

Перескочимо час світової війни і перших років революції, підходячи до часу, коли після чудових по своїй необдуманості спроб военного комунізму совіцька держава під офіційною назвою Союзу Радянських Соціалістичних Республік, а з нею і Україна, почала повертати до форми товарообміну, хоч і не «вільного» в європейському розумінню, та все таки хоч з видом тої вільности.

Україна, хоч помалу, значно помаліше як західно-європейські держави, що теж брали участь у світовій війні, відбудовує свої господарські позиції. Перегляд того процесу дасть нам слідуюча табличка, складена на основі ріжних джерел. Окремі її позиції вказують, як помалу йде відбудова навіть таких відносно нетрудних до направи ділянок, як примітивне сільське господарство. Ми подаємо цифри з останніх літ, оставляючи на боці роки самої війни, революції і военного комунізму; коли-б привести за порядком по собі всі роки, то ми побачили-б там жахливі цифри упадку продукції збіж, виробу цукру, добування вугля, виплавки заліза і т. д. Був час, коли засівна площа (1922. р.) впала до 83% довоєнної, а що до цукрових буряків, то аж до 25%; замість довоєнних 25,3 міл. тонн вугля добувалося 7 міліонів; замість довоєнних 3,1 міл. тонн чавуну виплавлювалося в 1921/22. р. всього 78 тис. тонн і т. д.

З поданої нижче таблиці можна вичитати крім темпа відбудови господарства України (який відсоток довоєнного стану представляє нинішня продукція), також ролю України в цілім Рад. Союзі (последня рубрика).

Повища таблиця цікава під кожним оглядом. Вона говорить передовсім про те, що українське селянство відбудовує швидшим темпом свою тваринну продукцію чим рослинну. Це може стояти у звязку з подібною тенденцією на Західній Україні, як і взагалі в цілій Європі (про яку ми говоримо ширше при обговорюванні господарства Галичини).

²³⁾ Полані туу цифри відносяться до тих територій, з яких утворено нинішню УСРР, без окраїн. Господарське значіння тих останніх узгляднюємо по часті у кінцевому зіставленні цифр з усіх земель України (розділ 9).

Показчик	Одиниця міри	Продукція на території нин. УСРР		Продукція цілого СРСР		% УСРР до СРСР	Примітка:
		Роки	Кількість	Роки	Кількість		
Територія	тис. км ²	—	—	—	—	—	
Населення	млн.	1914	28	1929	452	30	
СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО:							
А. Стан звірат:							
Рогатої худоби	тис. шт.	1916	7669	1928	8574	111	
свиней	"	"	4535	"	5800	127	Дововнені дані за Суховим згл. Вовлим, пововнені за "Україною"
овець	"	"	5443	"	5461	100	
курей і птиці	"	"	6292	"	7705	122	
	"	"	?	"	28700	?	дані приближані
Б. Продукція тваринництва							
М'ясо та сало	тис. тон			1927/28	553		
молоко та мол. продукти (в перерахові на молоко)	"			"	4450		за збірником "Україна" улов риби за Суховим
в тім масло	"			"	50		
яйця	млн. шт.			"	2195		
шкір сирих вел. вовна	тис. шт.			"	1781		
улов риби	"	1914	26,2	"	8,2	96	
В. Продукція землеробства							
1. Зернові:							
пшениця	тис. тон	перес. 1911—15	5710	перес. 1925—28	4830	84	
жито	"	"	4120	"	4800	116	Дані про Україну за Вовлим і Суховим; про СРСР за збірником "Україна 1929" з коректурою на
ячмінь	"	"	4460	"	2210	50	
овес	"	"	2510	"	1670	66	
кукурудза	"	"	630	"	1500	238	

Показник	Одиниця міри	Продукція на території нин. УСРР				Продукція цілого СРСР	% УСРР до СРСР	Примітка:		
		до війни		тепер						
		Роки	Кількість	Роки	Кількість					
картопля в зерні (4 тони карт. = 1 тона зерна).	тис. тон	перес. 1911—15	1252	перес. 1925—28	1800	перес. 1927—28	9976	18	раунок колгоспів і радгоспів. Довесні дані про картоплю і бобові обчислені за Кривченком	
гречка	" "	" "	460	" "	574	" "	1717	34		
просо	" "	" "	520	" "	780	" "	3173	25		
бобові	" "	" "	316	" "	200	" "	1768	11		
2. Спеціяльні культури										
Льон-коноплі	тис. гектар.	1913	235	1926	213	1926	3352	6,	дані за Суховим	
Соняшник	" "	" "	65	1928	1087	1928	3625	30	згл. Воблим; соняшник і тютюн за „Україною“	
Тютюн	" "	" "	31	" "	30	" "	43	70		
Бурак цукр.	" "	1914	524	1927	468	1927	566	89,2		
ГІРНИЦТВО І ОБРОБЛЮЮЧА ПРОМИСЛІВІСТЬ:										
вугілля (кам. і антрацит)	тис. тон	1913	25230	1927—28	24806	1927—28	31930	77	за 1929/30 подають 36200 т.т. вугля, 3400 т.т. чавуну (пятирічка).	
руда залізна	" "	1914	6930	" "	4411	" "			Дані про Україну по війні за „Україною“, про махорку за Кривченком. Сіль на Україні за „Україною“, в СРСР за Суховим (Україна дає 40%).	
чавун (сире залізо)	" "	" "	3050	" "	2365	" "	3374	70		
сіль	" "	1909—14	900	" "	946	" "	2360	40		
сода й ін. луги	" "	" "	1176	1925—26	125	1925—26	200	62		
цукор сирівець	" "	" "	1328	" "	1087	" "	1340	82		
спірт 100°	мл. літр.	1910—12	18,5	" "	56,2	" "	172	24		
готова махорка с.-госп. машини	тис. тон	1913	31	1926—28	24,3	1926—27	51	47		
	мл. карб.			" "	70,3	" "	120	58		

Цю тенденцію, що правда, затемнюють останні роки (1930—1931), коли на Україну ринула хвиля примусової колективізації. Селянство масово вибило худобу, свині, дріб і коні. Та це тільки патологічне явище, за нормальне його вважати не можна.

Друге, що впадає в вічі, вже серед самої ростинної продукції, це занепад продукції збіж, зате надзвич. зріст управи кукурудзи (238%), сильний зріст продукції картоплі (143%), гречки (125%), проса (150%) і прямо неімовірно поширення площі засіву соняшника (близько в 17 разів). Шукати на це пояснень треба, та не тут на це місце. Позволимо собі висказати здогад: чи не є це відповідь селянства на те полювання за пшеницею-житом (для експорту за кордон), яке що року влаштовує рад. влада по наших селах? Чи не є це прямо втеча до таких культур, які все таки мають свою відживну вартість, але не викликають такого апетиту органів влади? Що-ж до соняшника, то чи не є це спосіб села забезпечити себе товщем (олієм), — хоч такої меншої вартости, як соняшниковий? На те саме вказувавби теж факт, що між тваринною продукцією найбільше зросла годівля свиней — якраз джерела того-ж товщу.

Таблиця наша цікава ще з погляду тої ролі, яку грає Україна в межах СРСР. Маючи всього щось поверх 2% площі і біля 20% населення всього «Союзу», дає все таки: 23% свинини, 24% курей і яєць, 22% пшениці-жита, 28% ячменю, 46% кукурудзи, 34% гречки, 30% соняшника, 70% тютуну, 89% цукр. буряка, 77% вугілля, 75% зал. руд, 70% сирого заліза (чавуну), 82% цукру, 40% солі, 62% соди й ін. лугів, 58% с.-г. машин, 47% гот. махорки. В нашій таблиці не узглядно ще деяких галузів промислу (за браком цифр), в яких Україна грає визначну роллю. Знаємо загально, що прим. УСРР дала 1926. р. 37% всіх паровозів (до війни 30%) і подібний процент вагонів; цементу дає УСРР весь час кругло 1/3, порцеляни 1/3, шкла понад 1/4. За даними Геологічн. Комітету в р. 1925/26 Україна дала 52,3% вартости всеї гірничої продукції СРСР взагалі. (Економ. Пол. ВКП, Хрестоматія V. Харків 1930).

Аж у світлі тих чисел можна вповні зрозуміти чим є для Росії Україна з її багатствами та її матеріальною культурою.

В матеріялах «пятирічного пляну» (гл. низше) подано такі дані про участь УСРР в промислі Рад. Союзу за рік 1928/29:

Виробництво засобів продукції	1. паливна група,	Україна дала	37,5%
	2. металева „	„ „	35,7%
	3. електротехнічна група,	„ „	13,4%
	4. будівельні матеріяли (цемент, вугля, дерево)	„ „	13,0%
	5. хемічна група	„ „	27,9%

Виробництво засобів споживання:	6. текстильна група	„	„	1,4%	
	7. швацька (кравецька) група	„	„	17,0%	
	8. шкіряна і обувяна група	„	„	12,8%	
	9. паперова група	„	„	8,2%	
	10. поліграфічна група	„	„	14,5%	
	11. порцеляново-фаянсова група,	„	„	33,4%	
	12. хемічна група	„	„	3,4%	
	13. цукрова група	„	„	78,0%	
	14. олійна група	„	„	14,0%	
	15. тютюнева група	„	„	17,3%	
	16. махоркова група	„	„	76,0%	
	17. горальняна група	„	„	15,0%	
	18. соляна група	„	„	35,4%	
	пересічно у всіх групах				19,0%

б) Зовнішня торгівля УСРР. Основні тенденції.

Перейдемо до розгляду самої зовнішньої торгівлі Радянської України.

Початковим роком відновлення зовн. торгівлі УСРР можна вважати лише 1922 рік. Саме в середині 1921 р. в економічному та міжнароднім політичнім становищу рад. республік наступило помітне поліпшення, на зміну якому, однак, прийшов тяжкий неврожай, наслідки якого відбилися у всіх сферах рад. економіки, зокрема-ж у зовнішній торгівлі. З експорту цього року випав зовсім хліб, що перейшов в білянсі «пшеничниці Європи», з вивозу в статтю довозу, іворючи тим цікавий екон. парадокс (Шраг, 15). Слідуючий 1922. поліпшив заг. господарську конюнктуру країни. Цьому сприяв у значній мірі добрий врожай, що дав можливість збільшити експорт, при одночасному скороченню імпорту. Рік 1922/23 дав уже активний білянс, в якому вивіз перевищує довіз в $3\frac{1}{2}$ рази.

В порівнанні однак з 1909—1911. рр. експорт 1922—23. виносить всього 5,5%, імпорт же 5,43% (не рахуючи біля 18% благодійного вантажу).

Участь України в торгівлі Раддержави доходить 1922—23 до 15,1% (проти 25,9% довоєнних).

Правда, як за царської Росії, так і зараз не маємо систематичних офіційних цифр про торгівлю України з рештою Росії і приходиться брати на віру дані тих приватних або півприватних осіб, що з власної ініціативи і маючи доступ до звітів транспортних відомств, зацікавилися й цією справою. Ще за рік 1922. існують обчислення Госплану СРСР, які приводимо за Н. Баранським.²⁴⁾ Звівши до купи дані за обі частини, на які

²⁴⁾ Экономическая география СССР, обзор по области Госплана, Москва 1927.

поділив Україну «Госплан», долучуючи до обрахунку ще й Крим. Ось те наше зіставлення:

Вивіз і довіз УСРР з Кримом за 1922. р.
після даних транспортної статистики
(цілий вивіз і довіз, отже з узглядненням Росії).

Вивіз.	Тисяч пудів.
Збіжжя	54.932
Цукор	1.954
Худоба жива	495
Сіль	5.665
Залізо необр. (руда)	877
Кам. вугіль	34.106
<hr/>	
Всього	98.029
<hr/>	
Дерево і вироби з нього	11.153
Нафтові продукти	11.546
Риба	2.489
Зал. вироби і с.-г. машини	695
Мануфактура	377
Масло	42
Шерсть	57
Всього	26.359
<hr/>	
Довіз:	Тисяч пудів

Крім величезного зменшення руху торгів бачимо ще засадничі пересунення між окремими групами товарів; прим. майже зникає експорт цукру, імпорт мануфактури і т. д. Цей рік має спеціально некорисне відношення між імпортом та експортом (1:3,7), що в умовах большевицького «натурального товарообміну» означає звичайне скріплення експлоатації країни. Більш менш те саме показує зіставлення М. Шрага за рік 1923:

Всього привезено 99.723 тис. пуд. ріжних товарів.

Всього вивезено 177.977 тис. пуд. ріжних товарів

Сальдо активне + 78.254 тис. пуд. ріжних товарів.

Як бачимо, вивезено майже в двоє тільки, що привезено; в грошовій вартості:

вивіз 143,9 міл. довоєнних карб.

довіз 95,6 „ „ „

сальдо вивозу + 48,3 міл. довоєнних карб.

(Для повної виразності цих цифр слід тут-же зазначити, що автор, подаючи грошову вартість, як заявляє, брав довоєнну пересічну вартість окремих сортів товару).

Вивіз поза межі СРСР мав у тому році такі напрямки: в Німеччину пішло в цім році 43,1% укр. експорту, далі йшли: Данія, Англія, Голляндія, Туреччина, Італія, Франція і т. д.

Довіз зпоза меж СРСР мав такі джерела: Німеччина дала 34,9%, Польща 10,1%, Естонія 9,2%, Англія 7,7^{0/0}, Китай 6,7^{0/0}, Ч. С. Р. 6,5%, Австрія 6,2%.

Безперечно, що експорт України та почасти й її імпорт потроху відбудовуються. Це видко і в дальших роках. За К. Воблим, комбінуючи його дані з даними М. Шрага,²⁵⁾ одержуємо такий юбраз торг. білянсу України до р. 1926/27. включно (без вивозу до Росії і привозу з неї):

	в мліонах карб. по цінах 1913. р.						
	1909-11	1921-22	1922-23	1923-24	1924-25	1925-26	1926-27
вивіз	368,0	5,1	19,9	75,9	64,5	98,8	136,9
довіз	106,0	11,9	5,8	10,7	78,7	84,6	80,5
сальдо (вислід)	+262,0	-6,8	+14,1	+65,2	-14,2	+14,2	+56,4

З перебоями, з хоробливими скоками, зовнішня торгівля України все таки відбудовується, причім швидше відбудовується імпорт з поза меж СРСР, як експорт туди. Це явище пояснюється, можливо, збільшення відносного вивозу в саму Росію, Україна вивозить туди по революції навіть харчеві продукти, чого до війни було мало; ці цифри однак у повищій таблиці не є показані. В кожному разі видко, що ще в році 1926/27. експорт «в Европу» виносив всього щось більше третини довоєнного.

По свідочтву М. Шрага, повоєнний товарообмін України з рештою СРСР, перевищує в десять разів (10) обмін України зі закордоном, тоді як до війни це відношення було приблизн як 2:1. Виходить, що відбудова укр. зовн. торгу пішла передовсім в напрямку відбудови зносин з Росією і то в темпі 5 разів сильнішим, як із закордоном.

Коли взяти на увагу, що цей «товарообмін» зі «Союзом» в практиці виглядає головним чином як безплатний вивіз із України в Росію вугля і «заготовка» хліба в селян під примусовий диктат цін державними закупочними органами, тоді тайна швидкого темпа такої «відбудови» стане відразу зрозумілою. «Торгівля» зі «Союзом», в суті-ж річі з Росією, носить всі признаки колоніяльної експлоатації богацтв України, а «експорт» України, особливо її хліба в Росію є в суті річі формою додаткового оподаткування України.

²⁵⁾ Статист. збірник „Україна“ подає інші цифри за рр. 1924-1928. Таке явище незгідности стрічається в рад. статистиці м. на кожному кроці.

Хоч головну позицію вивозу Україн. Рад. Республіки становить по старому збіжжя, то серед окремих родів збіж слідне пересунення: пшеницю витискає жито:

	тис я ч т он н:				
	1923/24	1924/25	1925/26	1926/27	1927/28
пшениця	245	7,2	195	382	70
жито	835	23,2	115	291	99
ячмінь	164	23	223	192	16
кукурудза	65	44	61	101	3,6
макухи	—	58	78	93	53

Явище, що жито вступає на місце пшениці, було б зовсім незрозуміле, коли б не брати на увагу специфічних відносин большевицького режиму. Відомо, що на світових ринках по війні тенденція є якраз протилежна: замість жита питають більше за пшеницею. Але річ у тім, що цілий експорт з Рад. Союзу, а головно з України носить характер не експорту справжніх надвишок збіжжя, тільки примусового відібрання в селян того, що вони наготовили для себе самих. Рад. влада була примушена брати зі села, що попадало, що було під рукою і вивозити за будь яку ціну. Інакше не бувби навіть мислимий експорт збіжжя з України в часи найбільшого голоду і скрути — в роках 1922—1924.

М. Шраг, склавши табличку торг. зношень України зі Союзом за рік 1923, приходить, як ми казали вище, до сальда 78,2 міл. пудів або 48,3 міл. карб. На жаль одначе ця остання, грошева квота являється фікцією, бо немає ніяких підстав для перевірки, чи укр. господарство, в особах своїх хліборобських та промислових продуцентів дійсно отримало цей грошевий еквівалент за вивозений від себе товар, та чи дійсно по тих цінах, які взяв за підставу обрахунку автор (1913).

Що до цін, то якраз 1923. і 1924. р. був критичним роком славетних «ножиць», горрєндальної диспропорції між високими цінами за промислові і смішно низькими цінами за хліборобські продукти. Самий же проф. Лященко, людина, що працює в СРСР, не може скрити негодування за явну і свідому політику руйнування села низькими цінами не селянські вироби.

Проф. Лященко (Хлебная торг. Росии — в I. томі «Енциклопедія русск. Экспорта», Берлин 1924 р.), писав:

»В годе 1924 уровень мировых цен давал нам возможность значительного повышения внутренних цен;²⁶⁾ причина этого лежит, главным образом, в тех организационных дефектах современной нашей торговли, благодаря которым, даже при баснословно дешевой покупке хлеба у производителя, он обходится на рынке весьма дорого, что слишком значительная часть

²⁶⁾ Тоді як в цілому світі ціни значно піднялися.

рыночної ціни отнімається всевозможними, чрезвычайно высокими накладними расходами.

»Баснословные« ціни були такі: в 1923. р. урядові органи платили за хліб:

Копійок за 1 пуд:

Райони:	жито	пшениця	овес	ячмінь
Центр. хлібний	35	—	28	40
Півд. східний	23	36	—	19
Волжський	32	64	37	19
Україна	22	32	17	17

(найнижше на Україні!)

Таких цін, каже проф. Л., як 19 коп. ячмінь (на Україні 17!), 40 коп. пшениця (на Україні 32!) і 30 коп. жито (на Україні 22!)... »не знало русское с. хозяйство даже во времена кризиса 80-х годов. При том и тогда 30—40 коп. значили все-же 3-4 аршина ситца, тогда как в 1923 г. эти 30 коп. не значили и 3-4 вершков«.²⁷⁾

Це робилося тоді, коли хлібні ціни в цілому світі, беручи період 1901—10 за 100, виносили 130—140% а то й більше (Энциклоп., Ясний, стор. 154).

Тенденція до економічного використання українського селянина через плачення йому цін нижших за ціни, плачені в Росії, залишилася по весь час і до нині. Будучи фактичним монополістом в закупованні продуктів села (хлібозаготівлі), влада примінює різні способи для досягнення своєї мети. Від »продразвиротки« воєнного комунізму, через »лімітні ціни« хлібозаготівельних органів вона прийшла нині до »контрактації« з примусовим диктуванням цін за рік згори, при підписуванні контракту на здачу хліба. Притім, очевидно, з України береться безміру більшу данину як з самої Росії. Хоч, як видно з поданої вище таблиці, Україна продукує 22% пшениці-житя всього »Союзу«, то на хлібозагтвілі з неї взяли за час від 1921 до 1929 року аж 29,8% всеї її хлібної продукції. (Володимирів, Боротьба за хліб, Кооп. Респ. квітень 1931). Притім ціни, що їх платив уряд, були на загаль на 25,75% нищі від цін, що були на приватнім ринку в Союзі; рахуючи навіть ті ціни, які офіційно публікуються (на ділі ціни приватного ринку значно вищі. Читай про це як і про »ножиці« цін в основній праці проф. О. Мицюка »Селянство і економіка большевизму« Львів 1930.).

Ми привели повищі дані з найважливішої для України ділянки — збіжевої господарки, для того, що вони ярким способом характеризують основну тенденцію госп. політики московсько-комуністичної влади на Україні. Маючи на оці цю основну проти-українську тенденцію Москви, яка являється продовжен-

²⁷⁾ Аршин або локоть (71 см.) має 16 вершків; ситець-каліко.

ням старої проти-української політики царів з роду Романових, ми швидше зрозуміємо сучасне господарське положення України в межах СРСР.

в) Місце УСРР в зовнішній торгівлі СРСР.

Для з'ясування значіння УСРР для зовнішньої торгівлі Рад. Союзу подаємо нижче таблицьку скомбіновану нами на підставі даних Чернова, Шрага, Воблого і статист. збірника «Україна»:²⁸⁾

Участь України в зовнішній торгівлі СРСР.

(вивіз і довіз через кордони СРСР).

(по цінах 1913. р., за виїмком ост. року).

	Експорт		У. С. Р. Р. у %/о/о до СРСР	Імпорт		У. С. Р. Р. у %/о/о до СРСР
	СРСР	УСРР		СРСР	УСРР	
	мл. руб.			мл. руб.		
1909—11	1422,0	368,6	25,9	920,4	106,2	11,5
1921—22	—	5,1	—	—	12,1	—
1922—23	—	20,1	—	—	5,8	—
1923—24	370,9	75,9	20,5	240,5	10,7	4,4
1924—25	371,1	64,5	17,1	411,5	78,7	19,1
1925—26	465,0	98,8	21,2	465,5	84,6	18,1
1926—27	558,0	136,9	24,5	497,4	80,5	16,2

З повищого зіставлення видно, що Україна, підкошена революцією, все таки у відношенні до решти Рад. Союзу намагається задержати свою попередню роль, як експортера, доходячи в р. 1926/27 майже до своєї передвоєнної четвертини всього російського експорту. (Інша річ, що абсолютні цифри експорту з України не доходять навіть до половини довоєнного стану: в 1909—11. рр. — 368,6 мл. карб., в 1926/27. всього 136,9 мл. карб.). Зате в імпорті є поважна зміна відношень: із 11,5% всеросійського імпорту Україна піднялася на 16,2% (мова йде про експорт та імпорт через ті кордони, що лежать в області України, отже Чорне море, та румунський і польський кордон). Це значить перш усього, що СРСР взагалі, а Україна особливо, є приневолені привозити різні товари зпоза меж СРСР, і то в більшій як до війни пропорції, очевидно в наслідок упадку виробництва в краю (головно промислу) та взагалі зубожіння краю.

Релятивне збільшення імпорту на Україні (більше як в інших частинах СРСР), не свідчить про поправу її стану і

²⁸⁾ Оперувати радянськими цифровими даними треба обережно і з певним завжди застереженням; прим. цифру українського експорту за рік 1924/25 подає проф. Воблий (Економічна географія УСРР, 1929 р.) в сумі 64,5 мл. карб.; а Чернов 41, 4 мл. карб.; імпорт у Воблого був 78, 7 мл. карб., у Чернова 49,4 мл. карб. (Дані Чернова за М. Храпком).

навпаки, воно свідчить про зубожіння країни, навіть відносно більше як других частин Рад. Союзу.

Величезне значіння України для большев. держави як того району, що дає відносно найбільше експортних товарів видно особливо з порівняння цифр експорту збіж і продуктів скотарства. Україна дає в повоєнний час пересічно $\frac{2}{5}$ експорту збіж цілого Рад. Союзу що до ваги, а майже половину що до грошової вартости. Приміром: в 1926-27. року цілий СРСР вивіз 2.688 тис. тонн збіж на суму 192 міл. карб. З того часу Україна сама дала 38% що до ваги, а 46% що до вартости (Сухов ст. 99). В 1925.р. цілий Союз вивіз 800 міл. яєць, а в тім сама Україна 300 міл.; конопель дала УСРР на вивіз $\frac{1}{4}$.

г) Подрібний розгляд торгов. білянсу УСР.
(без зносин з Росією).²⁹⁾

Переглянемо окремі позиції торговельного білянсу, останнього року, за який опубліковані числа, а саме: за господарський рік 1926/27.³⁰⁾ Очевидно, тут показаний тільки рух товарів через кордон СРСР. Отже біляне не є повний

Експорт (у міл. карб. по суч. цінах):	%	
1) Продукти землеробства	81,1	59,2
{ в тім числі хліб та зерно	{ 72,5	{ 52,8
{ „ „ „ насіння	{ 1,4	{ 1,1
{ „ „ „ макуха	{ 4,8	{ 3,5
2) Продукти скотарства	21,3	15,5
{ в тім числі яйця	{ 12,0	{ 8,9
{ „ „ „ масло	{ 0,8	{ 0,6
{ „ „ „ м'ясо	{ 3,1	{ 2,3
3) Лісові матеріяли	1,6	1,2
4) Продукти рибальства та мисливства	4,5	3,3
у тому числі шкури диких звірів	(2,4	1,8)
5) Продукти харчевої промислов. (цукор, росл. олії, спирт, тощо)	9,7	7,1
6) Руди	4,6	9,3
7) Кам'яне вугілля	8,2	
8) Продукти інших галузей пр.	5,4	4,0
9) Інші товари	0,6	0,4
Разом	137,0	100,0

²⁹⁾ Див. рисунок ч. 6.

³⁰⁾ Сухов ст. 227. На Радянщині „господарським роком“ є час від жовтня до жовтня. Статистичний Збірник „Україна“ подає цифри значно відмінні (прим. експорт цукру 37, 4 міл. карб., продуктів землеробства 76, 8 міл., інші 7,3 і т. д.).

Імпорт (в міл. карб. по случ. цінах).

		%
1) Харчеві продукти (колоніяльні і т. д.)	7,3	9,1
2) Продукти скотарства та вироби (шкіра, вовна, тощо)	21,4	26,7
3) Лісові матеріяли та вироби з них, насіння	0,9	1,1
4) Керамічні матеріяли та вироби	1,8	2,2
5) Паливо, асфальт, смоли	0,6	0,7
7) Хемічні продукти (гарб. екстракти, тощо)	7,9	9,8
8) Металеві товари (машини, кольорові мет. руди) металі руди)	33,0	41,0
9) Папір, книжки, тощо	2,5	3,1
10) Текстильні товари	5,0	6,2
11) Одежа, галянтерія, тощо	0,1	0,1
Разом	80,5	100,0

Хоч яку проблематичну вартість має приведений щойно білянс без образу експорту та імпорту України до і від решти країн Рад. Союзу, без таких позицій експорту, як цукор, вугіль (вивіз до Росії), як мануфактура (з Росії) і т. д., то все таки дещо і він говорить.

А саме в першу чергу він свідчить про незвичайний упадок торговельних зносин зі загроювцею взагалі. Замість 368 з лишком міл. карб. експорту через кордони б. Росії маємо зараз всього 137 міл. карб. і то по сучасній вартості карбованця, хоч вона на половину менша за довоєнну; замість 471 міл. карб. довозу маємо 80,5 міліонів.

По окремих ділянках експорту паде у вічі передовсім зменшення відносної ваги продуктів землеробства. До війни вони давали 84,4% експорту через кордони Росії, зараз всього 59,2%. Зате продукти скотарства із 7,3% довоєнних вискочили на 15,5%; між ними на перше місце вибилися яйця.

Це не мусить бути негатишне явище; навпаки може навіть бути позитивним, про що буде мова далі.³¹⁾ В кожному разі одначе абсолютне зменшення експорту хлібних продуктів є доказом великого зубожіння України. Їх експорт нині, навіть по цінах у сучасній знеціненій рад. валюті, становить всього 27,9% довоєнного експорту (в 1913. р. — 289,8 міл. карб., в р. 1916—27 — 8 міл. карб.), на ділі-ж яку половину того.

Зате експорт руд і необроблених металів та кам. вугілля зріс у відношенні до інших предметів вивозу (через кордони СРСР). До війни ця частина експорту становила лише 1% всього вивозу, зараз аж 9,3%. Не маючи застережень проти вивозу

³¹⁾ Ходить про це, що такі області України як Лісостеп і Ліс повинні стреміти до переходу на годівельний тип с. госп-ва, досі на В. Україні занедбаний.

вугілля, треба одначе піднести небажаність вивозу таких цінних сировинців як руди. До війни руди йшли головню в Московщину і вергали відтам як оброблений метал, але зараз і Московщина очевидно не в силі переробити всієї укр. продукції руди і для неї шукають збуту поза межами СРСР.

Збільшилася теж відносна участь у вивозі продуктів рибальства та мисливства, які у довоєнному білянсі майже зникали, а зараз дали 3,3% експорту.

В структурі імпорту через кордони СРСР зайшли теж поважні пересунення: частка кольоніяльних харчевих товарів упала з 25,6% до всього 9,1% (з рибю до війни було 30,8%).

Частка шкіри і виробів з неї сильно зросла: до війни вона становила всього 3,2%, зараз 26,7% (правда, в купі з вовною).

Частка машин і метал. виробів зросла і то майже у двое: з довоєнних 28% імпорту підскочила на 41%. Це почасті поєнюється політикою індустриалізації краю, яку веде гепер влада; для того привозиться з заграниці чимало машин.

Частка гальянтерії і мануфактури упала теж надзвичайно: з довоєнних 4,6% на зникаючу цифру 0,1%. Частка хемкатів майже без змін.

Це головні пересунення в імпорті; з них видко тенденцію монополіста заграничної торгівлі, «Внешторгу» до заступлення імпорту «люксових» річей в роді кави, чаю, селедців, гальянтерії і перкалів — головню імпортом металевих виробів (тракторів і інші предмети подібні для промислу).

Та мимо усіх тих пересунень Україна і досі є «перлиною в короні» Росії (перелицьованої зараз на СРСР). Вона давала за останні роки понад $\frac{1}{6}$ всього вивозу, і $\frac{1}{9}$ всього довозу СРСР. (Пам'ятаймо, що Україна — це всього $\frac{1}{50}$ цілого Союзу!).

Та цього ще мало. Ця одна п'ятидесятина своєю перевагою експорту над імпортом рятує активний характер торг. білянсу СРСР. Союзний вивіз в р. 1926/27 був 558 міл. карб., довіз 497,4 міл. карб., сальдо + 60,6 і це є якраз сальдо України (вивіз 137 міл. карб., довіз 80,5 міл. карб., сальдо: 57 м. карб.). Це признає виразно Сухов (Економ. географія СРСР та УСРР. стор. 226) і додає:

«Отже Україна брала активну участь у нагромадженні в Союзі чужоземної валюти, потрібної щоби закуповувати зарордоне устаткування та сировину, та для того, щоб підтримувати на належному рівні куре нашого червінця».

Чи-ж цього мало для ствердження кольозальної ваги України як економічного чинника міжнароднього значіння? Ця обставина стає ще вимовнішою, коли зважити, що економічно Україна нині ще більше визискувана Ро-

сією, як була до революції — і мимо всього одинока з усіх територій совіцької імперії удержується як активний господарський район.

Що до напрямку експорту та імпорту України, то стан зараз такий:

Вивіз іде головно до Англії (29,8%), відтак до Німеччини (17%). З їхніх країн на кожену припадає від $\frac{1}{2}$ до 2-3%, тільки на Італію паде 7,1% і на Бельгію 4,0%.

Довіз має подібний уклад: 23,5% Англія, 22,2% Німеччина, 11,5% Спол. Держ. Америки, 9% Італія. З Польщі довозять всього 4,2%, а вивозять туди ще менше (1,5%). Вже більше довозять з ЧСР (5,1%) і тільки-ж з Китаю (4%).

д) «Пятирічка» на Вел. Україні.

Зараз вся увага большевицької влади сконцентрована на питанні індустріялізації держави. Перебувши роки реконструкції господарства після його знищення війною, революцією і воєнним комунізмом, влада ця рішила вступити на шлях нового великого експерименту: за 5 літ перемінити переважно аграрну державу в країну самовистарчалну також в промисловому напрямкові. Як-не як, а розмах кольосальний, почин прямо нечуваний, можливий до здійснення тільки для влади наділеною безцеремонністю учнів Леніна, безцеремонністю спеціальною щодо селянства, бож усякому ясно, що намірене діло може бути здійснене тільки шляхом насильного переміщення в короткім часі величезних вартостей з села у місто, отже коштом надмірних страждань селянства.

Проти самої індустріялізації України не можна сказати ні одного слова. Навпаки, Україні індустріялізація потрібна; навіть можна більше сказати, що піднесення агрокультури сильно узалежене від розвитку індустрії, раз тому, що тоді село повинно діставати по дешевих цінах потрібні йому знаряддя, погної то-що, друге тому, що до промислу тоді повинна відплисти частина робочих рук з перелюдненого нині села. Ці два моменти: 1) здешевлення промислових виробів і 2) уділення праці місцевому українському населенню вирішують одночасно взагалі питання про доцільність переведеної зараз «пятирічки», себто пятирічного пляну індустріялізації 1929—1933). Під тими двома кутами погляду належить оцінювати пятирічку на Україні; коли вона здійснить ці два головні завдання, тоді оцінка її повинна бути позитивною, коли ні — то негативною.

Який-же зміст «пятирічки» на Україні?

Роля України в пятирічному пляні цілого СРСР величезна, прямо підставова. Річ в тім, що Україна, будучи головним посідачем вугілля і заліза, мусіла дати від себе Росії пере-

довсім ці дві річі і по в кількостях без міру перевищуючих те, що для п'ятирічки дають зі своєї сторони другі частини СРСР. з виїмком хіба Кавказу з його нафтою. З цифр виходить, що тягар розбудови промислу в цілім «Союзі» впає головно на Україну, в меншій мірі на Кавказ. Її коштом розбудовується м. ін. в останніх роках промисловість Уралського і Сибірського районів. Для будови нових заводів, з яких лише незначна частина припадає на саму Україну, а більшість будується в Росії, дає залізо і вугіль головно Україна (бо уральська продукція ще не розбудована). Замість подавати тут цифри плянів п'ятирічки, з яких може і не все буде здійснене, ми подамо числа про те, що вже сталося, вже осягнуто на Україні. Отже по двох роках п'ятирічки, (під кінець 1930. р., ми мали такий стан продукції важкого промислу на Україні (дані за «Большевик України» ч. 1. за 1931. р.):

	міліонів тонн:		
	1927/28	1928/29	1929/30
добуття вугілля	24,8	30,7	36,2
витоплення чавуну	2,3	2,8	3,4

На третій рік п'ятирічки (1930/31) плянується збільшити добуття вугілля до величезної, як на дотеперішні відносини, цифри 44 міль. тонн, витопку заліза до 5,1 міль. тонн. В п'ятому році 1932/33 мається добувати фантастичні кількості: 52,5 міль. тонн вугілля, 6,6 міль. тон заліза. Якби Україна відступила це своє добро Росії за відповідною винагородою, це ще було б зрозуміле, хоч і тоді можна б сумніватися, чи така поспішна експлуатація земних скарбів не є прямо девастацією, рівною тій, яку ведуть на Зах. Україні прим. власники лісів? Але на ділі «Донвугілля» та «Південсталь» — це російські експозитури на Україні, які виконують тут роль тих що їх послали, доставляючи вугіль та залізо за оплатою одної роботизни і коштів виробу, без оплати за самий сирівець. Україна роздаровує широкою рукою свої скарби — одержуючи за це дуже й дуже мало сирівців (одну нафту й бензину, дещо дерева). Такого, справжнього товаро-вмінного розрахунку п'ятирічки ми ніде не знаходимо, і очевидно, поки Росія володіє Україною, і не знайдемо ніколи, бо це виявило б її справжній характер.

Позиція вугілля та заліза, це покищо головні досягнення п'ятирічки на Україні.

На скільки мала б збільшитися промислова продукція України в наслідок «п'ятирічки», це видно зі слідуєчої таблиці, в якій показано вартість продукції (в мільонах сов. рублів) в рр 1928/29 і проєктовану на рік 1932/33.

Група:		1928/29	1932/33.	проектовано збільшення	Який % продукції СРСР припадає на УСРР 1928/29 1932/33.	
засоби виробництва	Паливна	411,0	731,0	78%	37,5	35,3
	Металева	832,0	2076,0	143 „	35,7	35,8
	Електротехнічна	34,0	137,0	300 „	13,4	15,3
	Будів. матеріалів	140,0	315,0	266 „	13,0	10,9
	Хемічна А.	95,0	348,0	266 „	27,9	29,9
засоби споживання:	Текстильна	54,0	132,0	144 „	1,4	1,9
	Кравецька	73,0	280,0	283 „	17,0	17,5
	Шкіряно-обувна	116,0	193,0	66 „	12,8	12,9
	Паперова	15,5	22,0	42 „	8,2	8,4
	Поліграфічна	14,5	26,0	79 „	14,5	17,4
	Порцеляно-фаянсова	15,8	33,0	103 „	33,4	38,1
	Хемічна Б.	16,8	69,0	310 „	3,4	6,9
	Цукрова	497,0	911,0	83 „	78,0	79,5
	Олійна	22,5	72,0	217 „	14,0	17,3
	Тютюнова	28,6	39,0	36 „	17,3	17,3
	Махоркова	20,8	29,0	39 „	76,4	49,0
Гуральняна	12,7	19,0	50 „	15,0	15,4	
Соляна	6,7	9,1	36 „	35,4	39,0	
Разом згл. середньо		2516,0	5678,0	125%	19,0	19,6

(Табличка взята з «Економ. Політики ВКП, Хрестоматія», ч. V.).

З цієї таблички (яка може бути здійсненою, а може й ні), бачимо не лише проєктований зріст промисловости на Україні, але також, що цікавіше, яке місце займатиме Україна в Рад. Союзі по закінченні п'ятирічки. Отже виходить, що відношення України до Росії має остати незмінним: 19% було в р. 1928/29 і 19,6% має бути в р. 1932/33. Україна, котра дає на п'ятирічку найбільше, бо майже все залізо і вугілля — не поступить ані на крок вперед в порівнанні з Росією. Самі большевики не раз підкреслюють, що механічна «рівність» в трактованні неросійських народів б. Росії — рівняється задержанню їх на позиції присталих народів. Щоби вирівняти історичну кривду, заподіяну їм Росією, належало б тепер вкладати в їх культуру значно більше (релятивно), як в російську. Але, як бачимо на прикладі п'ятирічки, цього не робиться — і то мимо того, що Україна дає власне найбільше на ту п'ятирічку свого добра.³²

Виразно свідчить про тенденцію удержати Україну на ролі доставця сирівців: вугілля, заліза, соди і цукру — табличка грошевих вкладів в п'ятилітню розбудову:

³²⁾ Хоч наші цифри й дані відносяться до часу з перед 3 літ, то й сьогодні (1933 р.) у тій справі на Україні не зайшли ніякі основні зміни, раз тому, що тенденція влади стала ще більше протиукраїнською, а друге — через загальну затримку індустріалізації в СРСР з причини господарських труднощів.

Г р у п и :

	пал.	мет.	хем.	дер.	буд.	текст.	шкір.	харчева
РСФСР (Росія)	37,5	66,4	59,3	27,5	75,5	87,1	79,1	50,7
УСРР	31,6	32,3	32,0	3,4	16,0	2,3	8,1	43,6
Інші	30,6	7,3	8,7	69,1	8,5	10,6	12,8	5,7
Разом СРСР	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Спеціально болючу прогалину в промислі України: повний брак текстильного промислу — пятирічка оставляє без змін, лишаючи Україну і далі на ласці Росії. Що на «харчевий» промисл поставлено на Україні досить багато — це теж тільки з конєчности, бо буряк цукровий вдається тільки у нас, а так само соняшник, як головна олійноносна ростина.

На Україні чимало говориться спеціально про електрифікацію. Центром уваги тут «Дніпрельстан» і кілька інших електростанцій, що є в будові. Через побудовання (нижче Дніпрових порогів) поперечної греблі буде піднесений на 35 метрів рівень води Дніпра так, що вона стане озером, закрие пороги і ріка стане сплавною для суден; сама-ж енергія падаючої води, пущена на турбіни, витворятиме (від 1932. р.) електричну енергію в силі до 300 тис. коней (220 тис. кіловатів). З промови Петровського на «Всеукр. Зїзді Рад» (25/II — 5/III. 1931) довідуємося, що «потужність усіх електростанцій 1927/28. р. на Україні була 446 тис. кіловатів. На 1. січня 1932. р. самі нові станції Штерівка, Дніпрельстан і Зуївка, мають дати 420 тис. кв. Головне однак, на що має бути вжита ця електрична енергія?

Отже тут стрічаємо знову цікаву річ. Всі електр. станції, що є в будові (Штерівка, Зуївська і т. д.) є в Донбасі, Дніпрельстан має служити також в першій мірі виплавці заліза. Виходить, що і тут та сама мета: індустріялізація головно в міру того, як вона може прискорити експлоатацію природніх скарбів України. З загальної суми вкладань в електробудівництво на рік 1931, що виносить на Україні 263 міл. карб. припадає на Дніпробуд 57 міл., на Зуївку 52 міл., на будівництво лінії передачі ел. струї аж 104 міл. карб.

Кругом Дніпрельстану, який, коли буде справді доведений до кінця, буде одною з найбільших гідроелектрівень світа, має повстати цілий ряд фабричних заводів. Відомо, що самий «Дніпрельстан» виторгували українські комуністи в Москві в рекомпензалу за грандіозні пляни індустріялізації Росії; та вже вони вимагали будови біля «Дніпрельстану» таких заводів, яких потрібно Україні, в першій мірі фабрики штучних погноїв. Зате Москва веде справу до того, щоби «Дніпрельстан» став на послуги металургії і Донбасу, себто, щоби прискорив експлоатацію природніх богацтв України в користь Москви. Що справді буде побудовано біля Дніпрельстану, про це ще не час нині писати. Після інформацій поміщених в згаданій вже публікації

про 5-тирічний плян на Дніпрельстані зачато будівлі таких заводів: сталевого («Дніпросталь») коштом 40 міль. карб., металевовиробничого 17,5 міль. карб., алюмінієвого 34 міль., «тугового комбінату» 93 міль., смолоперегонного заводу 2 міль., білодеревної фабрики 2,2 міль. Як бачимо — головна ціль все-ж таки: скріпити продукцію заліза і металів взагалі, сирівця потрібного для російської промисловости. Плян Госплану є між іншим: урухити при помочі Дніпрельстану нові електричні залізниці — для вивозу з України заліза і вугілля — значить та сама експлоатаційна мета. «Дніпрельстан» повстає (покищо) тому, бо його потрібно Росії, крім того він потрібний для агітації. Першу мету, як не можна краще, висвітлює Баранській в своїй названій вище книжці, яка є викладом властивих поглядів московського «Госплана». На стор. 176 там читаємо:

«В державному пляні електрифікації потребам Донбаса відводиться центральне місце. Транспортна проблема Донбаса знаходить в тім пляні розрешення через побудування двох електрично-залізничних ліній:

поперечної — від Кривого Рогу до Сталінграду (над Волгою б. Царицин) через Запоріжжя і Донбас, і

меридіональної (з півдня на північ) від Маріуполя до Москви через Донбас, Купянск і Білгород.

«Перша лінія різко скоротить транспортні видатки при перевозі руди і вугля, що тепер лягають важким тягарем на коштовність чавуна; вона дасть теж вихід донецькому вугіллю на Волгу і сполучить його з уральською рудою, забезпечивши в той-же час одержання з Волги транспортів нафти і дерева, котрих потребує Донбас (! не вся Україна, тільки Донбас! — К. К.)

«Друга лінія дасть вихід донецькому вуглю в московську промислову область, котра буде того вугля потребувати ще довго і крім того, обнижить кошти транспорту при вивозі збіжжя.

«Другим завданням електрифікації Донбаса є механізація добичі вугля та залізної руди... На кінці згадується пару словами також про сільське господарство, якому електрифікація має допомогти «в механізації обробки землі» і через зрощування землі.»

«Пятирічка» на Україні тягне за собою теж суспільні і національні пересунення. Збільшується процент промислового робітництва, в Харкові будується біля «Тракторобуду» нове робітниче місто; такеж саме робітниче місто вже виростало біля Дніпрельстану і в місті Запоріжжі (б. Олександровськ). Біля Дніпрельстану працює тепер 17 тисяч робітників, а має їх бути згодом до 30 тисяч. Хоч «Большевик України» (ч. 1/31) офіційний орган комуніст. партії, намагається твердити, що половина робітництва це Українці, то самий признає, що по українськи розмовляє з них всього 73%; отже з загального числа ро-

бітників по українськи «говорить» лише 38% і то не знати, коли і де? Сам Б. У. признає, що загальний погляд такий, що робітництво Дніпробуду — російське. Напевно правдивий цей «загальний погляд» — бо й трудно, щоби було інакше, коли вся верхівка, управителі і більшість робітництва і т. д. говорять лише по російськи. Фактично отже біля Дніпрових порогів вирастає нова російська колонія, так само як на «новім робітничім місті» в Харкові.

Друге основне питання: чи принесе теперішня індустріалізація Україні ту користь, що подешевшає промисловий товар — частинно вже відповіджене хім, що індустріалізація ведеться головно в інтересі самої Росії. Крім того, як досі, то промисловий товар не тільки не дешевіє, але противно, відносно до продуктів сіль. госп-ва, навіть дорожів. «Ножиці» цін є постійним явищем большевицької економіки. Може бути, що хоч щось зміниться в цім напрямі з хвилею закінчення пятирічки — та покищо руйнується сільське господарство ради розбудови і упривілеєння промислу і не знати, чи буде кому вже набувати ту збільшену продукцію промислу, коли нарешті вибе година кінця пятирічки. Чи не станеться тоді так, що фабрики стоятимуть а робітництво піде в безробітні? За примірами не треба ходити далеко. Ми бачимо, що нині стоїть майже без праці велика польська хемічна фабрика «Мосціце» коло Тарнова, яка не має куди дівати своїх штучних погноїв, бо село їх не в силі купувати при нинішніх цінах збіжжя. Сучасна Англія має широко розбудовану промисловість, але притім велике безробіття, через брак збугу на її вироби. Така евентуальність стоїть і перед штучно розбудованим промислом СРСР та України, коли буде підорвана основа кожної індустріалізації, якою є і повинна бути закупочна сила сільського населення. Тимчасом пятирічка, зіс воім додатком — примусовою колективізацією селянських господарств і «контрактацією» підкопують добробут цього населення в самій основі.

6. Зовнішній товарообмін Кубані.

З так званої Північно-Кавказької Области маємо найкраще оброблені дані про її південну частину — Кубань.

Кубанська Область, найдалі на Схід висунена частина, компактної укр. території, обіймаюча 103.246 кв. км., отже майже четвертину УСРР (ця має 451.000 кв. км.), це, як з любовю каже про неї один з її свідомих синів-Українців, І. Івасюк «країна розкішна, прекрасна Кубань». Це одна з країн «нової колонізації», буйна своїми природними силами, не перенаселена і, головне, що майже не знала великої земельної власности, того струпа, що точить тіло прим. Західної України. Земля у біль-

шості знаходиться у власності козацьких громад (станіць), нащадків козаків-Запорозжів, обробляють її індивідуально козаки і селяни-господарі. Господарства переважно великі та сильні, американсько-фермерського типу, обчислені на продукцію для ринку-зближаючись під цим оглядом теж до степової України. Країна сильно активна під господарським оглядом, зокрема в ділянці сільського господарства. Дякуючи муравлиній праці І. Івасюка,³¹⁾ котрий позбирав дані з російської залізнодорожної статистики, маємо майже повний образ товарообміну Кубані з рештою Росії і через її кордони (Чорним Морем та на південь і Схід) — на жаль тільки у кількостних одиницях (пудах), без грошевої оцінки окремих позицій. Але і це дасть нам змогу зорієнтуватися зовсім добре в торговельнім білянсі цієї «третьої» України (після Зах. Земель).

Дані І. Івасюка відносяться переважно до рр. 1909-13, деякі є оперті на теоретичних обчисленнях переведених урядом Кубанської Народної Республіки в часі її урядування.

Вивіз Кубані	(в тис. пуд.)	Довіз Кубані		
1. Пшениця	57.193	деревні мат. біля	18.000	
ячмінь	29.807	вугіль (кальк.) біля	12.000	
жито	1.870	сіль	1.750	
інші прод. зем.	1.400	90.270,0	металі біля	2.000
2. Тютюн біля	1.000,0	обр. металі і маш.	2.800	
3. Вишні і др. овочі	280,0	риба	1.000	
4. Рогат. худоби, овець, свиней ³⁴⁾	1.500,0	цукор	760	
5. М'ясо і товщі (свинина і сало)	10,8	коні (по 20 пд. за год.)	164	
6. Яйця	16,8	мінер. і овочеві води	113	
7. Птиця	20,5	горіхи, родзинки	124	
8. Мід, віск	211,0	яблука, помаран. і цит.	284	
9. Сон. олій	4.368,0	крохмаль	57	
10. Макухи	5.000,0	мішки, шпагат і п.	336	
11. Мило	1.000,0	чай	48	
12. Потап	854,0	папір і паперові вир.	150	
13. Вовна овеча	230,0	шкло	392	
14. Роги і щетина, футра	28,0	Мануфактура біля	550	
15. Нафта і ропа	200,0			

Один погляд на повище зіставлення, зроблене нами на підставі праці І. Івасюка, упевнює нас про засадничу подібність

³³⁾ І. Івасюк, Кубань, Економічний нарис. Прага 1925. вид. Укр. Громадського Видавн. Фонду і Укр. Інституту Громадознавства.

³⁴⁾ Переводимо зі штук на пуди, числячи по 15 пуд. за рогату штуку, 6 пуд. за свиню, 2 пуда за вівцю і додаємо, згідно з І. Івасюком 100% на перетон пішки.

Кубані зі степовою Україною: та сама домінуюча роля пшениці і ячменю в економіці країни, та сама недостача власної промисловости; замість вугля, якого тут брак, є нафта, яка покриває місцеву потребу і ще дає надвишку на вивіз. Більша, чим на В. Україні, частка скотарства у вивозі; визначна роля тютюну і олійних рослин (соняшника і др.). Повна недостача цукру відрізняє цю частину України від Наддніпрянщини, зате довіз дерева нагадує її живо.

Величезне значіння (і вартість) для російської імперії такої багатой з природи області як Кубань впливає хочби з таких чисел:

Соношника засівала Кубань в 1916 р. 350 тис. га, при 730 тис. та цілої Европ. Росії, збір. насіння був 4,1 міл. сотн., отже 40% всеросійського збору.

Тютюну засівала Кубань в 1917 р. 22 тис. га зі збором 250 тис. сотн. що давало більше половини сирівця всіх тютюневих фабрик Росії.

Збіж і муки Кубань зужитковувала для себе самої всього біля 50%, вся решта йшла на вивіз. Прим. річний збір пшениці в рр. 1911—1915 був 116,6 міл. пудів (1,94 міл. тони), а на вивіз пішло 57 міл. пудів. Збір ячменю був 57 міл. пуд., вивезено 29,8 міл. пуд.

Взагалі у довоєннім вивозі Кубанської області (за Баранским) припадало:

На зернові продукти і муку	58,6%
На продукти олійного і поташевого виробництва	20,7%
На тютюн	15,5%
На інші	5,2%
	<hr/> 100%

7. Зовнішній товарообмін Галичини.

Основний корпус Західних Земель України це Галичина, Волинь, Підляшя, Холмщина, територія занята Польщею.

По суті-ж нам прийдеться зайнятися тут тільки Галичиною, бо Волинь з Поліссям були узглядені в межах 9-ти губерній довоєнної України, про які вже була мова.

Загально кажеться, що Галичина — край селян і обшарників, країна хліборобська. Це одначе ще не значить, що Галичина мусить експортувати збіжжя. Про це вже постаралися ті, яким весь час залежало на утримованню країни в дрібноземеллі і на низькім ступні рільничой культури та загальної освіти. Далі, хто тільки з вікон заліз. поїзду мав нагоду оглядати Галичину, той напевно побачив велику різницю, вже на перший погляд, між галицькою та Наддніпрянською Україною. Там

широки простори, більше — менше незлі будинки, більші села. Тут рілля порізана на вузькі нивки, низькі, напів розвалені вбогі соломою криті хатки, нужда. Тайна цього явища криється вже не в самім стані рільничої культури (бо й на Вел. Україні агрокультура зовсім не вища, а то й нижча!), а в середньовічній аграрній устрою, котрий тримає більше половини сільського населення на позиції парцельних господарств, не продукуєчих на збут, а головню консумуючих продукти власного виробництва; решта землі служить не культурному піднесенню краю, тільки є матеріальною основою для того шляхоцького режиму, що довів край до такого упадку.

До цього-ж іще надмірна густота населення, брак промислу, брак можливостей зарібку на стороні обтяжують село надмірною кількістю робочих рук, для яких не було і нема досі належного використання (поверх 1 міл. душ).

Галичина мала вже в 1910 р. 96 душ населення на 1 км² тоді як Вел. Україна, там де вона найгустіше заселена (Правобережжя) мала лише 75 душ. Самоїж сільської людности в Галичині припадало на 1 км² 78 душ, тоді як на Правобережжю 45, у Франції 31, Німеччині 33, Данії 34 на 1 км².

Отже хоч збіжжя засівається інтенсивно в укр. Галичині, вивозити його звичайно не було і нема що, бо місцева потреба його зїдав. Ще в 90-х роках Галичина вивозила (нетто) досить збіжжя, але вже перед вибухом війни довів перевищав вивіз (Бігел, ст. 276). Це свідчить про те, як низько стоїть управа збіж, а крім того ще й про те, як швидко країна переходить від збіжевої до звиринної продукції. Довіз шов головню з Мадярщини. На жаль статистичних даних, опертих на дійснім довозі, не маємо. Є лише теорет. підрахунки. Бігеляйзен (стор. 33—34) підраховує весь імпорт збіжжя до Галичини (з Краковом) в довоєнний час на 31½ міл. сотнарів річно, з того на саму укр. Галичину призначає 2½ міл. сотн. (біля 16 міл. пуд.; пригадуємо, що Вел. Україна без Кубані до війни вивозила річно кругло 360 міл. пуд. або 60 міл. сотнарів зернових продуктів).

Цей стан не підляг ніякій зміні на краще і після війни, хіба можливо, що ще погіршився. В кожному разі площа засіву під 4 головними збіжжями в Галичині, що в рр. 1900—1913 обіймала річно 1,737.000 га, зменшилася в рр. 1925—1929. до 1,669.000 га.

Наглий спад цін збіжжя на весні 1929. р., що відтак протягом 1930. р. ще загострився і прибрав характер катастрофи (кризи) сільського господарства, треба пояснити не так сезонним (можливо) надміром жита і не виключно тільки впливом заграничних ринків, де ціни теж впали, але крім того ще упадком внутрішнього його споживання в наслідок зубожіння цілого селянського населення в Польщі, а на українських збідованих землях особливо; до того довела край фінансова господарка

держави, котра майже доловину своїх доходів видає на непродуктивні військові та бюрократичні цілі, не дбаючи про господарське піднесення населення; друга велика причина, це надміру вишрубовані (картелями) ціни всіх промислових виробів, ославлені «ножиці». Вони дійшли в останніх літах до нігде, навіть в Рад. Союзі небувалих розмірів.

Якщо прийняти навіть рік 1927, коли вже й так «ножиці» давили хліборобів, за «нормальний», то від того часу зайшли надзвичайні зміни в цінах продуктів промислу і села. Це покажуть ось такі цифри, оперті на публікаціях варшавського Статистичного Уряду:

(Ціни 1927. р. приймаємо за 100;

	1927	1930 грудень
Індекс цін плачених хліборобам за їх продукти	100	47,6
Індекс цін промислових виробів в роздрібі (детайлю)	100	111,3

Значить: від 1927. р. ціни, що їх одержує хлібороб за свою працю, впали більше як на половину, але ціни промислових виробів по деталічних склепах не тільки що не впали, але ще й підскочили на цілих 11,3%! Це наслідок митної охорони промислу, яку веде польська держава від свого повстання, і грабіжницької цінової політики промислових кругів, зорганізованих в послідніх роках в сильні картелі.

Впали ціни спершу збіжжя, але потім також мяса і товців і то в більшій мірі як на збіжжя. Тепер, у 1932. р. не тільки збіжжя господарка є під сильною загрозою але й звіринна.³⁵⁾

Свої браки в зерновій продукції Галичина виправляє інтенсивною управою картоплі, цього властивого «хліба» укр. селянина Галичини. Урожаї картоплі в Галичині рахуються до кращих в світовій продукції взагалі.

З цілої Польщі вивозили в рр. 1927—1929 пересічно по 117 тис. тонн окопових ростин (головно картопля і червоні буряки) і городовини, у вартости кругло 7 міл. зол.; з того можна числити кругло 15% на Галичину, отже біля 17,5 тис. тонн, вартости понад 1 міл. зол. Крім того вивозять богато на Шлеск (Катовиці), куди ще до війни, в 90-х роках, як подає Рutowскі, вивозилося річно кругло 2.500 тонн, вартости 170 тис. австр. кор. Можна прийняти таку кількість і на нинішній час, це винесе на нинішні гроші до 200 тис. зол.

Разом отже вивіз окопових ростин дасть річно кругло 20.000 тон, вартости $1\frac{1}{4}$ міл. зол.

Значно більшу експортову здібність виявляє Галичина в ділянці бобових (стручкових) ростин, і то не так

³⁵⁾ Сучасна величезна господарська криза, яка ще не закінчилася (1933 р.), надала ще більшої гостроти ножицам аграрних і промислових цін.

гороху, як фасолі. Властиво Галичина, точніше Поділля з Покуттям, це головний бобовий район в межах нинішньої Польщі.

Вона дає 42% засівної площі фасолі з бобом і сочевицею (в р. 1928/29 13.159 га на всіх 31.046 га) і 57% збору (21.066 тонн на всіх 37.065). Значить, урожай на фасолю тут найкращий. Дещо галицької фасолі йде в Польщу, багато експортується за її межі, в останніх часах головню до Чехії, Італії, Іспанії, також до півд. Америки і на острів Кубу. Коли взяти ключ продукції за підставу обчислення участі в експорті, то на Галичину припаде з цілого експорту Польщі (в р. 1928-29), котрий виносив 30.472 тони, вартости 21,1 міль. зол., яких 17.000 тонн вартости 12 міль. зол.

Гороху засівала Галичина в згаданім році 19.852 га, збрала з них 16.241 тонн; це робить 10% засівної площі і 7,7% збору. Участь в експорті після ключа збору дасть 3.180 тони, вартости 2 міль. зол.

Разом вивіз бобових: кругло 20.000 тонн, вартости 14 міль. зол. (Дані за Kw. Statyst. i Rolnictwo.).

Дуже активною була Галичина завжди в області експорту продуктів скотарства. Відома річ, що управа зернових плодів не виплачується на середнього і карловатого розміру с. г. підприємствах, які й в цілій Європі переходять до інтенсифікації в області годівельній. Дуже виразно це видно на примірі Галичини. Доходом із скотарства гал. селянин латав досі (не знати як буде далі — при знижці цін мяса!) всі свої фінансові недобори Дослід Бігеляйзена дав слідуєчі цифри (що правда для краківського району, котрий пішов в тому напрямкові ще далі, чим Галичина, але в кожному разі подібність є велика):

Дохід селянських господарств:

(в коронах на 1 морґ посілости)

Грошевий прихід в коронах на 1 морґ.

господарства розміру зем. площі	зі скотарства	зі землеробства
до 5 морґів	127,—	4,87
5—10 м.	89,96	30,61
10—15 м.	69,99	23,99
15—20 м.	68,91	35,01
20—25 м.	40,83	23,27
над 25 морґ.	42,65	13,18

Новіший дослід варшавського (Пулавського) Інституту Економіки Дрібних Селянських Господарств, в якому обнято теж 154 господарств (малих і середніх) з укр. воєвідств (на всіх 432), показує такі дані (на 1 гектар ужиткової площі):

Грубий прихід зі звіринної продукції 307 зл. (60% всіх прих.) 323 зл. (58%) (гл. Rolnictwo 1930. XII. стаття Русінек-а).

Яке значіння для дрібносельнянського господарства має скотарство, про це свідчить порівняння числа дом. звірят на одиницю площі в господарствах селян і дідичів:

В р. 1929. припадало на 100 га ужиткової площі штук:

	Рогатої худ.		Свиней		Овець і кіз		Коней	
	вел. власн.	мала власн.	вел. власн.	мала власн.	вел. власн.	мала власн.	вел. власн.	мала власн.
Львів	16,7	54,6	3,9	19,5	1,5	3,2	9,8	22,6
Станиславів	12,1	47,1	2,9	17,2	11,6	14,7	5,8	17,6
Тернопіль	8,7	45,6	3,7	28,1	1,7	7,7	8,8	26,4

(Kwartalnik statyst. 1930. т. VII. з 3). (див. також табличка в додатку).

До питання про господарську самовистарчальність українських земель під Польщею.

Недавно опубліковано деякі обчислення, зроблені на основі статистики залізничних транспортів по окремих воевідствах Польщі. Нище подаємо зіставлення заладувань і виладувань головних продуктів хліборобства в рр. 1928 і 1929. для українських воевідств (знаком «+» означено перевагу заладувань, знаком «-» перевагу виладувань.)

Понища табличка потверджує відомий факт, що експортозо активними є західно-українські землі лише у звіринній продукції, тобто головно у вивозі цілих штук; що до звіринних товщів, то мимо поважного експорту масла, довіз сала, смальцю і лою є такий великий, що переважає експорт і дає в результаті відемне сальдо цієї галузі господарства.

З ростинних продуктів в оці бє сумний факт, що помимо на загал зрівноваженого збіжевого білянсу маємо поважний довіз готової муки ріжних родів. Це знак, що наше млинарство не задовольняє ще всіх місцевих потреб, отже є рація налягти на його розвиток (поважно представляється тільки волинське млинарство).

Поважну цифру вивозу ячменю дає мабуть поміщицьке господарство, на яке ми не маємо впливу, колиб ішла мова про його кооперативне охоплення.

В ділянці пшениці одиноким дійсним експортером є лише Поділля, але й воно дає мало, децо більше понад те, скільки виносять недобори інших українських воевідств.

Для організаторів кооперації повищі цифри дають виразні вказівки, де треба найкоріше налягати; тою ділянкою, що вимагає найшвидшої кооп. організації є передовсім збут свиней і худоби (понад 1/2 мільона річної надвишки безріг і пересічно 100.000 штук худоби).

Наскільки зрослоб у нас скотарство, якщо вся велика посілість булаб розділена між селян!

Розвиток скотарства не йшов в парі зі зростом населення і збільшенням потреби м'ясних продуктів, відси й постійний ріст їх цін, значно швидший, як в області зернових культур (явище всевітне). В Галичині було помітне навіть падіння тану худоби (за час 1900—1910 в зах. Галичині на 5,5%, в укр. Галичині навіть 9.2%). Причиною було — випродування з konieczности, з нужди і браку пащі, молодняка, а особливо телят.³⁶⁾

Галичина вивозила:

рогату худобу: по рівні (прибл.) до Відня і до Чехії, трохи до Німеччини.

безроги: 3/4 до Відня, 1/4 до Чехії, м'ясо бите: головно до Відня.

Галичина була до війни м'ясним шпихліром для зах. країн б. Австро-угорської монархії; головним її конкурентом на цьому ринку, особливо що до безрог, була Мадярщина.

³⁶⁾ Від р. 1890 населенн Галичини зросло до 1910 р. на 21,1%, а худоба рогата лише на 2,3%. Світова війна страшенно підкосила стан худоби. Коли в 1927 р. переведено новий спис худоби, вивилося, що стан рогатої худ. аж по 9 літах нарешті досяг довоєнної цифри (безроги ще й досі ні!). Одначе міжтим населення зросло, отже тим більше очевидне наше в тій ділянці недомоганя.

Можливости для розвитку скотодарства були би великі, якби ціни не падали. На жаль в останніх 3 літах вони знизилися в українських вовідствах пересічно на половину, а то й більше. Коли криза потребає ще довго то вигляди скотодарсва невеселі.

Продукт + надвишка — недобір	Полісся		Волинь		Львів		Саницлавів		Тернопіль		ЗАХІДНІ ЗЕМЛІ В ЦІЛОСТІ	
	1928	1929	1928	1929	1928	1929	1928	1929	1928	1929	1928	1929
Пшениця (тонн)	735	195	3.059	4.543	12.867	7.088	11.637	17.416	42.376	34.695	14.278	5.453
Жито (тонн)	186	948	11.849	15.102	13.903	12.201	6.017	14.271	32.797	17.932	24.540	7.510
Ячмінь (тонн)	20	601	18.409	25.674	9.949	4.894	1.019	2.018	22.680	29.450	30.141	48.813
Овес (тонн)	3.587	4.038	15.115	8.486	2.814	4.573	1.726	3.299	14.004	7.741	20.404	4.327
Мука (тонн)	22.266	21.168	55.749	63.738	42.532	60.250	2.156	11.824	24.816	20.496	13.621	50.000
Товщи звир. (тонн)	76	379	94	276	506	3.500	233	865	160	186	57	5.206
Худоба (штук)	11.107	12.840	12.430	25.384	25.700	35.864	16.521	19.587	16.607	32.856	82.365	126.527
Безроги (штук)	10.325	18.853	24.901	61.804	194.665	182.828	115.615	83.522	239.040	219.055	584.546	556.062

(„Rolnikwo“ серпень 1931. Остання рубрика дороблена нами).

В 1912. р. до Відня зігнано звірят (взагалі)

		%
з дол. Австрії	19.455	8,7
з Галичини	15.933	7,1
з решти Австрії	28.673	12,9
з Мадярщини	148.590	66,8
з Боснії	10.005	4,5

В області-ж імпорту до Відня свиней участь Галичини була (і є) значно більша:

1911 р. привезено до Відня з Галичини 87,67% всіх м'ясних штук (товщеві довозить туди Мадярщина). Але м'ясний довіз значно більший товщевого:

заг. довіз до Відня м'ясних штук	602.613
заг. довіз до Відня товщевих штук	215.378

У повоєнній добі Галичина намагається удержати свій стан скотарства і експортову здібність в цій ділянці. Зруйнований комплетно війною скотостан (особливо свиней і коней) потребував добрих 10 літ, щоби нарешті дійти до довоєнного стану. Повоєнні відношення показують цифри з трьох списів (1921, 1927, 1929):

Стан у трьох галицьких воєвідствах

	1921	1927	1929 (червень)
рогатої худоби	1.626.758	1.740.129	1.807.910
свиней	697.677	1.135.629	759.121 (!)
коней	694.054	852.355	827.729

Наглий спад числа безріг в 1929. р. (нище навіть довоєнного стану) пояснюють офіційно кількома причинами: знижкою цін свиней (в Галичині на 15%) в 1928. і 1929. р., гострою зимою 1928/29. р., котра виморозила поросята. Треба виждати пару літ, щоби показалося, як є на ділі.

Річну продукцію м'яса можна обчислити, беручи за підставу цифру зарізу звірят в краю і експорту живих штук за границю. Перевівши таке обчислення за рік 1929. (за який маємо дані про заріз) приходимо до висновку, що з річного стану худоби йде на заріз і вивіз 33%, а з безріг 70%.³⁷⁾

Свою ролю як експортера м'яса Галичина старається зтримати і сьогодні. Її участь в експорті живих штук і м'яса була ще до недавна дуже поважна. Ми можемо тільки приблизно орієнтуватися в цій справі, беручи за основу кількість худоби і свиней після перепису і відчислюючи на частъ Галичини від-

³⁷⁾ Подрібно (за 1929 р.): Заріз свиней 363.988 шт. вивіз (18% польского) 169.968 шт. разом 533.956 шт., отже 70% стану; заріз худоби 610.141., вивіз 5.846 (20%), разом 615.987 отже 33% скотостану.

повідну частину із заг. польського експорту. Помилку можна через те зробити хіба „in minus“, бо відомо, що спожиття мяса населенням в Галичині значно менше, як у Познанщині або на Шлеську, отже тим більше воно йде на експорт.

Річний пересічний експорт рогатої худоби за в рр. 1926—28 з цілої Польщі був 44.660 штук. З того 20% (Галичина має 20% всеї худоби) дає 8932 штук (са 1780 тонн) у вартості 1,86 міль. зл. Це мінімальний галицький експорт поза межі Польщі. До війни він був більший і ще нині вносить на певно більше, як припадає після Ключа поголів'я. Коли прийняти, що нині відходить на експорт, як до війни, кругло 2% поголів'я (після Рutowського 57.000 шт. при поголів'ю цілої Галичини в р. 1900 2,71 міль. шт.) — то прийдемо до цифри біле 34.000 шт. в р. 1929 (поголов'я 1,8 міль. шт. в укр. Галичині). Приймім з того для певности тільки половину, 20 тис. шт., то це дає біле 4000 тонн, вартости понад 4 міль. зол.

Віденський, а почасті що й празький ринок мяса і досі кормиться в значній мірі довозом з Галичини. Митна війна Польщі утруднює нам доступ до Німеччини; через неї прим. наступив катастрофічний спад вивозу худоби (не свиней) до Німеччини у 1926. р., а в 1931. р. знову до Чехословаччини і до Відня.³⁸⁾ Розвиваючийся беконярьський промисл (покищо 2 беконні різні), повинен відтягти частину експорту на англійський ринок, значно певніший, чим німецький.

Річний експорт свиней за 1925—28, обчислений нами подібним способом (18% всього експорту з Польщі), давав 161.514 штук (са 16.150 тонн) у вартості 23,7 міль. зол.; після доведеного експорту (28% поголів'я) 212 тис. штук, вага 21.200 тонн, вартости 31 міль. зол.

Експорт битого мяса — 5.294 тонн у вартості 11,4 міль. зол.

Сума експорту звіринної продукції буде таким чином кругло 47 міль. зол. До того ще приходять:

Вивіз живої птиці: після ключа числа дробу (переліс 1921 р.) (хоч треба-б брати більше, бо місцеве споживання менше) — 20% всього вивозу з Польщі — дає найменше 320.000 штук у варт. 1,5 міль. зол.

Яець вивезено з Польщі в рр. 1927—1929 пересічно за рік 57.881 тонн (тонна числить 16.000 шт. яець). Якби числити після кількості птиці, то виходило б, що Галичина дає на вивіз кругло

³⁸⁾ З днем 1. лютого 1931 Чехословаччина піднесла мито на худобу і свині з Мадярячани і Польщі; це спинило зовсім майже довіз товару з Польщі і спричинило катастрофічний спад і так низьких цін в Польщі. В березні 1931 р. платили за 1 кг. живої ваги свиней (Львів) 86 грошів, тоді як перед роком платили до 200 грошів.

11.570 тонн річно, у вартості біля 30 мільйонів зол.; на ділі однак Галичина сама дала 58.50% всього вивозу яєць з Польщі (1929 р.), отже 31.298 тонн, у вартості 83 мільйонів зол. або поперех 9 мільйонів доларів (Rolnictwo 1930/1). В 1930 р. вивезено з Галичини ще більше, бо аж 67% вивозу з цілої Польщі (37.076 тонн яєць вартості 10 мільйонів зол.; дані за статтею І. Маргюка в Кооп. Республіці 1931/XI.). Ця річ пояснюється лише тим (сумним) явищем що спожиття яєць в Галичині значно менше, як у Польщі, бо селянин жалує яйця собі і навіть дитині. (Познанщина прим. дає всього 4.18% вивозу, Кельцке воев. 1.97%, варшавське 0,25% і т. д.).

Масла та ін. набілу треба числити в пересічі за рр. 1927—1929 теж 20% із загального експорту Польщі (в саму Польщу ледви чи йшло що небудь). Це дає 2.700 тонн річно. В 1929 р. з того експортував сам «Маслосоюз» (Союз української молочарської селянської кооперації з осідком у Львові) 400 тонн, а в 1930 р. вже 810 тонн; вартість всього експорту з Галичини була кругло 15,0 мільйонів зол.

Волос, щетина і под. — 132 тонн у вартості 0,7 мільйонів зол.

Піря, пух — 428 тонн, 1,5 мільйонів зол.

Спирту з Галичини не вивозять, майже вся продукція (кругло 6 мільйонів літрів) споживається в самій Галичині (до війни вивозили досить багато до Австрії, Чехії, Німеччини; зате довозили готові лікери і горілки).

Меду вивозить з Галич. доволі; коли прийняти, що на вивіз йде $\frac{1}{3}$ продукції, 340 тонн, то це дає біля 6 мільйонів зол.

Окреме місце займають нафта, дерево і потасова сіль. Це найповажніші активи в експорті Галичини.

Нафта і нафтові продукти. Продукція нафтової ропи (головно дрогобицький басейн) досягла свого вершка у р. 1909, з того часу падала; зараз удержується на висоті 700—800 тисяч тонн річно. Це становить нині, при майже 4-кратно збільшеній світовій продукції, всього нецілих $\frac{1}{2}$ % світової продукції.

За австрійських часів галицька нафта заспокоювала потребу цілої австро-уг. держави і давала ще надвишку на експорт (найбільше до Німеччини і Франції, але доходила і до півд. Америки і навіть до Китаю).

Нафтовий промисл має і сьогодні, мимо конкуренції двох світових великанів: **Standard Oil i Royal Dutch**, всі вигляди на розвиток і значіння як міжнародній господарський чинник.

Пересічна річна продукція (очищених) нафтових виробів в рр. 1923—29 була 639.000 тонн (ропи 750.900). З того йшло в рр. 1926—1928 на експорт поза межі Польщі річно **201,960** тонн очищених продуктів, решта, а саме кругло 440.000 була зужита в Польщі; спожиття нафтових продуктів в р. 1926, після урядових звідомлень (Рочнік 1930) було в Галичині понад 40

тисяч тонн, але мало зростаючу тенденцію; прийнявши, що спожиття Галичини може дійти навіть до 75.000 тонн, приходимо до цифри за **365.000** тонн вивозу з Галичини в корінну Польщу.

Таким чином одержуємо загальний експорт нафтових продуктів поза межі Галичини у висоті кругло **567.000** тонн річно.

(Півн. зах. землі виключаємо з обрахунку з методологічних оглядів, зазначених на початку).

Крім Польщі нашу нафту споживають: Ч. С. Р. (40% закордонного вивозу), Австрія, далі Бельгія, Англія, Франція, Німеччина і др.

Побіч нафти Борислав продукує ще земний віск, далі добувають в різних місцях газ земний. На експорт ідуть вироби з воску (парафіна, вазеліна). Ці останні вчислені у повищі обрахунки продуктів нафти. Що до продукції парафіни, то Галичина є майже монополістом цього товару на світовім ринку.

Грошева вартість експорту нафтових продуктів: за 201.960 тонн, вивезених за кордон, одержувано після »Рочніка« 82,85 міл. зол. річно. Коли в цій пропорції обчислити і вартість вивозу до корінної Польщі, то одержано як загальну вартість вивозу з нафтового басейну — кругло **235** міл. зол. річно.³⁹⁾

Весь нафтовий промисл організований чужими Україні елементами, в тому тільки в незначній мірі польським капіталом. Головні підприємства є в руках французьких фірм. Тому й з нашої нафти побирають зиски заграничні підприємці, трактуючи наш край як свою кольонію. Рафінерії нафти обєднані тепер у синдикат (картель), котрий диктує ціни, використовуючи своє безконкурентіне, монопольне становище на шкоду краю.⁴⁰⁾

Сіль. Власна продукція Галичини стачила якраз на власну потребу (річно 48.000 тонн).

Живий бун і є експорт дерева і перших продуктів грубої його обробки.

Дерево. Галичина вивозила дерево то залізницями в Німеччину (Берлін), то сплавляла в низ Прутом і Дністром в Одесу і Чорне море: бальки, дошки, необроблені кругляки. Докладних цифрових даних на жаль привести годі; по Буяку Галичина з Краковом конзумувала з 8-ми міл. м³ своєї річної продукції са 5 міл., а з міл. експортувала (це буде приблизно 1 міл. тонн). На українську Галичину з того припадає біля 2½ міл. м³.

На Схід йшло виключно необроблене дерево, на Захід оброблене, а це з огляду на високий фрахт, який примушував оцаджувати на вазі.

³⁹⁾ Приблизно така сума, на яку Галичина довозить текстильних виробів.

⁴⁰⁾ Гл. „Кооп. Республіка“ 1931/III.

Вивіз вниз Дністром ішов через Одесу над Рейн до Роттердаму, при чому цей транспорт мимо 5-ти кратної віддалі, був дешевший як по суші через Польщу. Йшли теж транспорти до Італії і Франції.

В останній час зростав вивіз дерева на Україну, головню для копалень. Торгівля була в руках головню віденських або німецьких фірм, які й ставили тут свої тартаки.

Деревооброблюючий промисл Галичини був на сільки мізерний, що не заспокоював навіть місцевих потреб, не говорячи про вивіз. Привозили папір, сірники, меблі і кошкарські вироби (!).

Вивозили корки і копита до обуви.

За польських часів пішла така нагальна експлуатація, а властиво деваस्ताція лісів на непольських (українській і білоруській) територіях, що коли так піде далі, а до того йде, то в скорім часі тут останеться небагато з давню лісової слави. Урядові джерела не подають точних цифр про вируби лісів; як продукцію подають — цифри про природній приріст лісів, хоч відомо, що вируб лісів перевищує далеко природній приріст, що вже нераз публично констатовано, навіть у соймі.

Як цифри продукції (приросту) за рік 1926. подано:

воєв. Львів	2.184.660 м ³
Станиславів	2.143.738 „
Тернопіль	855.342 „
разом	<hr/> 5.183.740 м ³

(Полісся: 2.319.186 м³, Волинь 1.496.588 м³). Отже річний природній приріст на 1 гектар виносив 3,4 м³ (на Вел. Україні всього 2,9 м³).

Вивіз дерева і виробів з нього з Польщі в рр. 1927—1929 держався пересічно біля 5 міл. тонн річно; тому, що Галичина посідаючи 15.250 га ліса (на всіх в Польщі 80250 га), має 19% всього ліса в Польщі, то з повищої цифри експорту припадає якраз біля 1 міліона тонн або коло 3 міл. м³ на Галичину; вартість цього експорту в названих роках була біля 93 міл. зол. (ціни дерева між-тим упали; експорт в ост. роках падає і то сильно). Крім того безумовно дещо галицького дерева йде в саму Польщу. А де ще місцеве спожиття?

Виходить, що лише поза межі Польщі вивозять тепер з Галичини таку кількість дерева, яку до війни вивозила ціла тодішня Галичина, отже разом з західнюю польською частиною. Враз з вивозом в корінну Польщу можна числити цілий експорт дерева з Галичини на біля 1¹/₃ міліона тонн річно, у вартості 124 міл. зол.

З повищих чисел виходить, що дійсний вируб лісів в Галичині мусить далеко перевищати природній приріст дерева у лісах.

Знижка конюнктури в останнім часі припинила дещо вируб лісів. В кожному разі треба дбати про те, щоби вирублені ліси

відновлювати, бо в противному разі вони помалу зникатимуть з нашого краю, а з ними і велике національне багатство та одиноке джерело зарібків населення в лісових, особливо гірських районах.

Потасова сіль (калій), необхідна тепер як цінне мінеральне угноєння, добувається з цілої Польщі і України лише на галицькому Підкарпатті (Калуш, Стебник).⁴¹ Її добування зросло від 1913. р. кольосально (з 2.350 тонн на 358.600 тонн, у 1920. р., себто більше як 150 разів!). Це величезне багатство укр. землі є безпосередно в руках польської держави (монополь).

В р. 1927. добуто калія в Німеччині понад 11 міл. тонн, у Франції 2,3 міл. тон. Галичина зі своєю $\frac{1}{3}$ міл. тонн займає третє місце у світовій продукції калія.

Продукція галицького калія покриває зараз цілу потребу Польщі; Галичина разом з Краковом спотребувала в рр. 1928—1929. пересічно 31.880 тонн річно, коли числити після орної площі, яку має Галичина, то прийдемо до висновку, що з Галичини вивозиться до корінної Польщі понад **325.000** тонн. Очевидно, цей стан може дещо змінитися, наколиб уживання мінеральних угноєнь поширилося більше; відомо, що воно в Познанщині є яких 10—20 разів більше, як в Галичині (на Волині і Поліссі ще й досі майже не відоме).

Грошева вартість цього експорту після гуртових цін з р. 1930. (уряд, який є власником копалень калія, підвищив ціну від р. 1927. з 790 зол. за вагон 10-тоновий до 1.375 зол.!) буде отже **44** міл. зол. Таким чином експорт калія висувається на четверте місце в активі торг. білянсу Галичини (після нафти, дерева і яєць).

*

Це є головні позиції експорту Галичини. Далекі складніша справа з дослідженням імпорту, коли не зовсім неможлива. Не маємо майже ніяких заціпних, на основі яких можнаби встановити хоч приблизно точну цифру довозу навіть дуже важних предметів.

Галичина як до війни, так і зараз вивозить, крім нафти, майже самі сирівці, а довозить готові продукти. Найбільшим дивоглядом є прим. факт, що Галичина вивозить живу худобу, а довозить шкіри (сирі і виправлені), довозить навіть лій для продукції мила, довозить свічки і мило — вироблені з її власної парафіни та лою, привозить сукно, зроблене з її вовни і под., привозить навіть тяжкий цемент, вивозить дерево а привозить папір і т. д.

Галичина довозить:

вугілля, залізо, машини, шкіри, текстильні вироби, хемічні й медичні товари, азотові й фосфорові угноєння, папір, фарби,

⁴¹) Стебницька сіль є мішанкою камяної соли, каїніту, та глауберської соли. (Глауберську сіль добувають теж на Кубані).

Електротехнічні прилади, приймаємо 10% ціло-польського довозу, це дає 1.200 тонн, вартости 17 міль. зол. колоніяльні товари, галантерію. Що до продукції цукру і солі, то вона є приблизно самовистарчальною.

Можна заризикувати обчислення імпорту Галичини, беручи за основу цифри загально-польського споживання окремих груп товарів і угляючи дані білянсу Рutowського з 90-х років, очевидно з поправкою з огляду на територію, зріст населення і зміну обставин. Ми свідомі того, що це будуть приблизні обрахунки, та, не маючи іншого виходу, ми це зробимо.

Візьмим прим. вугілля. Пересічне спожиття в цілій Польщі в рр. 1924—1928 було 790 кг. на голову. Але індустріальний захід очевидно спотребовує вугілля без порівняння більше, як Галичина, скажیم найменше в двое. Отже норму спожиття для Галичини слід би прийняти яких 400 кг.⁴²⁾ На кругло 5 міль. населення Галичини це дає 2 міль. тонн, у грошах (по 37 зол. тонна в гурті) **74** міль. зол.

Текстильні товари (мануфактура). Пересічне спожиття на голову бавовняних тканин в Польщі є 1,8 кг. На Галичину припадало **9.000** тонн у вартості **225** міль. зол. (коли прийняти ціну одної тонни так як її числить польс. стат. уряд, а саме 25.000 зол.). З цієї цифри можна би дещо відчислити на рахунок краюї продукції бавовняних тканин, та цього не буде багато. Приблизно 200 міль. зол. все таки осталося б на рахунок імпорту.

Вовняних тканин довозиться до Польщі приблизно $\frac{1}{3}$ того, що бавовняних; коли відчислити дещо на краюї продукцію вовни і виробів з неї (очевидно більше як при бавовні), то остане яких **30** міль. чистого імпорту у грошах (у Рutowського Гал. довозила 1.100 тонн вовни).

Заліза і др. металів Галичина не має зовсім. Річне спожиття 22 кг. на голову, з корективою на промисл 15 кг.; на Галичину отже припадало **75.000** тонн (у виді заліза і готових виробів з нього). Вартість після норми стат. уряду **28,5** міль. зол. (у Рutowського було 21.000 тонн, вартости 14,5 міль. кор.).

Промислових машин і залізничного матеріялу Галичина (з Краковом) довозила в 90-х роках 3.500 тонн; з огляду на зміну обставин і на те, що Краків має свої фабрики машин і вагонів, треба прийняти на нинішній час приблизно в двое більше, отже **7.000** тонн, вартість після нинішних норм **35** міль. зол.

Рільничих машин довозила Гал. з Краковом за Рutowського 1.350 тонн, з огляду на довіз з Польщі треба прийняти кругло **3.000** тонн, вартости **10** міль. зол.

⁴²⁾ Після Rocznik-a stat. залізніці, рільництво, копальні, уряди, військо і домашні господарства спотребовують разом приб. 10 міль. тонн на всіх 23 міль. тонн. До того додавши дещо на промисл, прийдемо до половини заг. спожиття в галицьких умовах.

Шкіра і вироби з неї: 17% заг. польського імпорту (ключ числа населення) дає за 1928.р. **4.160** тонн, вартости кругло **40** міль. зол. (у Рutowського 2.800 т., вартости са 10 міль. кор.).

Ри́ж: спожиття в Польщі 2,08 кг. на голову, на 5 міль. населення дає **10.000** тонн, вартости **14** міль. зол. (ціни з 1928. року).

Кава, чай, какао, частка загально-польського імпорту після ключа населення, з поправкою за рахунок більшої незможности Галичини, буде 10% всього пол. імпорту = **1.400** тонн у вартості 6,5 міль. зол. (ціни 1928. р.).

Риба (селедці, тощо), 17% всього імпорту дає са **13.500** тонн, вартости **8,5** міль. зол.

Смалець, маргарина і т. д., 10% всього імпорту (з огляду на більше спожиття амер. смальцю в корінній Польщі), дає са **1.600** тонн, вартости са **6,5** міль. зол.

Гальянтерія, довіз головно з самої Польщі; коли за підставу взяти дані Рutowського з поправкою на приріст населення, то дійдемо до цифри біля **700** тонн, вартости кругло **13** міль. зол.

Тютюн, довіз са **2000** тонн (узгляднюючи власну продукцію) у вартості са **6,7** міль. зол.

Гумові вироби, 10% всього імпорту, са **500** тонн, вартости біля **5,5** міль. зол.

Папір, річна позісталість на спожиття в р. 1926—28 5 кг. на душу, на 5 міль. дає 25.000 тонн, вартости біля 32 міль. зол. з коректурою на наші відносини яких **13.000** тонн, вартости **16** міль. зол. (у Рutowського багато менше).

Помічні погної (відсоток площі, зменшений для певности на третину, отже са 10% всього імпорту) — **24.000** тонн, у вартості **4,6** міль. зол.

Це є головні предмети галицького імпорту.

Остає ще ряд позицій, які в своїй сумі все таки дають поважні квоти. З ними ще тяжча справа; для їх обчислення вже не вистарчають прийняті нами в горі критерії. Тільки «інстинктом» керуючись, ми приймаємо для їх усіх 10% загально-польського імпорту, хоч на ділі його може бути * менше.

Це є такі позиції:

овочі	2.400,00 тонн	2,8 міль. зол.	
вина	6.000,00 „	8,0 „ „	
футра	360,00 „	1,9 „ „	
хемікалії	5.000,00 „	5,3 „ „	*)
шкло, порцеляна, фаянс	1.300,00 „	6,0 „ „	
шлях. метали	0,48 „	1,9 „ „	
цемент	6.000,00 „	0,5 „ „	**)
прециз. апарати	105,00 „	2,6 „ „	
авта	900,00 „	6,3 „ „	
годинники	112,00 „	5,1 „ „	
книжки	—,00 „	1,0 „ „	
муз. інстр., меблі	250,00 „	1,6 „ „	

*) (з поправкою на довіз з Польщі).
**) (у Рutowського 3700 т.).

Торговельний білянс Галичини.

Хоч які застереження ми були приневолені робити, спеціально при імпорті, то все таки попробуємо звести до купи повищі цифри, бо помилки, хоч і є, то мабуть не такі знова великі, щоб могли затемнити основну тенденцію. Зіставлення обчислених нами позицій експорту та імпорту дає такі висліди:⁴³⁾

Експорт	(мільонів пол. золотих) (1 зол. = 11 ам. центів)	Імпорт	
нафта і її перетвори	235	текстильні вироби з бавовни	200
дерево	124	вовна і вироби з неї	30
яйця і птиця	85	вугілля	74
худоба, свині, м'ясо	47	шкіра і вироби з неї	40
масло	15	промисл машини	35
потасові (калієві) соли	44	залізо і вироби з нього	28,5
бобові (фасоля, горох, біб і окопові	15	рільничі машини	10
щетина, волос, піря, пух	2	електротехнічні прилади	17
мід	6	папір	16
	573	риж	14
		галянтерія	13
		кава, риба, смалець, тютюн	28
		гумові вироби	5,5
		погної	4,5
		інші	42,5
			558

Як бачимо, білянс на загал рівноважиться, даючи малу надвишку вивозу, хоч ми в позиціях імпорту з обережності ставили досить поважні цифри. В 90-х роках, як обчислює Рутівскі, білянс мав незначну перевагу довозу над вивозом, але з того часу зросли кольосально основні позиції вивозу: нафти, дерева, потасових солей, врешті яєць та масла. Перші — в наслідок прискореної експлоатації природних багатств Галичини, останні — в наслідок поступалої пролетаризації села, якого нужда приневолує збувати цінний товщ і білок, з кривдою для власної відживи. — Все таки — Галичина край багатий і активний під господарським оглядом та мігби добре прогодувати своє населення, якби не те, що доходи з його копалень і лісів забирають чужинецькі їх власники, доходи з торговлі — армія торговельних паразитів-посередників, а до того якби держава не забирала для себе аж такої частини народно-господарського доходу, як це тепер діється.

Торговельний білянс Галичини, так як справи стоять сьогодні, стоїть на 4-ох стовпах: на експорті нафтових продуктів, продуктів скотарства, дерева і пота-

⁴³⁾ Див. рисунок ч. 7.

сової соли. (Лише, що грошеві впливи за потасову сіль і в значній мірі за нафту, не приходять до краю; їх інкасує державна каса у Варшаві згл. нафтові барони. Це ще більше погіршує фінансовий стан населення зменшуючи його доходи). Свідчить про це зіставлення цифр експорту:

Нафтові продукти	235,0	мл. зол.	= 41%	всього	вивозу.
Продукти скотарства і птахівництва	147,0	„ „	= 26%	„	„
Дерево	124,0	„ „	= 21%	„	„
Потасова сіль	44,0	„ „	= 8%	„	„

Серед імпорту Галичини «царюк» — на жаль — мануфактура, продукт, що його можна б у краю самому виробляти, як би знавля та організаційний хист. Друге місце займає вугіль, на що нема ради; третє шкіра, якої є досить в краю, лише треба вміти організувати її обрібку.

З напружености сучасного торговельного білянсу Галичини не виходить, що він таким все мусить бути. Що-ж би тоді треба сказати прим. про корінну Польщу (т. зв. Королівство)? Навпаки, при умові політичної еманципації, ліквідації великої зем. власности та націоналізації (удержавленню) земних скарбів (нафти, соли) і при економічній (спеціально кооперативній) активності населення Галичина зацвила б добробутом і легко могла б переступити мертву точку торг. білянсу, на якій стоїть зараз і стати навіть дуже інтенсивним експортером, як сировин, так фабрикатів (на Схід).

Галичина була до війни (як би не штучні перепони, то була би і сьогодні) також визначним експортером живої робочої сили (емігрантів). По війні еміграція припинена як за море, так і до Німеччини; малі партії йдуть до Німеччини, в міру того, як на це дозволить польська влада, що зарібки ці резервує головно для польського населення.

8. Закарпаття, Буковина, Бесарабія.

Обломки української території — Закарпаття (під владою Чехословаччини, 14.700 км² площі, 800.000 населення), Буковина (5.300 км², 460.000 населення) і Бесарабія (11.988 км² самої української території, кругло 800.000 населення) обі під румунською окупацією — займають разом поважну територію 31.937 км², з кругло 2.000.000 населення. Вони становлять західно-південну охорону укр. етнографічної території, простягаючись довздож валу Карпат, переходячи через їх найвищі (Чорногорсько-мармарошські) верхи і вступаючи в Буковинській та Бесарабській височині в область українського степу. Це наш південно-західний авангард, тим цінніший, що має мимо всього здорове в своїй основі населення, яке може і мусить стати

цінним співробітником у соборній економічно-суспільній роботі, де твориться вже тепер і творитися буде в майбутньому всеукраїнська економіка і цивілізація.

На жаль про економічні відносини цих областей маємо дуже скупи конкретні відомости. Ці загальні дані, які маємо, відносяться переважно до довоєнних часів; післявоєнні відносини склалися так, що годі добути спеціальні дані про економіку цих частин (головно-ж румунської окупації) хочби через те, що адміністративно ані українська частина Буковини ані Бесарабії не є виділені з решти румунської території і якоїсь окремої для них статистики мабуть і не ведеться. Те, що знаємо на підставі давніших даних (за проф. Рудницьким,⁴⁴) а що торкається Закарпаття то на основі даних чеського статистичного уряду в Празі) каже нам, що своєю економікою Закарпаття нагадує цю частину галицької території, що обнята тепер в Польщі назвою Станиславівського воєвідства; теж саме можна сказати і про Буковину (живо нагадує Покуття); Бесарабія-ж по своїй економічній структурі належить до українського степу. Спеціальністю Закарпаття є ліси і сіль, теж виноградарство, Буковини — ліси, почасти безроги і кукурудза, Бесарабії — кукурудза, пшениця.

Не маючи можливости подрібно обчислити торговельний біляне кожної з названих трьох земель, ми звернемо тут увагу лише на їх безсумнівні надвишки згл. недостатки.

Дерево. Закарпатська Україна має 633.000 га, кругло половину території під лісом (48,3% по відрахуванні полонин). Ліс гарний і цінний (66% бучини, 10% дубини, 24% шпилькових). Він у 56% в державних руках і якраз ця частина вирубу йде переважно на експорт. Коли прийняти ту саму норму приросту і експлоатації ліса, що є по цей бік Карпат, в станиславівському воєвідстві, а саме: приріст 3,41 м³ з 1 га, то одержимо річної продукції дерева, при кругло 7.000 км² або 700.000 га лісової площі, — 2,38 міль. м³ дерева. Можемо сміливо прийняти що біля половини цієї продукції, а в кожному разі 1 міль. м³, йде на експорт поза межі Закарпаття. (Продукція Гал. Вол. земель в 1926 р. була кругло 9 міль. м³ або 3 міль. тонн; з того пішло на експорт близько 5 міль. м³⁴⁵) але треба пам'ятати, що запотребування дерева для будівель промислу в Польщі децю більше, як на Закарпатті).

Українська Буковина займаючи децю понад половину адміністративної (австр.) Буковини (5.276 км² на всіх 10.441 км²), мала теж приблизно понад половину дісової площі, а саме кругло 225.000 га. Це дуже великий відсоток, і відповідно до того країна ця давала багато дерева на експорт, який ішов головно вниз Прутом до портів Чорного Моря. Приймаючи подібний ключ про-

⁴⁴) Ст. Рудницький, Основи землезнання України, том 2. Ужгород 1926.

⁴⁵) З самої Галичини біля 1¹/₃ міль. тон (= са 4 міль. м³, гл. вище).

дукції, як для Закарпаття, ми одержимо цифру 855.000 м³ річної продукції, з чого найменше $\frac{2}{3}$ мусіло йти на експорт, в кожному-ж разі яких $\frac{1}{2}$ міль. м³.

Сіль. Закарпаття-це одиноке нині для цілої Чехословаччини джерело добування соли. Її добуто прим. — в р. 1929 — 174.000 тонн у вартості 56 міль. чеськ. корон (1 Кч = $\frac{1}{33}$ дол.). З того спотребовано на Закарпатті всього 7.000 тонн, решта отже 167.000 т. пішла на експорт до Чехії. Для порівняння приведемо, що ціле Галицьке Підкарпаття виварило в 1926. р. всього 48.000 тонн; славна Величка з Вохнею дала в цім році соли на-навіть менше, як наше Закарпаття, бо всього 168.000 тонн.

Худоба. На вивіз давала досить безріг Буковина, дещо худоби Бесарабія; свиней і худоби Закарпаття.

Хлібові збіжжя. Їх давала на вивіз одна тільки Бесарабія. Річна продукція пшениці виносила кругло 2 міль. с., жита 0,7 міль. с., кукурудзи (яка тут, як і на Буковині заступає по часті хліб, по часті бараболь) — 2,7 міль. с., разом всіх трьох родів 5,4 міль. с. Річне спожиття пшениці і жита в сусідуючій з Бесарабією Херсонщині було до війни 234 кг.⁴⁶⁾ для Бесарабії це давало-б біля 2,3 міль., з поправкою на більше спожиття кукурудзи як сурогату бараболь — біля 3 міль. с. Остає отже на експорт кругло $2\frac{1}{2}$ міль. с., переважно пшениці.

Закарпаття збрало в р. 1928. такі кількості збіж: пшениці 341 тис. сотн., жита 208 т. с., ячменю 44 т. с., вівса 336 т. с., кукурудзи 600 тис. сотнарів.

9. Місце України як етнографічної цілоти у світовій продукції і товарообміні.⁴⁷⁾

Попробуємо зробити синтезу наших даних про зовнішній товарообмін України, трактуючи її як одну господарську цілість, і ясувати собі її місце у всесвітньому міжнародньому обороті. Очевидно, не маємо ні місця ні змоги дати подрібне зіставлення, та це й не є потрібне, бо міжнародна торговельна позиція України вирішується кількома основними позиціями. Ми про ті основні позиції товарообміну й будемо говорити; з інших виберемо тільки найважніші. — Для кращої ілюстрації подаємо при головних продуктах також дані про продукцію (виробництво).

Зіставлення робитимемо очевидно тільки в одиницях ваги, без узгляднення грошевої вартости. Це друге й не є конче потрібне. — Дані про Вел. Україну беремо головно від Кривченка,⁴⁸⁾ про Кубань за І. Івасюком, про інші окраїни використовуємо цифри зібрані Др. І. Федевим, про Галичину наші повищі об-

⁴⁶⁾ Воблий, назв. твір стор. 69.

⁴⁷⁾ Див. рисунок ч. 8 і 9.

⁴⁸⁾ „Збірник стат. відомостей по нар. госп. України“, Київ 1919.

числення; інші, як вище. Дані про В. Україну і Кубань (відносяться переважно до часу 1909—13, як «нормальних часів»; дані про Галичину до р. 1926—28. (Скорочення: В. У. — Велика Україна, Кб. — Кубань, О. — окраїни (Курцина, Вороніжчина, Донщина, Ставропільщина і т. д.), Гал. — Галичина, Бк. — Буковина, Бес. — Бесарабія, Зак. — Закарпаття). — Що до В. У., Кб., Бес. і Бук. подаємо переважно передвоєнні дані; про Гал. пересіч. за 1927—1929. р.

Важніші предмети всеукраїнського експорту.⁴⁹⁾

Пшениця.

Продукція. Місце України як цілоти в світовій продукції пшениці визначають слідуєчі цифри.

Продукують її річно (міл. тонн): В. У. (дovoєнні дані) 5,71, О. (дovoєнні д.) 1,5, Кб. 1,94, Бес. 0,2, Бук. 0,01, Гал. 0,4; Зак. 0,03, разом етнографічна Україна **9,8** міл. тонн. Пересічний річний світовий збір до війни 102,8 міл. тонн, по війні (рр. 1922—1927) 107 міл. тонн. Участь України у світовій продукції — **9,5%**.

Вивіз. Україна, як цілість, експортує пшеницю у таких кількостях: В. У. 186.650 т. пуд., Кб. 57.190 — О (оцінка) 40.000 тис. пуд. = 4,1 міл. тонн. Бесарабія 0,25 міл. т., разом **4,5** міл. тонн.

Сума річного експорту пшениці усіх країн в р. 1909—13 була ⁵⁰⁾ 17,6 міл. тонн; з додатком експорту України до Росії ⁵¹⁾ 0,8 міл. тонн буде **18,4** міл. тонн. Отже частка України у все-світньому довоєнному експорті пшениці була **29%**, себто більше як одна четверта частина! Це була величезна цифра. За рр. 1923—26 пересічний світовий експорт був 19,8 міл. тонн (як вище 0,8 міл. тонн (вивіз України в Росію, не узгляднений у цифрі 19,8 міл. тонн), дає 20,6 міл. тонн світового експорту. Коли б і нині Україна була в стані довоєнної продуктивності, могла б давати $4,4:20,6 = 21\%$, отже все таки по верх $\frac{1}{5}$ світового експорту пшениці!

Від того часу чимало дечого змінилося як на світових ринках, так і на самій Україні. Безприкладна руїна с. господарства приголомшила експортіву здібність «пшеничниці Європи» — не дивлячись на усі поліцейські заходи влади біля витискування хліба зі села, на всі хлібозаготівельні кампанії. За той час було вселяко і на світових ринках пшениці: був «ударний час» офензиви Амер. Спол. Держав, потім — по світовій війні

⁴⁹⁾ Сучасна економічна криза закріпила в цілому світі тенденції до господарської самовистарчальності і це підбиває вигляди на більший розмах українського експорту в майбутнім.

⁵⁰⁾ Всі дані про світовий ринок за В. Тимошенком.

⁵¹⁾ Це конечно з огляду на математичну правильність обчислення.

прийшло там зменшення продукції (після спаду цін в роках 1921—22), зате появилася експортна офензива Канади і Аргентини.⁵²) Зараз, уже від двох літ переживаємо нову знижку цін, за якою прийде очевидно нове переохолодження за океаном, а Україна мовчить. Її пшенична продукція в останніх 2 роках різко паде, очевидно не лише через неврожай 1928. р., як подають офіційно, але і з тих самих причин, які приневолюють Американців перекидатися на інші галузі продукції; тільки що на Україні нема куди дуже перекидатися, бо всюди чуває око »заготівельних органів« і селянство просто не обсеває шіль при тих смішно низьких цінах, які йому монополюють шляхом т. зв. контрактації диктує уряд.⁵³) (Уряд тут виконує ту роль, яку грає ринок і біржа в Америці).

В 1930. р., з осені починаючи, почався на ново експорт збіж, пшениці і жита, з Рад. Союзу, треба думати, що головню українського походження. Це т. зв. радянський демпінг, що наробив стільки шуму в Європі й Америці, а саме через те, що прийшов в пору страшенної і без того знижки цін рільних продуктів на світових ринках, а прийшов з цінами ще нижчими. Заходили довго в голову, як селянство в Радянщині може продавати свою працю аж по таких низьких цінах? Хіба воно навчилося таких нових методів господарювання, що їх ще не знають у світі і збільшило в трое-четверо урожаї з гектара? Або може так подешевіли в Рад. Союзі промислові виробы, що купна вартість селянського товару надзвичайно піднеслася? Виявилось скоро, що нічого подібного там не зайшло. Навпаки, врожаї з гектара як були так і є найнижчі в Європі, а виробы промислу без порівняння дорожчі, як поза Рад. Союзом. Секрет тільки в новім, ще більше загостренім способі витискування збіжжя з села при помочі »контрактації« і колективізації», котрі видають селянина зовсім в руки держави, єдиного майже закупщика і експортера зерна. Рад. уряд не скриває вже того, що приносить хліборобство в жертву справі індустріялізації (»пятирічки«); потребуючи для цього безміри машин і апаратур із заграниці, мусить здобувати закордонну валюту за всяку ціну — отже збуваючи єдине, що посідає Рад. Союз — зерно — по цінах, як на світовім ринку. Село притім голодує — але це все оправдують великою метою — пятирічки.

Та очевидно, що так вічно не буде і мусять прийти часи, коли зерно продаватиметься на підставі розцінки коштів продукції, — бо хіба прийшлося би втратити віру у силу здорового розуму. Прийде час, коли ціна праці хлібороба встановлятиметься не без його участі і очевидно перед Україною стане знова питання про вихід зі своєю пшеницею, своїм основним

⁵²) Обширно і ясно представлено у згаданій вище праці інж. М. Храпка.

⁵³) Про контрактацію чит. в „Кооп. Республіці“ за квітень 1931 р. (стаття др. Володимирова п. з. „Боротьба за хліб“.

майном, на світові ринки. Чи зможе вона і тоді їх удержати?

Це велике і складне питання. Ставить його М. Храпко і вирішує доволі песимістично. Тут справді переplitаються найрізніші моменти: своєкоштовність продукції, висота фрахтів, митні тарифи, стандартизація, елеватори, організація збутового апарату. Проблем — без числа. Та все таки ми не дивимося так чорно на справу, як М. Храпко. Основне, на чому він базує свої висновки, це відношення між цінами пшениці на Україні й на світових ринках, скажیم в Бельгії чи Італії або Франції (старі місця збуту укр. хліба). Та М. Х. не узгляднув обезцінення (зменшення реальної купної сили) рад. карбованця, він порівнює ціни на Україні (в копійках) з цінами на світових ринках, беручи карб. по офіційному курсу; виходить, що коли таку ціну заплатити на Україні за хліб та ще дочислити фрахт і накладні видатки, то експорт не виплатиться. — Коли би автор переводив свої обрахунки не в номінальній рад. валюті, а після її дійсної купної сили на Україні, то вийшло би, що пшениця тут найменше двічі менше платиться, як виглядає на позір і експорт напевно виплатився би. — Але і без того — новіці вже відомости свідчать про рентовність експорту з України. На доказ приведено зіставлення українських закордонних цін, надрукованих у офіц. рад. виданні («Україна» статист. збірник за 1929. р.):

Рік 1927/28. Ціни закордонні у % до заготівельних цін УСРР.

Ціни УСРР = 100.

Англія	жовтень	грудень	червень
пшениця	124,4	132,9	154,9
ячмінь	269,8	176,9	195,5
яйця	240,3	240,0	192,0

Німеччина	жовтень	грудень	червень.
пшениця	167,8	157,2	178,5
жито	242,3	238,9	281,3
ячмінь	215,7	—	липень 173,1

Навіть, як би не було знецінення рубля, то і при повищій ситуації на німецьких (не англійських!) ринках пшениці експорт був можливий, приймаючи за М. Храгом, що накладні видатки з України за границю виносять біля 50 коп. за пуд. (або 3 крб. за 100 кг), а ціна вагалася біля 130 коп. за пуд, або 7,80 крб. за 100 кг. При тих умовах укр. пшениця коштувала в Німеччині 7,80 крб. + 3 крб. = 10,80 крб., а ціна в Німеччині стояла (1927-28 р.) са 160% української заготівельної ціни, цеб-то біля 12,5 крб.; значить, експорт оплачувався і навіть добре, коби лише було що експортувати.

Сучасна знижка цін постигла головню жито, пшеницю де-що менше і то не в такій мірі, щоби ця знижка могла цілком захитати повищою калькуляцією. Україна, як країна відносно молодій колонізації (степ, Кубань) країна, що досі при дуже примітивній агрокультурі все таки держалася на ринках, не має чого боятися за майбутнє своєї пшеничної культури. Річ тільки в тім, щоби населенню була дана більша свобода в організації збуту своїх продуктів та в свідомім стремлінні до заінтересування селянства взагалі плеканням пшениці. Зараз він — що за куріоз в країні створеній для пшеничної сійби! — втікає від пшениці, бо на неї найшвидше накидається влада.

Ж и т о

не грало більшої ролі як предмет укр. експорту і то ні над Дністром ні на других двох займанщинах. (Випадок з радянським демпінговим вивозом жита не є доказом надміру того збіжжя на Україні). Місце України в світовій продукції визначають слідуєчі числа (в міл. тонн):

Продукція жита на В. У. (до війни 4.12, Кб. 0,11, О. (до війни) 0,9, Бес. 0,07, Бук. 0,01, Зак. 0,02, Гал. 0;58; разом 5,8 міл. тонн. Світова продукція до війни 45,0 міл. тонн, в рр. 1924—1928 пересічно 43,6 міл. тонн. Участь України: понад 13% світової продукції.

Ячмінь.

Продукція: В. У. (до війни) 4,4 міл. тонн, Кб. (до війни) 0,96, О. (до війни) 0,78, Гал. 0,31, Бк. 0,02, Зак. 0,004; разом 6,5 міл. тонн. — Світовий збір до війни 38 м. т., по війни (1924—1928) 35,1 м. т. Участь України 17% до війни, понад 18% по війні.

Вивіз України: В. У. 135.700 + Кб. 29.800 + О. (оцінка) 27.500 = 193.000 тис. пуд. = 3,0 міл. тонн.

Світовий пересічний експорт ячменю в рр. 1909—13 був са 5 міл. тонн отже частка України була 60%, зн. навіть більша, як в експорті пшениці. Україна сама давала більше половини світового експорту!

(В рр. 1923-26 світовий експорт 2,8 міл. тонн, в тім числі Рад. України 0,16 міл. тонн).

З розбудовою годівлі тварин на самій Україні, яка мусить прийти, коли Україна хоче розвиватися, а може і пивоварства, для укр. ячменю стеляться великі перспективи. Зараз ролі України, як експортера ячменю ще не заступив ніхто.

Т ю т ю н.

Вивіз. В. У. + Кб. = 6.350 тонн, від того довів Галичини — 2.000 тонн, остає чистого експорту 4,350 тонн.

Не маючи дат про світовий екс- чи імпорт тютюну, не даємо порівняння.

Культура тютюну (з доз. пол. уряду) сильно росте в Галичині (за час 1924—28 з 631 тонн на 6.000 тонн!), отже цифра укр. експорту сьогодні вже повинна бути більша, як показано вище.

Певне світло на ролю укр. тютюну кине порівняння продукції. За роки 1911—15 на В. Україні зібрано пересічно 48.000 тонн (40—50% продукції цілої Росії), до того збір Кубані са 17.000 т. і Галичини 6.000 тонн, разом на Україні 71.000 тонн. Ціла СРСР випродукувала в р. 1927. 158 тис. тонн, всевітня продукція в цих роках була 1,350.000 тонн. Частина України в продукції кругло 5%.

Олійні насіння.

Продукція насіння. Олійних насінь ріжного роду зібрано: УСРР (1925 13,7 міл. сотн., до того збір Кубані (дов.) 4,2 м. с., Галичини (1929) 0,24 м. с., інших земель прибр. 0,5 м. с., разом вся Україна 18,5 міл. сотн. річно.

Світова продукція льянного і конопляного насіння 1927-28 р. була 4,8 міл. тонн. (ріпак грає незначну ролю). Україна дає значну частину світової продукції олійних насінь. Це свідчить про те, які на Україні величезні можливости для розвитку миловарства а разом з тим скотарства (макуха як корма).

Продукція олію (сопяшникового): УСРР (1927-28) 46.900 тонн, Кубань (1914) 97.600 тонн, разом 144.500 тонн. Для ілюстрації: в р. 1925. виносила світова продукція пальмового олію 437.000 тонн.

Вивіз: Кубань вивозить сопяшн. олію 70 тис. тонн, від того довіз В. У. 28,5 тис. тонн, остає чистий вивіз 42,5 тис. тонн.

Макухи.

Вивіз: В. З. 4.700 тис. пуд., Кб. 5.000 тис. пд., разом 167.700 тонн.

Мід.

Вивіз: Кубань 3.517 тонн, Галичина (1/3 продукції) около 340 тонн. Разом 3.850 тонн.

Худоба, безроги, мясо.

Продукція. Стан рогатої худоби на укр. землях до війни був після Рудницького: 13,5 міл. штук. Перед Україною тоді стояли: Брит. Індія 112 міл., Спол. Держави 56 міл., Росія (без України) 40 міл., Бразилія 27 міл., Німеччина 20 міл., Франція 14 міл. Стан по війні: Бр. Індія 145 міл., Спол. Держави 57, СРСР без укр. терит. 57, Аргентина 37, Бразилія 34,

Німеччина 17, Україна етногр. 14,3⁵⁴), Франція 14,3, Польща (без укр. території, на якій є 3 міль. шт.) 6 міль. і т. д. Україна на 7. місці. Світовий стан біля 544 міль., Україна 2,6%.

Стан свиней: довоєнний стан на цілій етногр. Україні 7,1 міль. (Спол. Держави 61, Німеччина 22, Росія без України 9). По війні: Спол. Держави 52, СРСР без укр. терит. 18, Бразилія 16, Німеччина 19, Україна етногр. 9,⁵⁵) Франція 5,8, Польща без укр. територій 3,4. Україна на 5. місці. Світовий стан 213 міль. шт., Україна 4,3%.

Знаючи стан поголів'я скоту і безрог можемо обчислити річну продукцію мяса, приймаючи на основі досвіду Галичини, що з річного стану рогатої худоби йде на заріз кругло 33%, з безріг 70%. Для цілої України це робить: 4,7 міль. штук рог. худоби, 6,3 міль. штук свиней річного убою цих звірят.

Підрахунок вивозу виглядає так:

Худоба: В. У. 42.670 тонн + Кб. 25.000 тонн + Гал. 4.000 тонн, разом 71.670 тонн, з Буковиною, Закарпаттям і Окраїнами понад 75.000 тонн.

Свині: В. У. 11.000 тонн + Гал. 21.000 т. = 32.150 тонн, з Окраїнами, Буковиною, Бесарабією і Закарпаттям понад 33.000

Мясо: В. У. 10.200 т. + Гал. 5.300 т. = 15.500 тонн.

Загальна сума кругло 124 тис. тонн експорту.

Світовий експорт в часі 1915—1916 перес. 2,6 міль тонн. Частка України 4,8%. Відносно найінтенсивніші в цій ділянці частини України, це Кубань (що до худоби) і Галичина (що до безріг).

Масло.

Вивіз Галичини 2.700 тонн. Дещо меншу кількість масла довозила В. Україна до війни, зараз уже В. У. має досить великих фабрик масла (головно кооперативних). Для дальшого розвитку маслярства є на цілій Україні, з виїмком хіба степової, величезні можливості і колись Україна може стати експортером масла світової міри. Уже й тепер з України вивозять перші партії масла. Значить, нинішній вивіз Галичини є вже ефективним вивозом з укр. земель і є міжнароднім чинником.

З огляду на надзвичайну вагу експорту масла для економіки зах. укр. селянства вже днесь, а ще більшу в майбутньому, подаємо тут для інформації (за проф. К. Ріттером)⁵⁶) перегляд світового ринку масла за 1917. рік:

⁵⁴) Подрібно: УСРР 8,2 міль., Окраїни з Кубанею з 5% приростом 2,5, Гал. 1,83, Півн. Зах. Землі 1,17, Бес. 0,29, Зак. 0,22, Бук. 0,11.

⁵⁵) Подрібно: УСРР 5,8, Окраїни з 25% приростом 1,4, Гал.-вол. Земля 1,4, Бес. 0,12, Бук. 0,11, Зак. 0,07.

⁵⁶) „Roľnictwo“, серпень 1930.

ТИСЯЧ ТОНН.

ВИВЕЗЛИ		ДОВЕЗЛИ	
Данія	143,0	В. Британія	294,0
Н. Зеландія	74,0	Німеччина	97,0
Голяндія	48,0	Швайцарія	8,5
Австралія	34,0	Канада	3,5
СРСР	30,0	Інші	49,8
Ірляндія	23,0		
Аргентина	21,0		
Швеція	18,5		
Фінляндія	15,5		
Франція	10,7		
Польща (1928)	10,9		
(в тім укр. землі	2,7)		
Латвія	10,1		
Евстонія	8,7		
Італія	3,5		
	<hr/> 450,9		<hr/> 452,8 ⁵⁷⁾

Які ще величезні перед нами можливості що до експорту масла, свідчить один погляд на великі позиції вивозу таких маленьких країн, як Данія, Ірляндія, Латвія, Естонія і т. д. Відносне спожиття масла на голову населення зростає, отже зростає і світове запотребовання масла, про що свідчать цифри спожиття масла на душу населення прим. в Німеччині. Тут спожиття на душу зросло за час від 1913 р. до 1928 р. на 21,5%⁵⁸⁾.

Яйця.

Це один з найбільших скарбів нашої землі. Один погляд на світову статистику експорту яєць переконує нас про це. Загальна сума світового експорту яєць в р. 1927 була біля 501 тис. тонн; з того припадало на:

ТИСЯЧ ТОНН⁵⁹⁾

ВИВІЗ			
Китай	83,2	Данію	52,6
Польщу (1929)	48,1	Ірляндію	36,3
(в тім Галичина сама	28,1)	Бельгію	29,1
(Волинь)	3,1)	Югославію	26,4
Голяндію	62,0	Злуч. Держави	14,7
СРСР	69,9	Угорщину	14,0
(в тім УСРР біля 38%,		Болгарію	12,4
	отже 26,51)	і т. д.	

⁵⁷⁾ Пригадуємо те, що сказано на вступі про статистичну надвишку світового імпорту над експортом.

⁵⁸⁾ „Кооперативна Республіка“ Львів, червень 1930 р.

⁵⁹⁾ Цифри за „Яйцарством“ Е. Томашевського, Львів 1930. Як же вище було сказано, Галичина дала в 1930 р. ще більше, бо 37.076 тонн.

ДОВІЗ

Англію	213,1	Австрію	15,6
Німеччину	176,0	Японію	14,6
Еспанію	23,9	Швейцарію	10,9

і т. д.

Пригляньмося повищим цифрам. Основну масу яєць для потреб світового ринку (який становлять головно ринки Англії й Німеччини, подібно як при маслі) доставляють: Китай, Польща, СРСР, Голяндія, Данія., Пригадаймо, що сказано вище, що до війни В. Україна давала 63,7 тис. тонн, отже тільки, що ціла нинішня Польща. Коли взяти на увагу величезну територію Китаю і самої Росії, то бачимо, що найбільше інтенсивними що до яйчарства в цілому світі є: Голяндія, Данія, Польща, Україна. Коли прийняти, що нинішній ненормальний стан сіль. господарства на Україні є тільки переходовий, то прийдемо до висновку, що Україна може нині давати світовому ринку такі кількості яєць:

УСРР (без окраїн) до війни	63.660 тонн
(і то без вивозу в саму Росію!)	
Гал. пересічно за 1927—1929	31.300 тонн
Волинь	3.126 тонн
Кубань	270 тонн
інші землі	500 тонн
разом кругло	98.800 тонн

Колиб узгляднити ще окраїни УСРР, тоді повища цифра повиннаб збільшитися ще на яких (мінімально) 5.000 тонн.

Отже Україна стоїть в дійсності що до вивозу яєць на першій місці в світі (перед Китаєм). Вона сама може дати 22% нинішнього світового вивозу і то при відомій невисокій у нас культурі птахівництва. Вже той один факт повинен переконати всякого про величезну вагу піднесення у нас птахівництва та кооперативного збуту яєць. Величезний відсоток вивозу яєць з нашого краю пояснюється головно надмірним зубожінням селянства, котре жалує собі і дитині яйця (так як тепер вже й молока), віддаючи все на ринок. Яйця — фактична українська роздрібна монета.

При сумі світового експорту яєць до війни (за Суховим 7 мільярдів штук, числимо по 66 гр штука) в висоті 462.000 тонн частка соборної України була 23%. Нині значно менша, через упадок селянського господарства в наслідок політичного й економічного утиску і виносить: В. У. 26,5 тис. тонн, Гал. з Волиню 31,2, інші землі кругло 0,8, разом 58,5 тис. тонн, значить 11,7%.

Цукор.

Продукція цукру, сирого, нерафінованого, на укр. землях: В. У. (до війни) 1,17 міл. тонн, Гал. (в рр. 1928—1930) біля 0,03, разом 1,2 міл. тонн. Світова продукція (бурякового й трощевого) до війни була 17,6 міл. тонн; частка України кругло 7%. По війні світова продукція зросла до пересічно 23 міл. тонн, отже частка України, якщо продукція стоялаб тут на довоєнному рівні, булаб 5,2%.

Вивіз: В. У. до війни: 55.000 тис. пудів, від того Кб 760 (довозить!) = 54.240 тис. пуд. = 904 тис. тонн. Всесвітній експорт цукру складаємо так: для європейських держав беремо довоєнні дані (не маючи в руках свіжіших), для Куби (Спол. Держав) і Яви дані з після війни:

Європа (за десятиліття 1903—1913)	2,161.000 тонн
Спол. Держави (за 1920 р. — 1921 р.)	390.000 тонн
Ява (за 1921 р. — 1922 р.)	1,738.000 тонн
	<hr/>
	4,289.000 тонн

Додавши (коректив!) неузгладнений експорт України в Росію (750.000 тонн), одержимо суму світового експорту **5,04** міл. тонн.

Частка України: 17,9%. Це свідчить про могутність України як продуцента цукру у всесвітньому розмірі, та її потенціально значіння як міжнароднього господарського чинника.

Спирт.

Що до продукції чистого алькоголю (100°), то довоєнна Росія стояла на першому місці в світі (на жаль головно для консумційних цілей), продукуючи в р. 1913 442,8 міл. літрів. На Україну з того припадало аж 30%, а саме 132,8 міл. л. Інші держави тоді продукували: Німеччина 370 м. л., Спол. Держави 350, Франція 300, Австро-Угорщина 270, Англія 110.

Повоєнні відносини дещо інші: Продукція сильно зменшилася, як рівнож спожиття. На першій місці 'Спол. Держави 259 м. л. (в 1925 р.), Німеччина 223 м. л., Франція 202 м. л., СРСР 172 м. л., в тім УСРР 54 м. л. (1927-28 р.), Англія 94 м. л., Польща 63 м. л., ЧСР 63 м. л., і т. д.

Продукція українських земель: УСРР 54 міл. л., Галичина 6 міл. л. (решта земель — невідомо, в кожному разі не дуже багато), разом кругло 60 міл. літрів річно, що робить (при світовій продукції по війні 1200 міл. л.) кругло 5% світової продукції.

Вивіз: В. У. 4.180 тонн.

Вугілля.

Довоєнна продукція України 25,3 міл. тонн, повоєнна відбудовується шойно від пару літ, як показують цифри:

в госп. роках

	1924/25	1925/26	1926/27	1927/28
добуто камян. вугілля тонн	9,028.420	14,193.270	17,511.110	19,187.930
антрациту	2,216.800	3,670.670	4,811.540	5,617.940
	<u>11,245.220</u>	<u>17,863.940</u>	<u>22,322.650</u>	<u>24,805.870</u>

при світовій продукції вугілля в р. 1928 в кількості 1.240 міль. тонн українська продукція представляла собою рівно 2% (до війни біля 2,2%).

Експорт України представлявся так: В. У. давала (до війни) біля 10 міль. тонн; від того відняти імпорт Куб. са 2 міль. тонн і Гал. теж тільки — дає на експорт 6 міль. тонн. В майбутньому Росія буде очевидно приневолена таки почати серйозну експлоатацію своїх сибірських покладів вугля (Кузнецький басейн) і Україні прийдеться звернутися на інші ринки: Італії, Півд. Франції, Єгипту і т. д., куди зрештою і зараз відходять, невеликі, правда, партії вугля (біля 1/2 міль. тонн річно).

Експорт головних держав-експортерів в р. 1928. був: Англія 50,8, Німеччина 23,9, Спол. Держ. 17,7 міль. тонн, Польща 12,5 міль. т., разом кругло 107 міль. тонн. Україна зі своїм (довоєнним) експортом 6 міль. тонн має все таки досить поважне місце, майже 6% світового експорту.

Руда залізна і манганова, сире залізо (чавун).

Продукція. Залізної руди добували в рр. 1911—13 5,9 міль. тонн (вся Росія 8,2 міль. тонн, отже процент України 71,5%). Манганової 202 тис. тонн (Грузія 650 тис. тонн). В р. 1927—28 4,4 міль. тонн руди зал. і 1,0 міль. тонн мангану (Нікополь, Херсонщина). Продукція має тенденцію зростаючу з року на рік, особливо в наслідок здійснювання «пятирічки», головню коштом українського вугля і заліза.

Разом залізоплавних руд до війни 6,7 міль. тонн, зараз 5,4 міль. тонн. З того виробляли: в 1911—13 рр. 2,8 міль. тонн чавуну (сирого заліза), а з нього 2,4 міль. тонн сталі. Решту руд вивозили. По війні (1927-28): 2,3 міль. тонн чавуну, 2,0 міль. тонн сталі.

Порівнання. Світове добування зал. руд. у 1926 р. — 155,0 міль. тонн (*Prof. Hickmann's Geogr. Stat. Univ. Atlas 1929*), частка України (довоєнний стан!) 4,3%. Світова виплавка чавуну 1927 р. була 82,6 міль. тонн (1913 р. було 76,3 міль. тонн, в 1929 р. вже 93,8 міль. тонн). При українській продукції в 1927 р. 2,3 міль. тонн, це робило 2,7%.

Нерівномірність ролі України в продукції руд і плавленню заліза пояснюється тим, що з України вивозиться досить не-виплавленої руди. Це є взагалі ненормальне явище; крім України зал. руду вивозять ще тільки ті країни, що не мають на місци доволі потрібного топливного матеріалу і коксу (Франція,

Швеція, Еспанія). Правда, вивіз залізн. руд з України був значаючий в порівнанні з вивозом прим. Франції (в 1927 р. вивозила 16 міл. тонн, з України в р. 1909—11 вивозили $\frac{1}{2}$ міл. тонн річно).

Вивіз. Міжнародне значіння України в ділянці заліза виявляється покищо в тім, що Україна є головним (і примусово дешевим) доставцем заліза для Росії. Коли прийняти норму дежиття сирого заліза для України ту саму, що була в цілому Рад. Союзу (в р. 1927 пересічно 21 кг на душу), то виходило б, що Україна спотребує біля 630.000 тонн свого заліза, решту себто в 1927. р. понад 1,6 міл. тонн вивозить до СРСР, не одержуючи нічого за самий матеріял, бо він рахується державною власністю, як усі гірнини. Коли взяти на увагу довіз Галичини і Країн, то остане на чистий вивіз до $1\frac{1}{2}$ міл. тонн.

Нафта.

Продукція. Гал. 751.000 тонн, Кб. (1912 р.) 148.000 т., разом **899.000** тонн. Світова 1923—1929 перес. 168 міл. тонн; Україна понад $\frac{1}{2}$ %.

Вивіз нафтових продуктів. Гал. 567.000 тонн + Кб. 3.300, від того довіз В. У. 290.700 тонн, остає чистий експорт 290.000 тонн. Довоєнний світовий експорт нафти був (за Тимошенком) 13 міл. тонн, нині найменше 50 міл. тонн; участь України нині яких понад $\frac{1}{2}$ %.

Дерево.

Продукція (річний приріст): В. У. після обчислень Госплану 10,3 міл. м³, Країни з Кубаню (числячи таку саму норму приросту, отже 2,9 м² на 1 га) 2,8 м. м³, Гал. 5,2, Зак. 2,4, Бук. 0,9, разом **22.6** міл. м³.

Вивіз. Гал. 4 міл. м³, Зак. 1 м., Бук. $\frac{1}{2}$ м., Кб., Чорноморя разом найменше $1\frac{1}{2}$ міл. (за Сулятицьким сама Кб. вивезла 1911.р. дерева за 6,6 міл. карб., отже рахуючи по 17 карб. за тону (норма Кривченка) приходимо до цифри кругло 400 т. тонн або 1 міл. м³), разом 7 міл. м³; довіз В. У. за Кривченком біля 3 м. м³ (понад 60 тис. пудів), отже в результаті має Україна поважну надвишку, біля 4 міл. м³.

Світовий вивіз оцінює Сухов на 40 міл. тонн, себто, яких 120 міл. м³, вивіз України становить отже 3,3%.

Нині головними доставцями на світових ринках є: Фінляндія 14 міл. тонн, Польща 10,7 м. т., в тім українські землі близько 2 міл. тонн, Швеція 9 міл. тонн, СРСР 5,5 м. т.

Потасова сіль.

Продукція: Гал. $\frac{1}{3}$ міл. тонн. Світова 14 міл. тонн. Україна 2,4%.

Вивіз. При сучасному стані дає Галичина 325.000 тонн на експорт. все таки так все не буде, бо мусить і на Україні

прийти до інтисифікації управи ріллі, а тоді В. Україна і Кубань спотребують очевидно всю надвишку Галичини.

Сіль (їдома).

Продукція: В. У.: (1927/28) кругло 946 тис. тонн, Гал. 48 тис. тонн, Зак. 174 тис. тонн, Кб. (наше власне обчислення на підставі квоти спожиття соли на душу і цифри про довіз соли) 17 тис. т., разом 1,18 міл. тонн.

При світовій продукції соли (1925.р.) 23,6 міл. тонн це становить дуже поважну цифру 5%. Продукція самої УСРР проти продукції цілого СРСР становить 40%.

Вивіз: В. У. біля 150 тис. тонн, Зак. 167 тис. т., разом 317 тис. т., від того довіз Кб. 28 тис. тонн, остає на вивіз 289 тис. тонн, отже поважна кількість, котра перевищує прим. річну продукцію соли в Канаді.

Хліборобські машини.

Вивіз із України: В. У. 26.533 тонн, від того Гал. 3.000, Кубань біля 32.000 тонн, в результаті маємо дефіцит біля 10.000 тонн. Однак при індустріялізації України він може бути легко покритий і перевищити потребу.

*

Переходимо до найважливіших предметів всеукраїнського імпорту.

Мануфактура.

Довіз: В. У. 3.700 т. пуд. + Кб. 550 т. пуд. разом 70.800 + Галичина 10.000 т. + інші землі, разом са 80.000 тонн.

Це величезна (відносно) цифра. Україна, як ринок текстильних виробів може бути і є предметом великого зацікавлення таких країн, як Росія, ЧСР, Німеччина, Польща.

Бавовна.

Довозить головно В. У. для своїх текстильних заводів, яких все таки дещо має. Довіз 1909—11 був 970.000 пудів = 16.000 тонн. До того бавовняної пряжі В. У. 13.600 тонн.

Машини (не рільничі).

Довіз: В. У. 1.534 т. пуд., Кб. біля 800 т. пуд., разом 68.900 тонн + Гал. 7.000 тонн — 76.000 тонн. Ринок для Німеччини, ЧСР, Спол. Держ., Англії, Франції, Бельгії.

В міру розбудови важкого промислу України, головно кругом Донбасу і Дніпрельстану є можлива самовистарчальність України в цій ділянці.

Цемент.

Довіз: В. У. + дещо Галичина = са 180.000 тонн. Ринок для Росії і Німеччини.

Р и б а.

Довіз: В. У. 10.800 т. пд. + Кб. 1.000 т. пд. + Гал. 13.500 тонн = 203.800 тонн. Ринок для півн. країн (прибалтійських).

Папір і целюльоза.

Довіз: В. У. 1.510 т. пд., Кб. 150 т. пд., Гал. 13.000 тонн, разом біля 40.000 тонн. Ринок для Росії, Німеччини, Франції і др. Україна має всі дані для розвитку власної паперової промисловости.

Краски і хемікалії.

Довіз: В. У. 7.000 тонн, Гал. 5.000 тонн, Кб. напевне тільки-ж. Разом біля 15.000 тонн. Ринок головно для Німеччини, хоч розвиток хемічної продукції на Україні йде швидко вперед.

Фосфорити та інші шт. угноєння (крім калія).

Довіз: В. У. 40.600 тонн, Гал. 12.000 тонн, разом са 50.000 тонн.

Кольоніяльні товари, гальянтерію, апарати і т. д. лишаємо на боці.

На тім закінчуємо наш, може надто сміливий, та все таки не дуже неправдоподібний підрахунок господарських взаємин України, понятої як одна економічна цілість, із зовнішнім світом. Таке поставлення справи — річ необхідна, хоч би спершу в теоретичних обчисленнях; необхідне воно не тільки як як виховуючий чинник, але й як практичний провідник для тих громадян України, що думкою сягають поза існуюче і думають серйозно про плянове будівництво власної економіки, себто опертої в першій мірі на тих засобах, які посідає сама українська земля, без огляду на нинішні кордони.

10. Закінчення.

Місце України в світовому господарстві впливає само собою з приведених даних і цифр. Памятати треба лише одне: «все пливе». Усе життя особливо ж господарське, знаходиться в постійному русі. Що було учора, може не бути завтра; двигуном же цього руху є в першу чергу сама людина, людина, як маса, як величезний збірник енергії, іноді лише потенціональної, де інде високо активної. Активність десятків мільонів мас населення творить поступ і приводить іноді навіть за час пару літ до основних змін у господарській структурі країни (яркі приміри: зміни в сільсько-госп. продукції Спол. Держав по війні, блискуча офензива молочарства в Латвії та Естонії, поступ молочарства в Польщі, в тім числі особливо на Захід. Україні і под.).

Вся річ у вихованні мас до госп. активности. Нехай про це тямлять усі, в кого є змога впливати на це виховання, давати йому напрям.

Україна — багатий з природи, багатий здібностями своєї людности край. Це одна з найпродуктивніших закутин земної кулі; це один з тих басейнів, за які все в історії світа йшла, йде, і буде йти «боротьба велитнів». Як цілість — це є Країна, що має всі дані для того, щоби стати самовистарчальною в господарстві, що є ідеалом сучасної національної економічної політики.

Нехай же свідомість величезного господарського значіння українського басейну на земному гільбусі стане тим чинником, який буде вічно нагадувати українським людям повищу істину; про потребу виховання мас до господарської активности. Нехай знання економіки своєї країни тим глибше переконає їх про те, що для того, щоби цю земну закутину все таки, навіть проти волі всіх велитнів, удержати у своїх руках, а навіть «стати господарем на ній» — буде потрібно велитенських змагань, величезної дисциплінованости всього укр. населення, кольосального здвигу його активности.

Вплинути на скріплення тієї свідомости — така була м. і. мета цієї нашої роботи.

Джерела:

- Ст. Рудницький, Основи землезнання України, II. том. Ужгород 1926.
- А. Сухов, Економічна географія УСРР та СРСР, Харків 1929.
- Н. Баранский, Экономическая география СРСР, обзор по областям Госплана, Москва, 1927.
- К. Воблий, член ВУАН, Економічна географія УСРР, Харків 1929. (4. вид.).
- В. Тимошенко, проф., Вчення про світовий ринок, Подєбради 1923.
- К. Коберський, Економіка українських земель під Польщею, Львів 1928.
- І. Івасюк, Кубань, економічний нарис, Прага 1925.
- ІІ. Сулятицький, Нариси з історії революції на Кубані, Прага 1926.
- О. Кіцера, Закарпатська Україна, Подєбради 1923. (праця студента Укр. Госп. Академії.).
- М. Храпко, Відбудова укр. хлібного експорту в звязку з конюнктурою на світовому ринку (дицльомна праця абсольвента Укр. Господ. Академії), Подєбради 1927.
- L. Bigeleisen, Stan ekonomiczny Małopolski, Kraków 1920.
- O. Frieber, Der Handelshafen Odessa, Breslau 1912.

Энциклопедія руського експорту, Берлін 1924.

М. Шраг, Зовнішня торгівля України, Харків 1924.

Kurt Ritter, Статті передані в „Rolnictwo“ за 1930. р.

О. Мицюк, проф., Селянство й економіка большевизму, Львів 1930.

Економічна політика ВКП(б), Хрестоматія, V. част., вид. Інституту Марксизму-Ленінізму, Харків 1930.

Статистичні збірники та інші джерела:

Г. Кривченко, Збірник статистичних відомостей по народньому господарству України, Київ 1919 р.

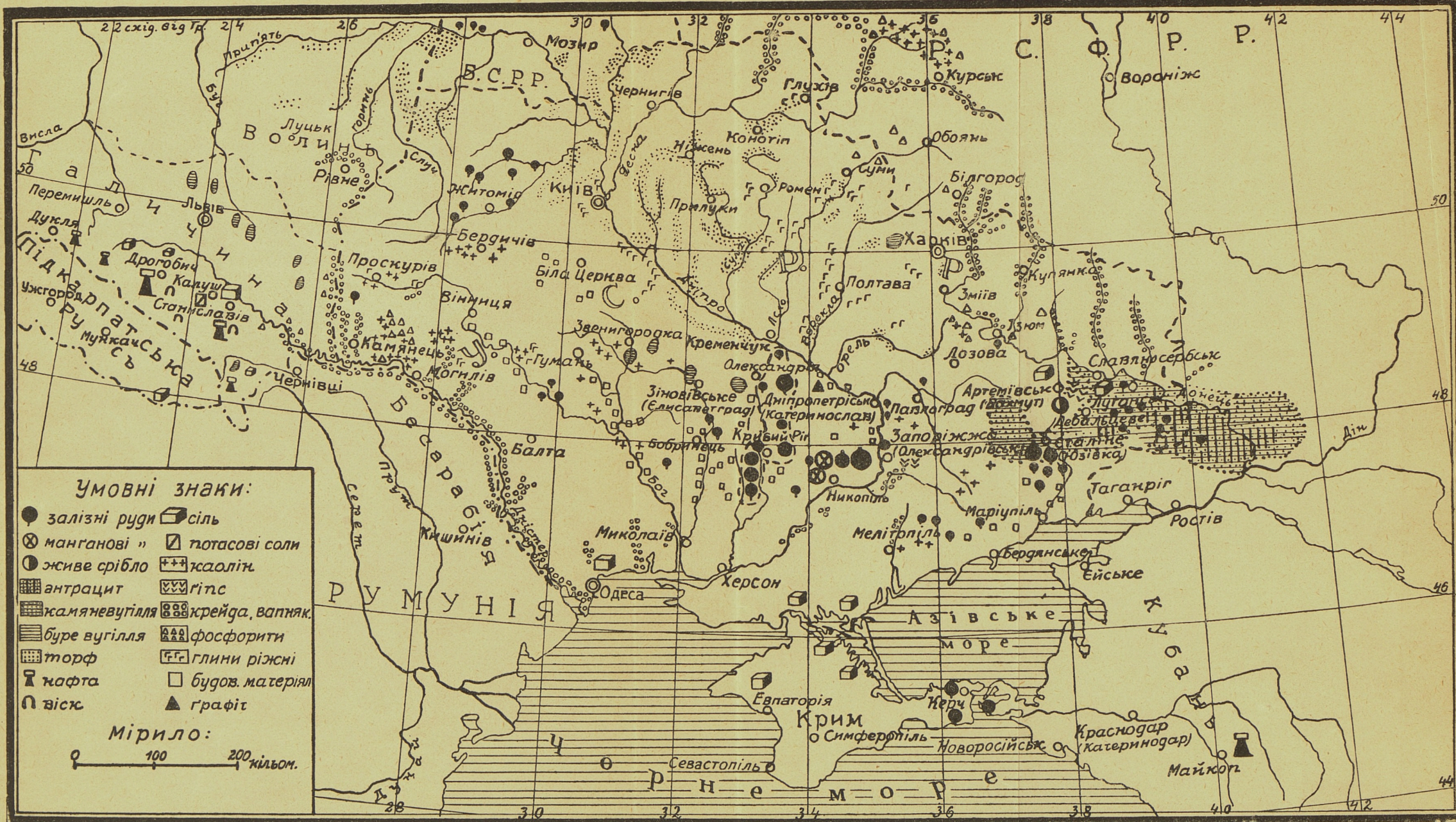
»Україна«, статистичний збірник, видання держ. Стат. Уряду УСРР, Харків. Річники 1926—1929.

„Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej“, річники 1925—1930.

Prof. Hickmanns Geographisch-statistischer Universalatlas, Wien 1929.

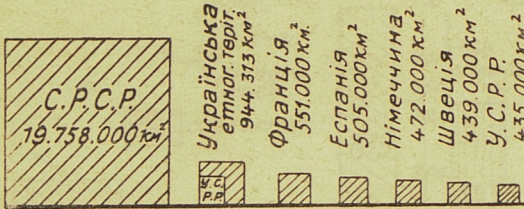
Видання чехословацького статист. уряду в Празі. Статті в »Кооперативній Республіці« (укр. економічно-суспільний місячник, Львів, вид.є Ревіз. Союзу Укр. Кооператив). 1928—1931.

Біжуча преса й журнали.

Ч. 1, до стор. 6—12 і дальше.

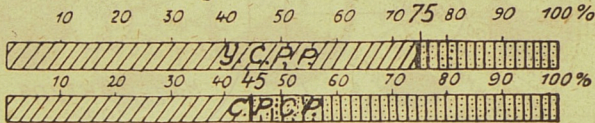
Величина територій деяких більших держав.

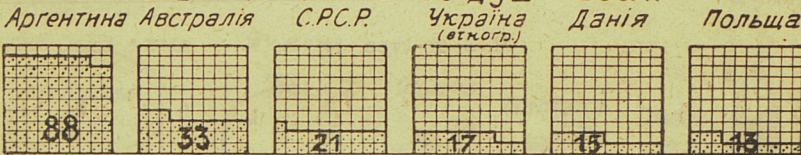
Орна площа (в %)

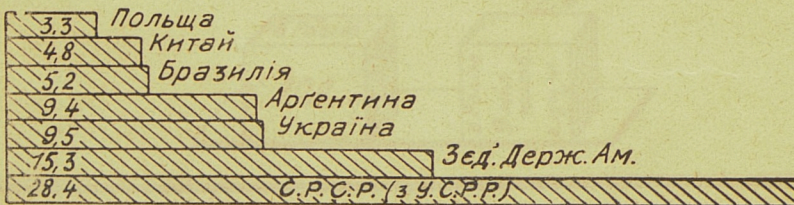
(▨) Ужиткова і (▤) неужиткова площа У.С.Р.Р. і С.Р.С.Р.

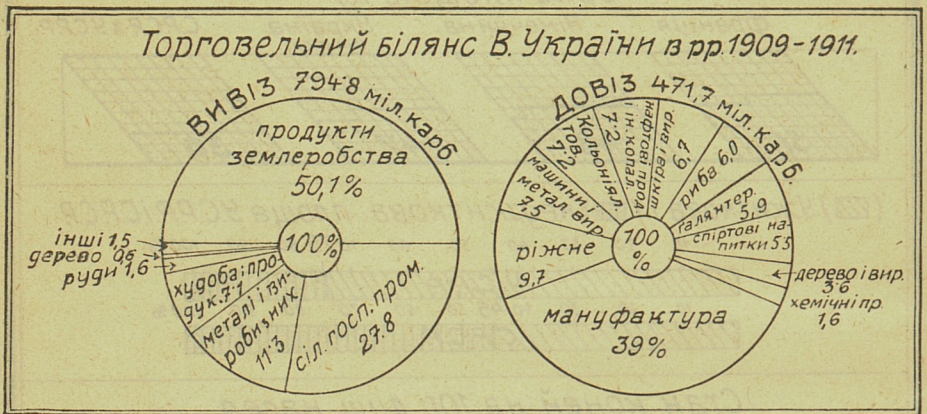
Стан коней на 100 душ насел.

Кількість коней (в міл. штук)

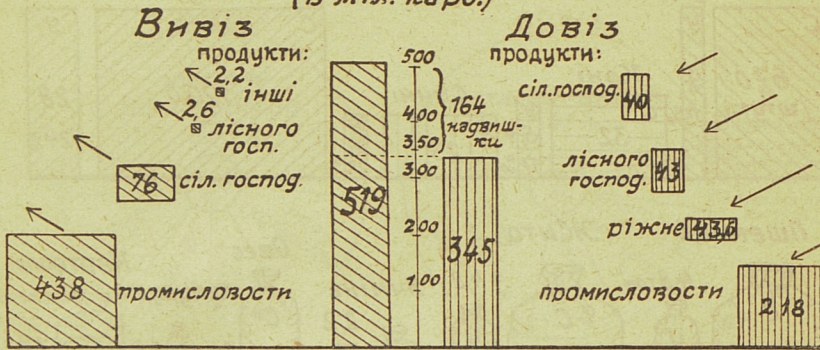

Торговельний білянс В. України в рр 1909-1911.

Ч. 3, до стор. 14.

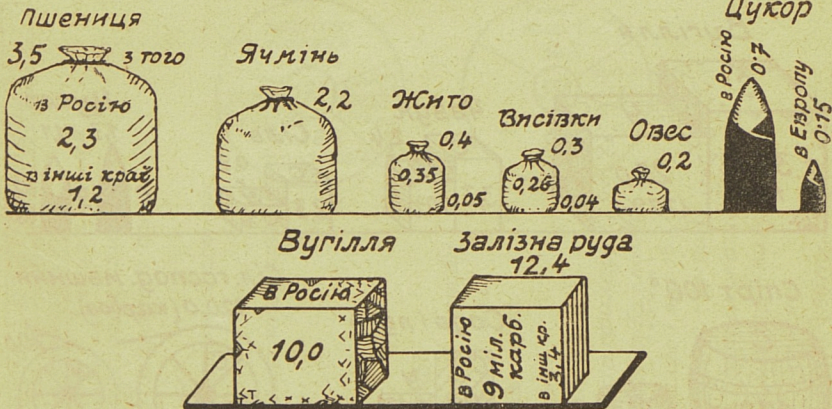
Зносини В. України з б. Росією до війни (в міл. карб.)

Участь В. України в довоєнному вивозі б. Росії (в %)

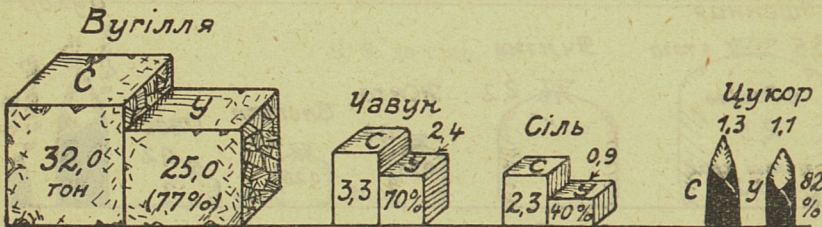
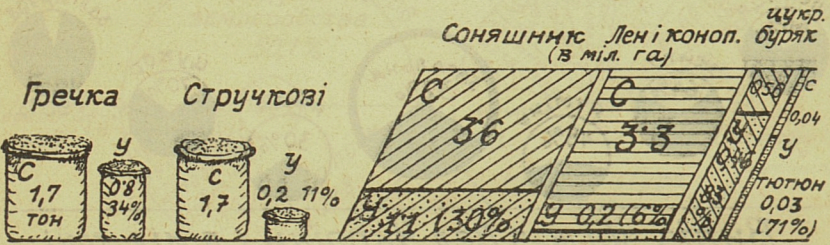
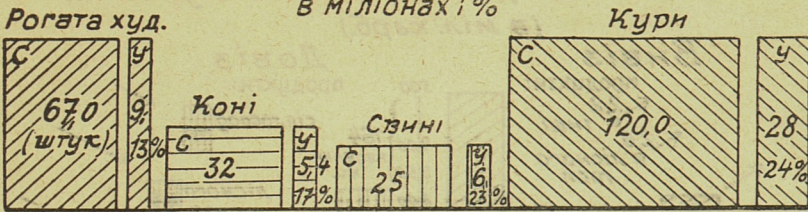

Вивіз збіж з Вел. України (в міл. тон)

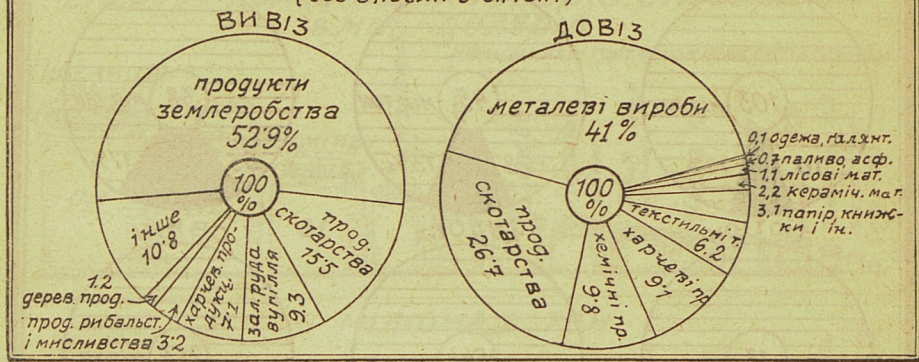

Участь У.С.Р.Р.(У) в продукції С.Р.С.Р.(С)

в мільйонах і %

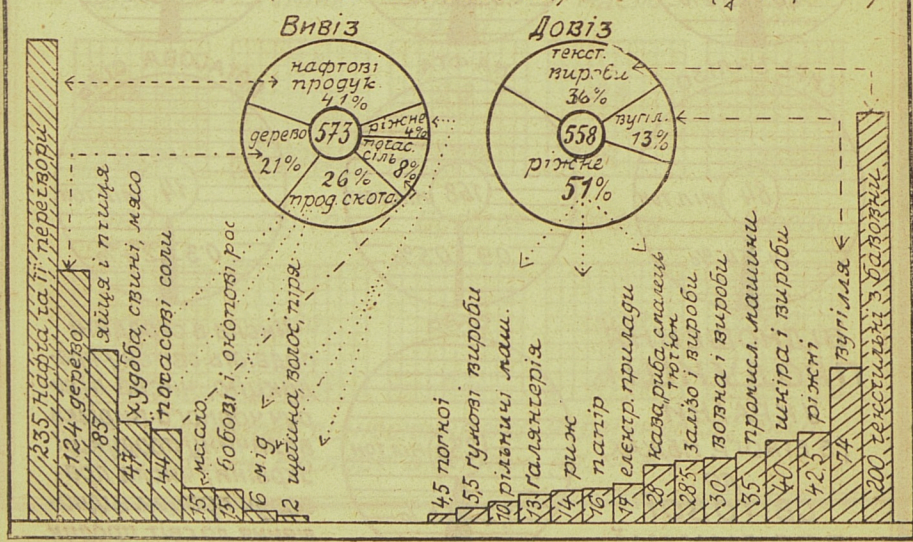

Структура вивозу і довозу У.С.Р.Р. 1926/27 в % (без зносин з С.Р.С.Р.)

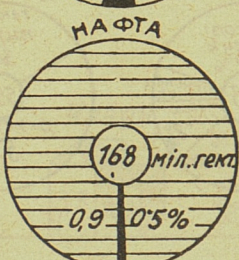
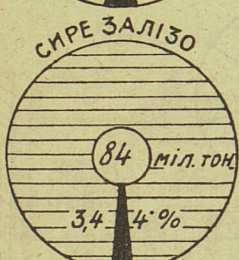
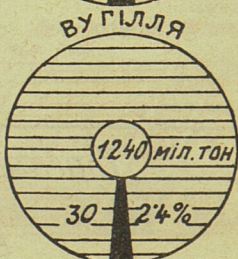
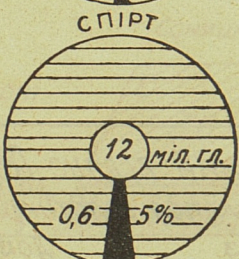
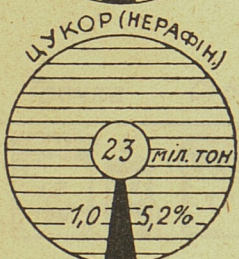
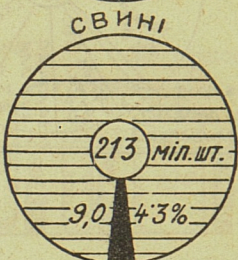
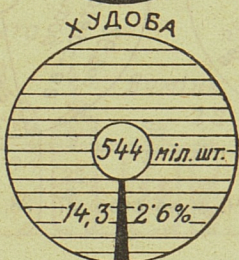
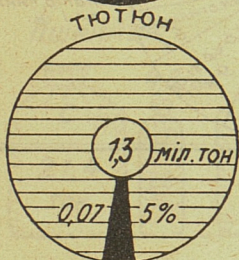
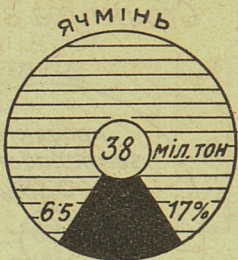
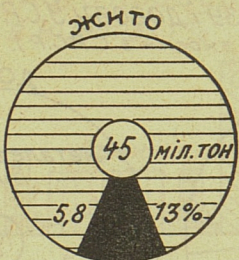
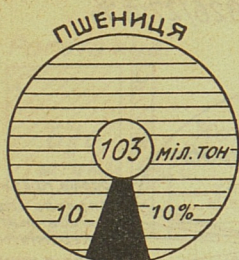

Ч. 6, до стор. 37—38.

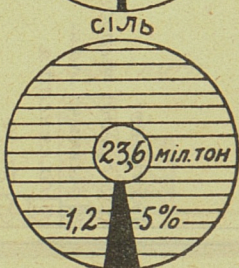
Торговельний білянс Галичини (в міл. пол. золотих) (до стор.)

Ч. 7, до стор. 61.

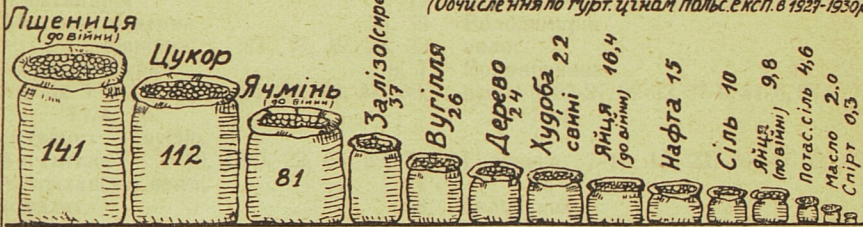
**ВІДНОШЕННЯ
ПРОДУКЦІЇ
УКРАЇНИ
(В ЕТНОГР. МЕЖАХ)
ДО
СВІТОВОЇ
ПРОДУКЦІЇ**

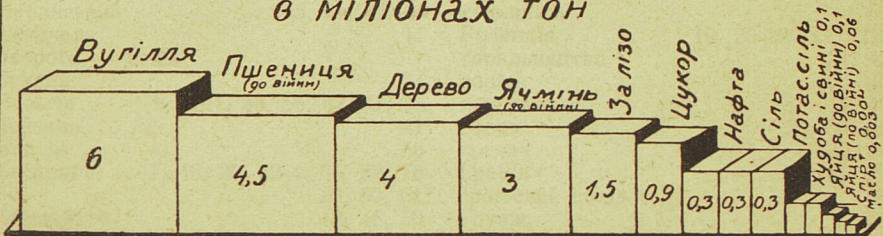
Числа в середині
подають світову про-
дукцію; числа ліво-
руч чорного вирізка
величину продукції
України; числа пра-
воруч процен. відно-
шення до світ. продук.

Експорт головніших товарів етн. України в м.л. доларів

(Обчислення по гурт. цінам польс. експ. в 1927-1930 р.)

в мільйонах тон

Відношення експорту України (в етногр. меж.) до світового експорту.

Процентове відношення експ. України до світ. експ.

Світовий експорт в м.л. тон. (шт., гл., м³)

Річевий покажчик.

Австралія	8, 10, 22, 71	Воблий	10/1, 28/9, 33, 36, 64
Австрія	9, 33, 53, 55/6, 72	вовна	25, 28, 38/9, 46, 58/9, 61
Австро-Угорщина	12, 26, 55, 73	водна енергія	9
авта	25/6, 60	воли	10
Александрія	17	Волинь	8, 14, 22, 47, 52, 57/8, 63, 71/2
Америка південна	50, 55	Володимирів	35, 66
„ північна	11, 17, 19, 20, 22	волос	55, 61
Амурський край	6, 7	Вороніжчина	7, 14, 22, 65
Англія	5, 7/11, 19/23, 26, 33, 40, 54, 56, 71/4, 76	вугіль	8, 23-27, 29-32, 37-9, 41-6, 58/9, 73/4
антрацит — вугіль		„ білий	9
Аргентина	10, 18/9, 22, 65, 69, 71	Галичина	7-10, 12, 22, 26, 47-62, 63-5, 68-77
Астраханські землі	7	Галицький	15
асфальт	38	Гікман	10, 74
Бавовна	25/6, 59, 61, 76	глина	12
Баранський	15, 31, 44, 48	годинники	60
Бегачель	11	Голяндія	19, 20-22, 33, 71/2
безроги — свині		горальництво	21, 42
бекони	54	горіхи	26, 46
Бельгія	9, 20/1, 40, 56, 67, 71, 76	городовина	15, 49
бензина	41	горох	20, 50, 61
Берлін	56	гречка	29, 30
Бесарабія	7, 18, 20, 62-4, 65, 68, 70	Греція	17, 26
біб	20, 50, 61	грошевий дохід с. г.	50
Бігеляйзен	12, 48, 50	Грузія	74
Білгород	44	Гази земні	9, 56
Близький Схід	17, 21	галянтерія	14, 24/5, 38/9, 59-61, 77
бляха	26	Геологічний конгрес	8
бобові рослини	20, 29, 49, 61	глярберька сіль	58
Болгарія	19, 71	гумові вироби	60/1
„Большевик України“	43, 44	Далекий Схід	6, 10
Боріт	13	Данія	10, 21, 33, 48, 71/2
Борислав	56	демвінг	66, 68
борошно — мука		дерево	12, 14, 22, 26, 32, 37/38, 41, 44-7, 55-8, 61, 63, 75
Боснія	53	Дніпрельстан	43/4, 76
Бохнія	64	Дніпро	9, 43, 45
Бразилія	69, 70	Дніпробуд	43, 45
Брошновський	18	Дніпросталь	44
будів. матеріали	42	Дністер	56/7
Буковина	7, 8, 62-4, 65, 68, 75	довіз — торгов. білянс	
буряк	22, 29, 30, 43, 49	Домбровський басейн	23
Буяк.	56	Донбас	23, 43/4, 76
Вагони	30, 59	Донвугілля	24, 39
вазеліна	56	Донеччина	7, 19, 27, 65
Варшава	22, 62	Донецький Кряж	8
Варшавський статист. уряд	49	дріб — птахівництво	
Велика Британія — Англія		Дрогобицький басейн	55
Величка	64	дрогі	26
вивіз — торгов. білянс		Дунай	26
вино	26, 60	Експорт — торгов. білянс	
виноград	63	„Економ. географ. СРСР	29, 31
висівки	15, 19	„Економ. політика ВКП	42
вівці	28, 46, 51	електрифікація	43, 45
відбудова УСРР	27-31		
Відень	52-4		
віск (земний)	46 (56)		

електротехнічні прилади	42, 59, 61	Копорський	15, 26
Еспанія	7, 9, 50, 72, 75	корки	57
Естонія	33, 71, 78	кошикарство	57
Єгипет	17, 74	краецтво	42
Жук	7	Краків	12, 48, 56, 58/9
Закарпаття	7-9, 62-64, 65/6, 68, 70, 75/6	Кривий Ріг	11, 44
залізна руда	11, 23/4, 29, 30, 32, 44, 74/5	Кривченко	14-6, 22, 26, 29, 64, 75
залізнодорожна статистика	12, 13	Крим	7, 11, 32
залізо	11, 25-30, 40-2, 44, 58/9, 61, 74/5	крохмаль	46
Запоріжжя	11, 44	Куба	50, 73
зах. укр. землі	13, 52	Кубань	5-10, 18, 45-47, 48, 58, 64/5, 68-70, 73-7
збіжжя	16-21, 23/4, 27-30, 32, 34/5, 37, 46-9, 51/2, 64-8	Кузнецкий басейн	8, 74
звіринні продукти — тваринництво		Купянськ	44
Зелений Клин	6, 7	кури — птахівництво	
Зеляндія	71	Курщина	7, 14, 22, 65
зернові продукти — збіжжя		Латвія	71, 78
Зуївка	43	лен	15, 22, 25, 29
Івасюк	24, 45/6, 64	Леванта — Мала Азія	
імпорт — торговельний білянс		Лібава	17, 22
Індія, Бритійська	8, 9, 69	Ліверпуль	17
індустріялізація	40-5, 66	лій	58
Інститут, міжнарод. сіль. госп.	17	лікери	26, 55
" , пулавський "	50	ліси	8, 15, 37/8, 57, 63
Ірландія	71	Лодзь	25
Італія	7, 9, 22, 26, 33, 40, 50, 57, 67, 71, 74	Лондон	17, 18
Кава	26, 39, 60, 61	Лященко	34, 35
Кавказ	7, 21, 26, 27, 41	Львів	51/2, 54/5, 57
каїніг	58	Мадярщина	48, 52-4, 71
какао	60	макухи	24, 34, 37, 46, 69
калій — поташ		Мала Азія	17
Калуш	58	Малопольща	22
Камянець	12	манган	11, 20, 74
Канада	8, 9, 18, 65, 71, 76	Манджурія	7
Карпати	62/3	мануфактура	14, 32, 38, 46, 59, 62, 76
картопля	29, 30, 49, 64	маргарина	60
Катеринославщина	21	Маріюпіль	44
Катовиці	49	Марсей	17
Квартальнік статист.	50	Мартюк	55
Келецьке воевідство	55	масло	26, 28, 32, 37, 55, 61, 70-1
кераміка	12, 38	Маслосоюз	55
Керч(енський край)	11	машини	14/5, 23-6, 29/30, 38/9, 46, 58-61, 76
Київщина	22	махорка — тютюн	
Китай	8, 9, 35, 40, 55, 71/2	меблі	57, 60
книжки	60	медячні вироби	58
кози	51	Мексик	9
кокс	15	Мелітополь	9
колонії (укр.)	6	металі (і вироби)	14/5, 23, 26, 38/9 43, 46, 59, 60
колон. товари	14, 26, 38/9, 52	Миколаїв	17, 23
коні	10, 28, 46, 51, 53	мило	45, 58, 69
коноплі	15, 22, 29	мисливство	37, 39
Кооперативна Республіка	7, 55/6, 66, 71	Мицюк	35
копита	57	мід	55, 61, 69
		мінерали	15
		" льні води	46
		мішки	46

молоко	28	поташ	11, 47, 55, 58, 61/2, 75
Московськ. промисловий район	25, 27, 44	Правобережжя	21, 22, 48
Мосціце	45	Празький ринок	54
мотори	26	„ статист. уряд	63
музичні інструменти	60	прибори, прилади	26
мука	14-18, 23, 47, 51, 52	Прибалтійський край	17, 77
мясо	28, 37, 46, 49, 53/4, 61, 70	Приморський край	6, 7
Населення	6, 7, 28, 48, 62	промисловість с. г.	15
насіння	15, 22, 37, 38	„ оброблюча	23
нафта	9, 14/5, 25/6, 32, 41, 44, 46/7, 55/6, 58, 61/2, 75	просо	29, 30
Нікополь	11, 74	Прут	56, 63
Німеччина	7, 11, 17-22, 26, 32, 40, 43, 45, 48, 52-6, 58, 61/2, 67-74, 76	пряжа, прядиво	15, 26
ножиці	34, 49	Пряшів	7
ножі	26	птахівництво	22, 28, 30, 46, 54, 61/2, 72
Норвегія	9	пятирчка	30, 40-45
Нью-Йорк	17, 19	Рейн	57
Овочі	26, 46, 60	риба(льство)	14, 26, 28, 32, 37, 39, 46
Одеса	17-20, 22/3, 56/7	Рига	17
одж	25, 38	риж	60/1
окопові рослини	49, 61	Рітгер	70
України	7, 8, 65, 68, 70, 72, 75	роги	46
Слександрівськ — Запоріжжя		родзинки	46
олії	24, 26, 30, 37, 42, 46/7, 69	„Рольніцтво“	50-2, 55, 70
олійні насіння	22, 24, 69	Ромунія	7, 19, 22, 63
Опоков	9	Роттердам	57
Орієнт	17, 21	Рочнік статистист.	8, 55/6, 59
Паливо	38	Роєл Деч	55
папір	38, 42, 46, 57/8, 60/1, 77	руди	11, 14/5, 23, 27, 38
парафіна	56, 58	Рудницький	6-8, 10, 63, 69
паровози	30	Русінек	51
перкалі — текстилії		Рутовські	12, 49, 54, 59-61
Персія	17, 21	Садовина	15
Петроград	17	сало	28, 46, 60/1
пивоварство	68	Сахалінський край	6, 7
Південсталь	41	свині	22, 28, 30, 46, 51-4, 61-4, 70
Північно-зах. землі	7, 10, 56, 70	свічки	56
Півн. кавказька область	7, 45	селедці — риба	
Підкарпаття	9, 58, 64	Сибір	8, 10, 21, 41
Підляшшя	14, 47	сіль	11, 24, 29-32, 42, 46, 56-9, 62-4, 76
піря, пух	55, 61	сірники	57
платничий білянс	5	сірчана кислота	24
плуги	26	скотарство — худоба, тваринництво	
погної	43, 58, 60/1, 77	Слобожанщина	22
Поділля	9, 12, 20, 22, 50, 51	смалець — сало	
Подніпров'я	9	смола	38
Подоння — Донеччина	10, 12	сода	24, 29, 30, 42
Познанщина	22, 55, 58	соняшник	22, 29, 30, 43
Покуття	50, 63	сочевиця	20, 50
поліграфія	42	спірт	14, 21, 29, 37, 40, 55, 73
Полісся	8, 9, 47, 57/8	Сполуч. Держави	5, 8-10, 19, 22, 26-40, 65/6, 69/74, 76
Полтавщина	14, 22	Ставропольщина	7, 65
Польща	7, 9, 17, 22-7, 33, 40, 47, 50, 54-63, 70-6	Сталінград	44
порцеляна	30, 43, 60	Стандарт Ойл	55
		Станиславів	51/2, 57, 63
		Стебник(-цька сіль)	58
		струкові рослини-бобові	
		сукно	58

Сулятицький	75	Щетина	46, 56, 61
Сухов	9, 11, 21, 24, 28/9, 37-9, 72, 75	Царицин	44
Таврія	21	Цезак	9
тваринництво	6, 14/5, 22, 27/8, 37/8, 50-4, 61/2	Цейлон	26
текстилії	25, 38/9, 43, 58/9, 61	Целюльоза	77
територія	6, 7, 2в, 28, 45, 62	цемент	26, 30, 58, 60, 76
Тернопіль	51, 52, 57	ціни с. г. продуктів	34/5, 48-50, 67
Терщина	7	цукор	14/5, 21, 23-5, 27, 29, 30, 32, 37/8, 42, 46/7, 59 73
Тимошенко	8, 11, 18, 23, 65, 75	Фарби	26, 28, 78
товщі	30, 49, 52/3	фасоля	20, 48, 50, 61
Томашівський	71	фаянс	60
торговельний білянс	5, 12-4, 31-3, 36-40, 51/2, 61/2, 65-77	Федів	64
торфовища	9	Фінляндія	8, 17, 21, 71, 75
трактор(-обуд)	39, 44	фосфорити	11, 78
Туреччина	17, 26, 33	Франція	5, 7-11, 21/2, 26, 33, 48, 55-8, 67, 69-77
тютюн	22, 29, 30, 46/7, 60/1, 68/9	фрахит морськ.	17, 18
Угноєння — погної		Фрібель	17
Угорщина-Мадярщина		футра	46, 60
„Україна“	10, 28, 29, 33, 36, 37	Харків(щина)	12, 22, 44, 45
управна площа	7, 48	харчеві вироби	15, 37-9 43
Ураль	41	хемікалії	14/5, 38/9, 42, 58, 60, 77
В. Ушица	12	Херсонщина	12, 20, 24, 64, 74
Швайцарія	9, 21, 71/2	Холмщина	14, 47
Швеція	8/9, 11, 71, 75	Храпко	36, 66, 67
шерсть	25, 32	худоба	14/5, 28, 32, 46, 51-4, 58, 61-64, 69, 70
шкіра	15, 23, 25, 28, 38/9, 42, 58/9, 61/2	Ява	73
шкло	30, 46, 60	яйці	22, 24, 28, 30, 37/8, 46, 54, 58, 61, 71/2
Шлеськ	49, 53	Японія	9, 72
шпагат	46	Юголавія	71
Шраг	26, 31-4, 36, 61	Україна. етнографічна, Велика (-Над-дніпрянщина перед війною), радянська (-УСРР - Надніпрянщина в повоєнних межах) — див. зміст. Росія, РСФСР, СССР — див. там, де мова про Надніпрянщину і Кубань, почасти також в розділах про етнографічну Україну.	
Штерівка	43		
Чавун — залізо			
чай	26, 39, 46, 60		
Чернігівщина	12		
Чернов	36		
Чехія	50, 52, 55, 64		
Чехословаччина	9, 21, 25, 33, 40, 54, 56, 62, 64, 73, 76		
Чорне море	56, 63		
Чорноморя	7, 75		

IV

1178.

26. III. 1934